

**Sosiaalinen tuki ja toimijuuden rakentuminen alkoholiongelmaisten
perheiden nuorten aikuisten elämäkokemuksissa**

Päivi Jämsä

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

2019

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sosiaalinen tuki ja toimijuuden rakentuminen alkoholiongelmiaisten perheiden nuorten aikuisten elämäkokemuksissa

Tekijä: Päivi Jämsä

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ X_ Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 101 + 1 liite

Vuosi: 2019

Tiivistelmä: Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää 18–29-vuotiaiden merkityksiä sosiaalisesta tuesta ja toimijuuden rakentumisesta lapsuudessa ja täysi-ikäisenä, kun perheessä on alkoholiongelma. Tutkimus on fenomenologian eli kokemuksen tutkimusta. Näkökulmissa painottuvat psyykkis-henkiset ja situationaaliset tekijät ihmissuhteissa, tietoisuudessa, tunteissa ja asemassa. Teoreettisena viitekehystenä on Rauhalan holistinen situationaalisuuden teoria, jonka lisäksi on näkökulmia sosiologiasta, kiintymyssuhdeteoriasta, psyyken toiminnasta sekä sosiaalityön teorioista. Tutkimusaineisto on narratiivinen. Se on kerätty kahdella internetsivustoilla www.paihdelinkki.fi ja www.varjomaa-ilma.fi. Yksi kirjoitus on Helsingin Sanomien artikkelista. Aineistonkeruuseen on tutkimuslupa A-klinikkasäätiöltä. Aineisto on kerätty 16.11.–15.12.2018 aikana.

Tutkimuksen keskeisimpien tuloksien mukaan sosiaalinen tuki toteutuu perheen lähiympäristössä ja etäympäristössä. Juomaton toinen vanhempi, sisarukset, isovanhemmat, suku, kaverit perheeseen, vertaisuus, harrastaminen, kouluympäristö, lastensuojelun avo- huolto ja Varjomaa-ilma -foorumista saatu tuki nähtiin nuorten aikuisten kokemuksissa psyykkis-henkisessä eheytymisessä tärkeiksi. Vaikeissa perheen alkoholiongelmissa korostuivat sijoitukset, sijaisvanhemmuus, seuranta ja jälkihuollon toimenpiteet merkityksellisenä osana uutta elämää.

Rauhalan ihmiskäsityksen mukainen ja tutkijan kehittämä toimijuuden tila -käsite jäsentää sosiaalista todellisuutta syvemmin kuin perinteiset tavat kokemuksen ja sosiaalisen todellisuuden tutkimuksessa. Toimijuus ei ole vain järkeen ja päämääriin perustuvaa, vaan syvällinen merkitysyhteysmuodostelma yksilön suhteesta itseensä ja ympäristöönsä. Kipeät tai ristiriitaiset ihmissuhteet sekä elämäntapavaihtelut voivat aiheuttaa minuuden rikkinäisyyttä, päämäärättömyyttä elämässä tai suorittamista, ylitunnollisuutta tai tietoista toisin toimimista. Kasautuvat ikävät kokemukset voivat murtaa ihmisen. Vanhemman ja ympäristön välinpitämättömyys voi näkyä arvottomuuden kokemuksina lapsuudessa ja täysi-ikäisenä tai päihteidenkäyttönä, ajalehtimisenä ja omien tunteiden tukahduttamisena. Eheytyminen ja psyykkis-henkisen kasvu ilmenee kokemuksien syvällisenä jäsentymisenä ja sopuisana maailmasuhteena, elämänilona ja auttamisenhaluna. Sosiaalisella tuella kuten vertaisuudella, psykoterapialla ja sosiaalityöllä on tärkeä merkitys eheytymisessä. RATAS -yhteistyömalli kokoaa empirian ja Rauhalan ihmiskäsityksen löydökset lapsilähtöiseksi malliksi.

Avainsanat: Lapsi, lapsuus, alkoholiongelma, perhe, kokemus, sosiaalinen tuki, toimijuus, palvelujärjestelmä, kriittinen reflektio

SISÄLLYS

1 Johdanto	1
2 Lapsuus alkoholiongelmaisessa perheessä	5
2.1 Lapsilähtöisyys tutkimuksessa ja keskeiset käsitteet	5
2.2 Alkoholinkäytön haitat lapselle	9
2.3 Lasten selviytymisestä toimijuuden tutkimukseen	13
3 Teoreettinen viitekehys	18
3.1 Rauhalan situationaalinen teoria tajunnan merkityksinä	18
3.2 Situationaalisuus ja säätöpiiri sosiaalisena rakentumana	21
4 Tutkimuksen toteutus, tieto ja tulkinta	23
4.1 Fenomenologia, kokemukset ja eettisyys	23
4.2 Tutkimuskysymykset ja tutkijan paikka	28
4.3 Narratiivit aineistona ja tietolähteenä	32
4.4 Tutkimuksen kulku ja analyysi	37
5 Sosiaalinen tuen merkitykset	40
5.1 Lähiverkostot ja jännitteinen perhetilanne	40
5.2 Lapsi, palvelujärjestelmä ja viranomaiset	49
5.3 Empiriasta nousevat kehittämistarpeet ja RATAS-yhteistyömalli	56
5.4 Yhteenveto	60
6 Toimijuuden rakentuminen	63
6.1 Lapsen toimijuus situationaalisena ja psyykkis-henkisenä kokemuksena	63
6.2 Toimijuus, asema ja aikuistuminen lapsuuden heijastumina	68
6.3 Toimijuuden tilat ja eheytyvä toimijuus	76
6.4 Yhteenveto	82
7 Pohdinta	85
Lähteet	93

LIITE 1

KUVIOT

Kuvio 1	15
Kuvio 2	16
Kuvio 3	58
Kuvio 4	77

1 Johdanto

Kokemuksen tutkimus antaa tietoa kokijansa merkityssuhteista ja eletystä elämästä. Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on kuvata nuorten aikuisten lapsuudenkokemuksia, sosiaalista tukea sekä toimijuuden rakentumisen tiloja alkoholiongelmaisessa perheessä ja nuorena aikuisena. Kokemukset on saatu narratiiveilla eli kertomuksilla eletystä elämästä ja niiden merkityksistä kokijalle. Kokemukset tekevät meistä ainutlaatuisia ihmisiä, eikä ole kahta täysin samanlaista elämää eläneitä ihmisiä. Kokemuksen tutkimuksella voi raottaa silti aina jotain yleistä ja yhteisöllistä. (Laine 2018, 30–32.) Sitä aion tässä tutkimuksessa selvittää.

Alkoholiongelmat vaikuttavat koko perheeseen. Lapsen kokemuksia on jäsennetty harvoin sosiaalisten vaikutusten, tuen, lapsen toimintaympäristöjen sekä palveluiden kokemuksellisuuden kannalta (Roine & Ilva 2010, 19–20). Tämä näkymättömyys sai minut kiinnostumaan ilmiöstä yhteiskunnallisena kysymyksenä. Myös lapsen toimijuuden rakentumisen ilmiö haasteellisessa elämäntilanteessa herätti mielenkiintoa. Aikaisempi tutkimus on lähestynyt alkoholiongelmia lähinnä perheen aikuisten aiheuttamien haittojen, päihdehoitoon sitoutumisen, lapsen suojelun, hoivan ja selviytymisen määrittelyssä sekä ammattilaisten organisaatiokeskeisinä tulkintoina (Itäpuisto 2005; 2008; Holmila 2008; Holmila ym. 2011; Takala & Roine 2013; Holmila & Thom 2017; Mäkelä 2018). Tässä tutkimuksessa tietoa rakennetaan moniulotteisesti lapsen psykososiaalista kokemusta ja ympäristön sekä ihmissuhteiden merkityksiä tulkiten. Näin syntyi ajatus fenomenologisesta tutkimusotteesta, jonka tietopohjassa ja tutkijasubjektin tulkinnassa näkyvät sosiaaliryhmän ammatillinen tietoperusta ja arvot. (Hirsjärvi ym. 2009, 19–20.)

Alkoholitutkimus ei opiskelujen alkuaikoina ollut minulle mikään itsestäänselvyys. Elämäni on liittynyt jonkin verran kokemuksiin alkoholi-ongelmien haitoista perhe- tai tuttavapiirissä, joten ammatillisesti ajateltuna epäröin aluksi astumista tälle tieteelliselle alueelle. Pääsin kolmantena opiskeluvuotena Lapin päihdeklinalle työssä oppimiseen, jossa kiinnostuin alkoholi-ilmiöstä ja sen monimuotoisista vaikutuksista ihmisten elämään. Kandidaatin tutkielmani (Jämsä 2018) ”Vuorovaikutus ikääntyvän naisen päihdesosiaalityössä” keskittyi elämänkaaren loppupäähän ja nais erityiseen sensitiiviseen päihdesosiaalityöhön. Huomasin, että minulla olisi annettavaa päihdetyön tutkimukselle ja sillä tiellä olen edelleen.

Alkoholiongelmien tuomat haitat perheessä tai tuttavapiirissä koskettavat monia suomalaisia (Itäpuisto 2005, 11–12; Roine ym. 2010). Kokemuksen tutkijana ajattelen omakoh-
taiset elämäkokemukset aihepiiristä rikkautena, jonka avulla toisen kokemusta voi pei-
lata, erotella ja ymmärtää ilmiönä. Sosiaalityön koulutuksen kautta pystyn reflektoimaan
kokemuksia sosiaalityölle ominaisella yhteiskunnallisella ajattelu- ja arvomaailmalla.
Näiden yhdistäminen tuottaa tiedon, tunteen ja merkityssuhteiden tiloihin oman sävynsä,
mitä ei tavoittaisi ilman niiden yhdistelmää. Se tekee minusta tutkijasubjektina hyvällä
tavalla yhden meistä tutkittavan ilmiön kokijoista, mutta silti tutkijan, jolla on riittävästi
eri näkökulmaa katsoa asioita empiiristen havaintojen ja tiedollisen teoreettisen viiteke-
hyksen kautta.

Tutkimukseni edustaa *kvalitatiivista* eli laadullista tutkimusperinnettä, tarkemmin jaotel-
tuna fenomenologista tutkimuslinjaa, jonka aineisto koostuu narratiiveista eli nuorten 18
–29-vuotiaiden aikuisten lapsuuden muistoista ja nuoren aikuisen elämäntilanteen kerto-
muksista. Ihmiskäsityksellä on erityistä painoarvoa, kun tehdään fenomenologista tutki-
musta. (Kukkola 2014, 31; Perttula 2014, 73; Laine 2018, 30.) Tutkimukseni ihmiskäsi-
tyksenä käytän Lauri Rauhalan (2005, 85–88) holistista *situationaalista* ihmiskäsitystä.
Se tarkoittaa lapsen toimintaympäristöjen ja verkostojen muodostamaa elinolojen koko-
naisuutta, ja lapsen kokemusta siitä kehollisena, tajunnallisena, tarvitsevana sekä ympä-
ristönsä kanssa merkityssuhteessa olevana yksilönä. Tutkimukseni keskittyy näiden ta-
junnallisten eli psyykkis-henkisten merkityssuhteiden ja elämäntilanteen erityispiirteiden
ja järjestelmätason analyysiin. Tutkijan ajattelu ja maailmankuva on Rauhalan ihmiskä-
sityksen mukainen, joten tutkijana Rauhalan teorian ohella käytän omaa psyykkis-hen-
kistä ja elämäkokemuksen tuomaa kokemuksellisuutta hyödyksi. Aihe vaatii sensitiiv-
istä lähestymistapaa.

Tutkimusaihe on ajankohtainen sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Kansain-
välistä painoarvoa tutkimukselle antaa vuonna 2012 Maailman terveysjärjestön eli
WHO:n julkaisema Terveys 2020 –toimintaohjelma, jonka suosituksen mukaan lasten
elinolosuhteisiin ja arkeen tulisi kiinnittää huomiota sekä parantaa sosiaaliturvaa, palve-
luita ja lasten kuulemistä (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018. Maailman terveysjär-
jestö WHO). Vaikka tutkimukseni keskittyy nuorten aikuisten lapsuuden kokemuksiin,
joista on kulunut aikaa, voi tiedon avulla ymmärtää myös tämän päivän alkoholiongel-
maisen perheen lapsen asemaa ja kokemuksia sosiaalisesti. Lapsen asema palvelujärjes-
telmässä ja sosiaalisen todellisuuden ja lapsen toimintaympäristöjen yhteisöön liittyvät
kokemukset ovat yksi tutkimukseni kriittis-reflektiivisen havaintojen kohde.

Tutkimuksestani tulevaa tietoa voidaan käyttää ilmiön ymmärtämisessä terveys- ja sosiaalialalla, sekä opetus- ja kasvatustyöympäristöissä ja mahdollisesti myös muiden erityisen tuen palveluiden kehittämisessä lapsilähtöisemmiksi.

Suomessa lapsille koituvia alkoholihaittoja sekä lapsen toiminnan näkökulmia selviytymiskeinoina ja uhrin tai selviytyjän rooleissa ovat tutkineet esimerkiksi Maritta Itäpuisto, Marja Holmila, Minna Ilva sekä Mira Roine. Vieläkin on silti paljon tutkimuksellisia aukkoja. Läheisten erityisesti vanhempien ja kumppaneiden kokemia alkoholihaittoja ja selviytymiskeinoja on selvitetty enemmän. Muutamia mainitakseni Holmila Marja, Pirskanen Henna, Koski-Jännes Anja ja Orjasniemi Tarja pro gradu -tutkielmien lisäksi. Pro gradu -tutkielmista voisin nostaa mainintana omaa tutkimuskohdettani sivuavana Syrjäntikka Helin tutkielman (2012) ”Avun ja tuen neljä ulottuvuutta päihteiden käyttäjän läheisten kertomana.” Syrjäntikkalla oli tutkielmassaan laaja läheiskäsitys, johon kuuluivat sukulaiset, tuttavat, puoliset ja lapset.

Oman lähestymistapani eli lapsiin kohdistuvaa sosiaalista ja tajunnan merkityksen tutkimusta toimijuuden tiloina ja sosiaalisen tuen merkityssuhteina on tehty vähän, jos ollenkaan. Tutkimusteoria ja kokemuksen tutkimus rakentuu Rauhalan ihmiskäsitykseen, jota olen soveltanut olemassa olevaan alkoholitutkimukseen sekä sosiaalityön, sosiologian ja kiintymyssuhteiden näkökulmiin. Näiden pohjalta olen rakentanut lapsen toimijuuden tiloja sekä tajunnallisena, mutta myös lapsen elämäntilanteen, perhesuhteiden ja sosiaalisen ympäristön yhteenliittymänä, jossa on vahva tunteiden sekä ihmissuhteiden painotus. Alkoholitutkimuksessa oma lähestymistapani tuo kaivattua tietoa kokemisen tavoista ja niiden pitkäaikaisista vaikutuksista lapsuudesta nuoren aikuisen elämään (Itäpuisto 2005, 121).

Toimijuuden tutkiminen on ollut yleisempää aikuisilla ja nuorilla, ja se on perustunut asiakkaan aseman, yhteiskunnallisen tilanteen, palvelurakenteiden ja sosiaalisten ongelmien hahmottamisen sekä työntekijän ja asiakkaan käytettäviin resursseihin (esim. Laitinen & Niskala 2013, 9; Juvonen 2013). Nuorten toimijuutta on lähestynyt hieman eri näkökulmasta Anna Taskinen (2016) pro gradu -tutkielmassaan ”Nuoren toimijuus vanhempien päihdeongelman ja lähisuhdeväkivallan läheisyydessä. Modaliteettianalyysi nuorten kirjoituksista Varjomaailma -internetsivustolla”. Modaliteettianalyysissä Taskinen arvioi nuorten toimijuutta osata, voida, kyetä, haluta -ulottuvuuksilla päihdeongelmien ja väkivallan sävyttämissä perhetilanteissa. Lapsen toimijuutta ja tiedonmuodostusta lastensuojelun kontekstissa on sosiaalityön lisensiaatitutkimuksessaan selvittänyt Hanna Tulensalo (2015). Ulkomaisesta tutkimuksesta mainitsen tässä yhteydessä

esimerkkeinä Jim Orfordin, Lorna Templetonin ja Richard Vellemanin. He ovat tehneet muiden tutkijoiden kanssa yhteistyötä, jossa jäsentyy psykososiaalisia tuen ja avun näkökulmia alkoholiongelmaisen perheen kontekstissa. (Orford ym. 2001; 2005; 2013.)

Pro gradu -tutkielmani rakenne on seuraavanlainen. Johdannon jälkeen siirryn luvussa kaksi kertomaan tarkemmin tutkimusilmiöstä eli lapsuuden kokemuksista ja alkoholiongelmaisesta perheestä. Luvussa avaan tutkimuksen keskeiset käsitteet ja tutkimusteemat. Luvussa kolme kuvailen fenomenologista tutkimusta ja narratiivien käyttöä aineistona. Luon katsauksen lisäksi tutkimusetiikkaan sekä muisti- ja kertomustiedon erityisiin piirteisiin. Luvussa neljä esitän keskeiset havainnot ja tutkimustulokset empiirisestä aineistosta ja lainaan nuorten aikuisten kirjoituksista otteita, joita selitän Rauhalan ja sosiaalityön tai lähitieteiden teorioiden näkökulmia vasten perehtyen erityisesti sosiaaliseen tukeen ja toimijuuden tiloihin. Luvussa viisi kokoan tutkimustulokset ja esitän omat johtopäätökseni tutkimustuloksien pohjalta ja hahmottelen tarpeellisia jatkotutkimusaiheita. Nyt, kun olen selkeyttänyt omia aihe- ja arvovalintojani sekä taustojani tutkimuksessa, siirryn esittelemään tarkemmin tutkimusilmiötä, teoreettista viitekehystä ja lapsuuden kokemuksellisuutta alkoholiongelmaisen perheen kontekstissa.

2 Lapsuus alkoholiongelmaisessa perheessä

2.1 Lapsilähtöisyys tutkimuksessa ja keskeiset käsitteet

Tässä luvussa jäsenän lapsilähtöisyyttä tutkimuksessa, kerron tutkimustehtävästä ja esittelen keskeiset teemat ja käsitteet. Lasten kiintymyssuhteilla ja varhaisella vuorovaikutuksella on merkitystä emotionaalille ja sosiaaliselle luottamukselle (Sinkkonen 2001, 28–34). Sosiaalisesta tuesta ja ympäristön osuudesta toiminnallisena kokemuksena ja näiden tajunnallisista merkityksistä yksilön elämässä taas ei juurikaan puhuta. Sosiaalinen ikään kuin hautautuu ammattirajojen ja ammattikielen taakse, mutta silti kaikkeen vahvasti vaikuttavana ja koettuna. Tyypillinen lähestymistapa sosiaalisissa ongelmissa sosiaalityön ja sen lähitieteiden piirissä on ollut viime vuosina työntekijän huolipuhe lapsen ja perheen kanssa, varhainen puuttuminen sekä organisaatioiden välinen tarkka työnjako. (Satka 2010, 183–184, 185–189.)

Lastensuojelullinen näkökulma sosiaalityössä on tärkeä, mutta rinnalle tarvitaan enemmän lapsen toimintaympäristöjen ja ammattirajojen ylittävää yhteistä ymmärrystä, joka lähtee toimintaympäristön sosiaalisuuden mahdollisuuksista ja yhteisöllisyydestä (Savolainen 2011.) Sen vuoksi esittelen ensimmäisenä tässä tutkimusprosessissa muodostamani termin. *Toimijuuden tila*, jonka olen muodostanut tähän tutkimukseen kokoavana käsitteenä elämäntilanteen tekijöiden, sosiaalisuuden ja yksilön toimintamahdollisuuksien ja aseman kokemuksen kuvaavaksi käsitteeksi. Se perustuu Rauhalan (1989) tajunnalliseen eli psyykkis-henkiseen ja situationaaliseen yhdistelmään, jota on rakennettu sosiaalityölle sopivaksi tarkastelukulmaksi. Tutkimuksessani yhdistän toiminnallisuuden ja sosiaalisen eli muihin ihmisiin liittymisen näkökulman lapsen kokemukseen tunneilma-
piiristä, turvan tai turvattomuuden tunteista ja kodin, perheen sekä ulkopuolisen ympäristön antamista mahdollisuuksista tai toimijuuden rajoista. Primaaristen kiintymyssuhteiden selvitys tässä tutkimuksessa jää taustateorian tasolle, koska aineistosta ei saa riittävän yksityiskohtaista kuvaa kiintymyksen ja huolenpidon arjen toteutumisesta lapsen varhaisvuosina. Vuorovaikutus ja emotionaalinen ilmiö muodostuukin nuoren aikuisen antamille merkityksille perheestään ja toimintaympäristössään.

Jos kuvailen toimijuuden tilaa lyhyesti ja miten sen tässä tutkimusasetelmassa jäsenän Rauhalan (1989) teoriaa soveltaen, tarkoittaa se lapsen tajunnallista merkityssuhdetta itseensä ja elämäkokemuksiinsa joko senhetkessä elämäntilanteessaan tai jäsentäessä elämäänsä muistoissa jälkeenpäin. Toimijuuden tilaan vaikuttavat lisäksi ihmissuhteet,

ikä, asema, vaikuttamismahdollisuudet, ratkaisuyritykset ja perhe- ja sosiaalisen ympäristön dynaaminen rakentuma. Se on aina värittyynyt kokijan eletyn elämän, ihmissuhteiden, kasvuympäristön, arvojen ja kohtaamisten mukaisesti. Toimijuuden tilan kehittymistä tarkastellaan tässä sekä lapsuuden merkityksin, mutta myös muuttuvana lapsuuden ja nuoruuden liitoskohdan eli itsenäistymisen ja sosiaalisen aseman mukaisena rakentumisena. Kulttuuriset kysymykset jäävät tämän tutkimusasetelman ulkopuolelle. Seuraavaksi esittelen lapsilähtöisyyttä tutkimuksen keskeisenä näkökulmavalintana.

Lapsilähtöisyys tutkimuksessani tarkoittaa sekä lasta että lapsuutta arvostavaa näkökulmaa, jossa psyykkis-henkisten merkityssuhteiden ja ympäristön vuorovaikutuksen kautta lapsi saa kokemuksia itsestään osana sosiaalista todellisuutta. Lapsuus tulevaisuutta rakentavana merkityksellisenä aikana korostuu Rauhalan (1989, 110) ihmiskuvan mukaisena jäsenystapana. Sosiaalinen ulottuvuus hahmottuu tässä tutkimuksessa yhteiskunnalliselle huolenpidon etiikalle, jossa sosiaalityön tehtävänä on tukea lasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista (Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011, 7–8; Juhila 2008, 117–118; Talentia 2017; Lindh ym. 2018, 40–43). Sosiaalisten suhteiden merkityksen tiedostaminen, näiden suhteiden ja tilanteiden avaaminen tutkimustiedon kautta sekä tutkimussensitiivinen ote ovat nykypäivän haastavien perhetilanteiden tutkimuksen avaintekijöitä. Pelkkä normien ja sääntöjen seuraaminen ei ole tae hyvälle ja eettisesti kestäväälle tutkimustyölle, vaan eettisten ratkaisujen herkkyyks todentuu tilanteittain rakentuvina ratkaisuina. (Pösö 2008, 98–99.)

Lapsilähtöisyys tutkimuksessa voi auttaa käytänteiden muuttamisessa sekä yleisen tietoisuuden lisäämisessä lapsuuden sosiaalisuuden merkityksessä (Hokkanen 2013, 55–56, 74–77, 80–82; Kallinen ym. 2018, 18). On tärkeää huomata, että jos aikuinen saa apua päihdeongelmaan, se ei suoraan tarkoita lapsen tilanteen parantumista kotona (Peltoniemi 2003b, 168–170). Lastensuojelulain (13.4.2007/417), päihdehuoltolain (17.1.1986/41) ja Yhdistyneiden kansakuntien lasten oikeuksien sopimuksen mukaan lapsilla on oikeus erityiseen suojeluun ja hyvään elämään, yhteiskunnan voimavaroihin ja kuulluksi tulemiseen mielipiteissä ja päätöksenteossa. Lapsella on lasten oikeuksien sopimuksen mukaan oikeus kasvaa onnellisessa, rakastavassa ja lapsen tarpeet sekä tasapainoisen kehityksen huomioivassa ympäristössä. (Itäpuisto 2008, 27–29; Valtioneuvosto 2019; Unicef. Lasten oikeuksien sopimus.) Lapsuustutkimus onkin vahvistumassa ja näin myös lasten ääni yhteiskunnassa (Alanen 2001, 161–162).

Nämä lapsilähtöiset suuntaviivat näkyvät tutkimuksessani sekä eettisinä painotuksina että metodologisina ratkaisuina, joissa korostuu lapsen kokemus, mutta myös

palvelujärjestelmän kehittämistarpeet empiirisinä havaintoina kokemuksissa. Aikaisempaa alkoholitutkimusta on kritisoitu liiallisesta aikuislähtöisyydestä ja lapsen osallisuuden sekä kokemuksellisuuden sivuuttamisesta. (Mt., 168–177; Itäpuisto 2005, 14–15, 116–118; 2008, 8–10; Arramies & Hakkarainen 2013; Warpenius ym. 2013, 5–6.) Tässä tutkimuksessa hahmotan lapsen aktiivisena toimijana sekä yhteisöllisenä jäsenenä, jopa ammattirajojen kielen ja perinteisten sektorien ylittävänä tarkastelutapana, jossa sosiaalinen todellisuus yhdistyy kokonaisuudeksi (Alanen 2001, 178). Lapsikäsitteet ja lapsen asema yhteisössä, perheessä ja kulttuurissa muuttuvat ajassa ja ne ovat sosiaalisesti rakentuvia järjestelmiä (Mt., 176–177; Sevón & Notko 2008, 19–22). Seuraavaksi esittelen lisää keskeisiä käsitteitä tutkimuksessani.

Lapsuus tarkoittaa lapsuutta elämänvaiheena, jossa lapset ovat alle 18-vuotiaita. Lapsuutta lähestyn lapsuuden kokemusten, muistikuvien ja tunnelmien avulla. Lapsuuden kokemukseen ilmiönä liittyy tässä tutkimuksessa perheessä tapahtuva alkoholinkäyttö, joka vaikuttaa lapseen kielteisellä tavalla. Lapsuudesta tässä tutkimuksessa tarkastellaan lisäksi sen loppuvaihetta, itsenäistymisen merkityksiä sekä asemallista siirtymää aikuisuuteen. *Perhe* tutkimuksessa käsittää lapsen ihmissuhteet, joihin perinteisesti kuuluvat vanhemmat tai lapsen kasvatusvastuussa olevat henkilöt ja sisarukset. Lapsuuden perheen kokemuksia tulkiten elämän toteutumaan ja lapselle muotoutuviin merkityksiin. *Alkoholiongelmainen perhe* tarkoittaa perhettä, jossa yksi tai useampi perheenjäsen käyttää lapsen kokemuksen mukaan alkoholia ja mahdollisesti muita päihdyttäviä aineita haitallisesti. Tutkijana pitäydyn vain alkoholiongelmien tarkastelussa päihteiden osalta. (Mäkelä ym. 2009, 230; Itäpuisto 2005, 112–115.)

Sosiaalinen tuki tutkimuksessani tarkoittaa sosiaalisia verkostoja ja niiden merkitystä eli funktiota lapsen selviytymiselle psykososiaalisena, tiedollisena, toiminnallisena ja hyvinvointia lisäävänä resurssina (ks. Isola ym. 2017, 3; Kippola-Pääkkönen 2018, 175). Käsitteen käyttö liittyy *sosiaalisen osallisuuden* käsitteeseen siten, että merkityksellisellä elämällä ja ihmissuhteilla on lapsen haavoittuvassa elämäntilanteessa tärkeä osa. Sosiaalisenä ilmiönä ja lapseen kohdistuvana tukemisen muotona perheen alkoholiongelmasta tulee yhteiskunnallinen kysymys. (Itäpuisto 2005, 17; Isola ym. 2017, 3.) Sosiaaliseen tukeen lasketaan esimerkiksi palvelujärjestelmät, viranomaiset, yhteisöt sekä harrastus- ja vapaa-ajantoimijat. Sosiaaliseen tukeen kuuluvat myös sukulaiset, naapurit sekä lapsen muut merkitykselliset perheen ulkopuoleiset ihmissuhteet. Sosiaalinen tuki toteutuessaan lisää lapsen psyykkis-henkistä hyvinvointia ja siitä vaille jääminen näkyy lapsessa pahoinvointina ja yksinselviytymisen kokemuksena.

Psyykkis-henkisen ja situationaalisen ulottuvuuden (vastaa pitkälti tavallisimmin käytettyä psykososiaalinen -käsitettä) määrittely on tehty tässä tutkimuksessa käytännönläheisesti ja lapsen kokemusten kautta, liittäen se lapsen toimintaympäristöihin, ihmissuhteisiin ja sosiaalisiin rakenteisiin, joita esiintyy aineistossa alkoholiongelmaisen perheen lapsen kokemuksellisinä merkityssuhteina (Jussila 1998, 57). Lapsen psyykkis-henkisiä myönteisiä merkityssuhteita tässä tutkimuksessa ovat ajan antaminen, kuulluksi tuleminen, välittäminen, arvostus, rakkaus ja huolenpito. Kielteisiä psyykkis-henkisiä merkityssuhteita ovat esimerkiksi torjunta, viha, katkeruus, surullisuus, kaltoinkohtelu, pelko, ulkopuolisuus, mitätöinti, välinpitämättömyyden kokemus sekä halveksunta. Situationaaliset osatekijät ovat elämäntilanne, sosiaalinen verkosto ja toimintaympäristö, ihmissuhteiden tiiviys tai etäisyys sekä arjen sujuvuutta ja toimijuutta tukevat inhimilliset ja rakenteelliset ympäristön resurssit. Myös lapsuuden muuttuvaa asemaa tiedon, kasvun ja tunteiden merkityksenä tarkastellaan elämäntilanteissa lapsuudesta nuoreen aikuisuuteen.

Toimijuus tässä tarkoittaa lapsen toimintaa jännitteisessä ja haastavassa ympäristössä, johon perheen tilanne vaikuttaa. Lapsen toimijuuden katsotaan kytkeytyvän aikuisiin ja ympäröiviin olosuhteisiin (Itäpuisto 2005, 19; Juhila 2006; Hokkanen, 2008; Niemi 2013). Lapsen toimijuutta tulkitaan sosiaaliseen tukeen ja kasvuolojen vaikutuksiin (Itäpuisto 2005, 34–35; Pirskanen 2011; Holmila ym. 2008; Orjasniemi & Kurvinen 2017). Toimijuudesta selvität erityisesti lapsen toimijuuteen kohdistuvia esteitä sekä rajoituksia, joita lapsi alkoholiongelmallisessa perheessä ja sosiaalisessa ympäristössään kohtaa sekä tunnepuolen kokemuksellisuutta (vrt. Juvonen 2013). *Toimijuuden tilat* muodostuvat tämän kokonaisilmion seurauksena ja niiden merkityksiä tarkastelen edellä mainittuja nuorten aikuisten psyykkis-henkisiä ja situationaalisia elämäkokemuksia ja merkityksiä vasten.

Seuraavaksi siirryn esittelemään aikaisempien tutkimuksien valossa alkoholiongelmallisessa perheessä kasvavan lapsen sosiaalista ympäristöä ja hänen kokemuksiaan siitä. Perheiden tilanteet ja lapsen kokemukset vaihtelevat ja ovat ainutkertaisia, joten alkoholihaittojen kuvaus antaa pääpiirteissään ymmärrystä alkoholiongelmien vaikutuksesta lapseen tutkimuksellisenä ilmiönä. Haluaisinkin lopettaa teoriapainotteisen luvun Emma Sorjosen (2010, 25) sanoihin, ”Ihmisestä tulee ihminen ennen kaikkea suhteissaan toisiin ihmisiin.” Se kuvaa hyvin sitä, miten käsitteillä voi kertoa ja lajitella jotain ihmisyydestä, mutta kokemus on aina moniulotteisempi ja rikkaampi.

2.2 Alkoholinkäytön haitat lapselle

Aikaisempien tutkimustulosten mukaan, lapsille aiheutuvat alkoholiongelmien haitat perheissä ovat hyvin yleinen ongelma kansallisesti ja kansainvälisesti (Peltoniemi 2003a; 2003b; 2003c; Orford ym. 2005; 2013). Kymmenen vuotta sitten tehdyssä A-klinikkasäätiön Lasinen lapsuus -kyselyssä noin joka neljännessä suomalaisessa perheessä käytettiin lapsen kokemuksen mukaan liikaa päihteitä. Ongelma näyttäytyi kasvavana edelliseen mittaussajankohtaan verrattuna. (Roine & Ilva 2010, 26.) Nuorille 12–18-vuotiaille suunnatussa A-klinikkasäätiön kyselyssä paljastui samansuuntaisia tuloksia, kun joka neljäs nuori ilmoitti häiriintyvänsä alkoholinkäytöstä perheessä. Tutkimuksen aineistonkeruu toteutettiin vanhemman luvalla, mikä on voinut vaikuttaa tuloksiin. (Takala & Roine 2013, 24–28.) Rekisteritietoja edustaa sosiaali- ja terveydenhuollon arviot, joiden mukaan vakaville alkoholiongelmille perheessä altistuu noin 65 000–70 000 lasta. Rekisteritietojen kautta jää kuitenkin tilastoimatta lapset, joiden perheiden jäsenet eivät ole julkisten palveluiden saajia. (Raitasalo ym. 2016, 83–84.)

Suomessa juominen on perheessä enemmän miesten maailmaan kuuluvaa, mutta vanhemmat juovat myös yhdessä. Naisten alkoholinkulutus on ollut viime vuosina kasvussa, ja tämä voi aiheuttaa lasten elämään uudenlaisia haasteita. Koti näyttäytyy tyypillisimpänä juomisen paikkana. Ajallisesti viikonloput ovat alkoholin ottamisen tyypillisiä hetkiä. Juominen on usein humalahakuista ja sillä voi olla vaikutusta perheen taloudellisiin ongelmiin. Jos alkoholiongelmia vertaa esimerkiksi huumeongelmiin perheissä, ovat alkoholiongelmät määrällisesti paljon yleisempiä. Niiden osuus oli rekistereistä poimituissa hoitoa vaativissa päihdeongelmissa 70–80 prosenttia. (Itäpuisto 2008, 11–12; Pirskanen 2011, 12; Warpenius ym. 2013, 5–6; Raitasalo ym. 2016, 86; Mäkelä 2018, 32–33.)

Lapsen kasvuympäristöllä ja ihmissuhteilla on merkitystä lapsen minäkuvaan, persoonallisuuteen ja sosiaaliseen rakentumiseen. Perheen vanhemmilla on myös omat historiansa, jotka heijastuvat lapsen elämään. Lapsilla voi vaikeissa olosuhteissa olla koulunkäynnin ongelmia, jatko-opintoihin pääsyn hankaluuksia, luottamuspulaa, toimeentulon niukkuutta sekä mielenterveys- ja päihdeongelmia. (Taitto 2002, 17–22; Koski-Jännes 2006, 274; Pirskanen 2011, 208–209; Raitasalo ym. 2016, 85; Staton-Tindall ym. 2013, 7; Orjasniemi & Kurvinen 2017.) Koti ja perhe voidaan nähdä myös henkilöiden välisinä neuvotteluina ja rajoina yksityisen, julkisen sekä perheenjäsenien asemien suhteen (Autonen-Vaaraniemi 2008, 189). Tästä sosiaalisesta rakentumasta muodostuu lapsen sosiaalistumisen kehys, jonka sisältä hän kokee itseään ja ympäröivää sosiaalista todellisuutta. Mitä

useampia riskitekijöitä lapsen kasvuympäristössä ja perheessä on, sitä enemmän vaikutuksia niillä on kehittyvään lapseen. Alkoholiongelmaisessa perheessä läheisten ja erityisesti lasten kokemuksia ei osata huomioida riittävästi haitallisissa ja kuormittavissa elämäntilanteissa. (Holmila 2001, 55; Koponen 2005, 16–18; Orford ym. 2005, 1–2; Roine ym. 2010, 10–11.)

Lapsuuden keskeiset ihmissuhteet rakentuvat yleensä vanhempien ja sisarusten varaan, mutta ne voivat olla myös muita lapselle tärkeitä ihmisiä kuten sukulaisia tai tuttavuuksia. Tukevia ihmissuhteita voi löytyä myös harrastuspiireistä, peruspalveluista kuten koulusta, kavereista, luotettavista aikuisista, internetistä tai auttavasta puhelimesta. Ammatillisilla ei kuitenkaan ole usein keinoja auttaa lasta. (Takala & Roine 2013, 31–32.) Lapselle on tuhoisaa, mikäli hänelle jää tunne vieraantumisen ja yhteisön etäisyydestä (Niemi 2009; Sinkkonen 2001, 16; 2015, 31). Lapsuuden kokemuksista voi muodostua myös identiteetin rakentumisen haasteita, itsetunnon vaikeuksia sekä sosiaalisia haasteita, joihin nähdään olevan vaikutusta esimerkiksi juovan vanhemman sukupuolella ja perhedynamiikalla (Peltoniemi 2003b, 169; Sinkkonen 2001, 38–39; 2015, 29–30; Cleaver ym. 2011, 80–83).

John Bowlbyn ja Mary Ainsworthin teorioiden mukaan turvallisessa *kiintymyssuhteessa* lapsi pystyy ennakoimaan tapahtumia ja tuntemaan itsensä rakastetuksi ja huolehdituksi. Erityisesti varhaisvuosia pidetään merkittävänä lapsen ja aikuisen tunnesiteen rakentumisessa. Kiintymyssuhteet muodostavat mallin lapsen ihmissuhteille, tunnereaktioille, toiminnalle sekä muistin ja huomion suuntaamiselle. (Koponen 2005, 14–16; Holmila ym. 2008; Sinkkonen 2015, 23–31.) Mikäli lapsen kokemukset varjostavat hoivan ja huolenpidon puutteet sekä emotionaalisesti etäinen, ristiriitainen tai lapselle jollain tavoin tuhoisa ympäristö, jää lapselle perusturvattomuus ja epäluuloisuus ihmisiä kohtaan (Rauhala 1989, 162–163; Pirskanen 2011, 109; Taylor ym. 2008). Vanhemmilla sisaruksilla voi olla merkittävä rooli perheen huolenpitäjänä ja turvan antajina. (Sinkkonen 2001, 80–81; Itäpuisto 2008; Pirskanen 2011; Holmila & Thom 2017; Kalland 2002, 201–204.)

Koska lapsella ei ole vielä välttämättä kykyä ymmärtää alkoholin osuutta vanhempiensa käytöksessä, saattaa päihtyneeseen vanhempaan kohdistua pelottavia ajatuksia (Järventie 2006, 28–29). Lapsi voi miettiä aikuisen olevan outo tai sekaisin. Ristiriitaista suhtautumista vanhempaan voi lisätä se, että vanhempi voi selvänä ollessaan olla huomioiva äiti tai isä. (Holmila 2001, 55–56; Pirskanen 2011; Sinkkonen 2015; Orjasniemi & Kurvinen 2017, 127–128, 131–133.) Perheen aikuiset eivät välttämättä huomaa toimintansa vaikutuksia lapseen eivätkä he osaa samaistua lapsen kokemukseen, jolloin lapsi oppii

näkemään alkoholiongelman heidän perheeseensä ja vanhemmuuteen kuuluvana asiana (Peltoniemi 2003 b, 169–171). Vasta myöhemmin tiedon jäsenyessä, lapsi saa selityksiä perheen sisäisille ongelmille ja hämmentäville ajatuksilleen sekä tunteilleen. (Werner & Malterud 2017.)

Lapsen kokemusmaailmaa perheessä voivat varjostaa hänen ikätasolleen sopimattomat ja haitalliset asiat, kuten riitely ja väkivalta. Lapsi voi kokea tarkoituksellisen vahingoittamisen, hyväksikäytön ja manipulaation kokemuksia tai hän voi joutua pakenemaan kodistaan. (Itäpuisto 2005, 110–111, 116; Takala & Roine 2013, 28–31; Holmila & Thom 2017.) Lapsille voi toisaalta muodostua yllättäviä vahvuuksia ja ongelmanratkaisutaitoja, jotka heijastuvat aikuisuuteen asti. (Taskinen 1999, 216–217; Paavilainen & Åstedt-Kurki 1999, 235–236; Staton-Tindall ym. 2013, 8, 20; Pirskanen 2011, 154–158; Velleman & Templeton 2016, 109–110.)

Koska alkoholinkäytöstä johtuvat ongelmat kietoutuvat usein perheen muihin ongelmiin, tässä tutkimuksessa alkoholiongelmat nähdään laajennetusti perheen toimintahäiriöiden ja dynamiikan ongelmina (Holmila 2008, 295–296; Itäpuisto 2008, 42–43; Taylor ym. 2008; Häkkinen 2013; Holmila & Raitasalo 2014, 196–197, 202–204). Alkoholinkäyttö vanhemmilla voi olla kotona tapahtuvaa juomista, sosiaalista juomista, baareissa tai poissa kotoa tapahtuvaa juomista tai näiden yhdistelmiä kestossa ja laajuudessa. Alkoholinkäyttöön voi liittyä monisukupolvisia perimiä kuten huono-osaisuutta ja kulttuurisia tapoja, jotka vaikuttavat käyttötottumuksiin. (Mäkelä 2010 a, 2010b, 2010c; 2010d; Holmila ym. 2008.) Alkoholiongelmiin vaikuttavat lasten arjessa näkyvät esimerkiksi vanhempien ohjauksen ja turvan vajeina, välttelevänä ja lapsen tarpeita väheksyvänä käytöksenä kuten ruuan ja puhtauden puutteina sekä unen ja käytöksen häiritsevyytenä (Holmila 2001, 55–56; Pirskanen 2011; Holmila ym. 2013, 43; Orjasniemi & Kurvinen 2017, 127–128, 131–133).

Lapsi voi todistaa kotonaan humalaisten ihmisten riitelyä ja altistua kaltoinkohtelulle sekä valvonnan puutteelle, jolloin hyväksikäytön riski ja tapaturma-alttius suurenee. (Sinkkonen 2001; Itäpuisto 2005, 35, 90; Holmila ym. 2013.) Vanhemman runsas alkoholinkäyttö voi horjuttaa myös perheen taloudellista turvaa ja lapsi voi joutua huolehtimaan kodinhoidosta ja sisaruksistaan (Rauhala 1989; Orford ym. 2005, 95–96; Mäkelä & Österberg 2006, 307; Pirskanen 2011, 108–109). Huoli itsestä ja muista perheenjäsenistä voi jäädä lapselle pysyväksi turvattomuuden tunteeksi, eikä lapsella ole juuri sananvaltaa perheessä tai palvelujärjestelmissä. (Paloheimo 1997; Peltoniemi 2003b, 169; Itäpuisto 2005, 110–111; Koponen 2005, 93–94; Mäkelä & Österberg 2006; Holmila & Raitasalo 2008, 294;

Caan 2012, 11). Pieni lapsi ei välttämättä osaa hahmottaa, miksi vanhemman käytös ja mieliala vaihtelevat (Peltoniemi 2003b, 169; Itäpuisto 2005, 110–111; Mäkelä & Österberg 2006; Holmila & Raitasalo 2008, 294). Toinen juomaton tai vähemmän alkoholia käyttävä vanhempi voi katkeroitua tilanteesta ja kokea voimattomuutta, jolloin yhteys lapseen saattaa jäädä etäiseksi myös toisen vanhemman kohdalla. (Tunnard 2002; Mäkelä & Österberg 2006, 307; Itäpuisto 2005, 130–131; Orford ym. 2005, 95–96, 100–104; Pirskanen 2011, 108–109; Takala & Roine 2013, 26–31; Tinfält & Fröding 2018.)

Hyvinvointipalveluita kehitetään lasta osallistaviksi, mutta todellisuudessa lapsen kuuleminen ja hänen palveluiden kehittäminen voi jäädä melko muodolliseksi tai jopa retorikan tasolle (Pösö 2012, 76, 87). Jos kukaan lapsen lähipiirin ihmisistä tai ammattilaisista ei selitä lapselle vanhemman/vanhempien toimintaa tai anna riittävää alkoholitietoutta osana perheen tilannetta, jää lapselle yksinselviämisen ja surun raskas osa. (Peltoniemi 2003c, 181–183; Itäpuisto 2005 115–118; 2008, 128–129.) Lapsi ei voi turvautua pahimmassa tapauksessa keneenkään, vaikka hän tarvitsisi apua ja tukea. Ympäristö voi aiheuttaa lapselle kerrostuvaa huonosti kohtelua, jos ympäristön ihmisten tulkinnat ovat lasta ohittavia tai syyttävät lasta vanhempien alkoholiongelma. (Sinkkonen 2001, 82–83; Takala & Roine 2013, 34.) Seuraavassa luvussa esittelen aikaisempaa alkoholitutkimusta ja erityisesti lapsen ja aikuisen selviytymiskeinoja perheen alkoholiongelmassa. Luon myös lyhyesti silmäyksen aikuisen toimijuuden tutkimukseen sosiaalityössä ja sen yhtymäkohtiin ja eroavaisuuksiin lapsen toimijuuden rakentumisen näkökulmassa.

2.3 Lasten selviytymisestä toimijuuden tutkimukseen

Johdattelen lukijan tässä luvussa aikaisempaan tutkimustietoon lapsen ja läheisen toiminnasta ja selviytymisestä alkoholiongelmallisessa perheessä. Käytän tutkimustuloksia taustatietona jäsentäessäni sosiaalisen tuen ja toimijuuden tiloja tähän tutkimusasetelmaan ja lapsen näkökulmaan ja luon synteesiä entisen tutkimustiedon ja tämän tutkimusasetelman välille. Tämän vuoksi olen tehnyt taulukon muodoissa koontia aikaisemmista tutkimustuloksista Itäpuistolta (2008) ja erityisesti Orfordin ym. (2005) pitkiä tekstejä tutkimusasetelmaani tiivistäen. Näiden aikaisempien tutkimustietojen koostamisen avulla jäsenen selviytymiskeinoja hieman eteenpäin eli toimijuuden psyykkis-henkiseen ja situationaaliseen jäsentämiseen yksilön kokemuksellisia merkityssuhteita ja sosiaaliseen yhteisöön liittymisen kokemuksia tulkiten. Kokemuksia tulkitaan tarinallisen koostamisen mukaan. (Rauhala 1989.)

Lapsi rakentaa merkityksiä ja selviytymisen keinoja kotona ja muissa lapsen toimintaympäristöissä (Itäpuisto 2008, 101–107). Selviytymiskeinot ja toimijuus liittyvät yhteen tahdon, ajatusten ja tekojen sekä toivottujen tilanteiden muodostumisen päämäärinä. Toimijuuteen liitetään myös vastuullisuutta ja velvollisuuksia. (Kotiranta & Virkki 2011, 113–114.) Aikuisten toimijuutta on selvitetty sosiaalityöissä ja sosiaalityössä laajemmin ja aikuislähtöisyys on ollut jopa lasten kokemuksia ja toimijuutta syrjäyttävä (Alanen 2001, 178–179; Warpenius ym. 2013, 5).

Toimijuuteen liittyy toisaalta yhteisöllisiä, sosiaalisia ja moraalisia sääntöjä, jotka ylittävät subjektiiviset toiminnan pyrkimykset. Inhimilliseen toimintaan kiinnittyvät yhteisölliset arvot ja ihanteet, joita tavoitellaan. (Niemelä 2011, 29–30.) Myös ihmisen asemalla, vallankäytöllä ja sosiaalisen auttamisen rakenteilla nähdään merkitystä toimijuuden mahdollisuuksien ja rajojen muodostumisessa. Yksilön kyvykkyys toteuttaa itseään liittyy tietoon sekä toimintamahdollisuuksiin. *Haavoittuvaksi toimijaksi* määritellään sellainen henkilö, jonka toimintakyky on heikentynyt tai jonka ääni peittyy muiden alle. Toimijoina vahvoja ovat ne, joilla on sosiaalinen tuki takana. (Kuusinen-James & Seppänen 2018, 72–73.)

Lapsen asema erityisesti aikaisemmin historiassa on ollut haavoittuva ja lapsuuteen on kuulunut muun muassa työntekoa, ruumiillista kuritusta sekä muunlaista psyykkistä ja fyysistä kaltoinkohtelua. Nykyinen länsimainen lapsuuskäsitys näkee lapsuuden erityisenä elämänvaiheena, jota tulee arvostaa ja suojella yhteisöllisesti sekä yhteiskunnallisesti. (Alanen 2001, 162–164; Järventie 2006, 9, 24; Laitinen & Väyrynen 2011.)

Sosiaalityön asiakkaina ja asiakastoimijoina lapset ja nuoret kuuluvat ikänsä ja vaikuttamismahdollisuuksiensa puolesta erityistä tukea ja apua tarvitsevien ryhmään (Hokkanen 2013, 55–56, 74–77, 80–82). Tämän vuoksi lapsen asema nousee tutkielmassani yhteiskunnalliseksi arvokysymykseksi, jossa lapsen kokemus saadusta tuesta ja avusta perheen alkoholiongelmassa heijastuu avun todelliseen toteutumaan lapsuuden kokemuksiin peilaten.

Päihdetyössä toimitaan pitkälti aikuisten kanssa, jolloin lapsen näkökulma ja avuntarve hämärtyy. Työntekijöillä ei ole välttämättä myöskään keinoja tai mahdollisuuksia tarjota työssään sopivia auttamisen muotoja lapsille. Perheen päihdeongelmat voivat jäädä viranomaisilta tunnistamatta. (Peltoniemi 2003c, 184–185; Ilva & Roine 2010, 22–23.) Päihdetyössä ei juurikaan tehdä lastensuojeluilmoituksia, vaikka se voisi tarjota hyvän väylän yhteistyölle. Erityisesti äidin päihdeongelma sosiaalisen perinteisen hoivaroolin vuoksi on riskitekijä lapselle. Äidin päihdeongelma voi altistaa lasta tapaturmille, somaattiselle sairastumiselle, psyykkisen kehityksen ja käyttäytymisen häiriöille, sikiöhäiriöille sekä lasten sijoittamiselle kodin ulkopuolelle. (Roine ym. 2010, 11; Ilva & Roine 2010, 16–19; Holmila ym. 2013, 36–37; 42–43.)

Sektoreiden väliset toiminnalliset jaot koetaan haasteellisina, jolloin aikuiseen päihdeongelmaisena kuntoutujana keskitytään ja muu huomiointi jää vähemmälle. Perheessä koettu sosiaalinen häpeä ja vaikeneminen piilottelevat ongelmaa. Lastensuojelusta ja palvelujärjestelmän rakenteesta arvioidaan puuttuvan riittävää päihdepuolen, vuorovaikutustaitojen ja toiminnallista erityisosaamista, mikä tukisi lapsen valintoja, selviytymistä ja hänen toimijuuttansa. (Peltoniemi 2003c; Holmila ym. 2013, 44; Takala & Roine 2013.) Lontoossa on kokeiltu päihdehuollon ja lasten hyvinvointiin erikoistuneiden sosiaalityöntekijöiden palveluiden yhdistämistä. Tämä on ollut toimiva ratkaisu ja auttanut lasten avuntarpeen tunnistamista. (Itäpuisto 2013, 534–535.)

Yhteistyö ammattilaisten ja lapsen sosiaalisen verkoston kanssa näyttäytyy tärkeänä lapsen myönteisten toimintamahdollisuuksien eli toimijuuden resurssien luomisessa. (Raitasalo & Holmila 2014, 196–197; Orford ym. 2005, 3; Kananoja 2017a, 30–32.) Lapsuuden sosiaalisella tukemisella ja arvostuksen kokemuksilla on merkitystä jopa aikuisuuteen asti. (Itäpuisto 2008, 128–133; Hokkanen 2013, 64; Warpenius & Tigerstedt 2013, 17.) Seuraavassa kuviossa (kuvio 1) olen tiivistänyt Orfordin ym. (2005, 101–113, 115–116, 119–127, 130–138, 140–141) aikuisten selviytymiskeinoja ja toimintaa perheessä. Kuvio on luotu pitkistä teksteistä olennaisia seikkoja tiivistämällä tutkijan tutkimusasetelman ja Orfordin ym. tutkimustuloksien vuoropuhelussa, joista olen poiminut keskeisiä

selviytymiskeinoja/toimintaa ja aikuisen läheisen kokemuksellista näkökulmaa alkoholi-ongelman perheen tilanteessa.

Kuvio 1. Selviytymiskeinot aikuisella läheisellä Orford ym. (2005).

Läheisen selviytymiskeinot/toiminta	Kokemus tilanteesta
1. Vaikuttamisyrietykset ja sopeutuminen	<ul style="list-style-type: none"> - voimattomuus, alakulo, ärtyneisyys, pettymys, neuvottomuus - huoli läheisestä ja perheenjäsenistä - ilmapiirin kiristyminen, sosiaalinen poikkeustila
2. Tilanteen sietäminen	<ul style="list-style-type: none"> - alistuminen, ahdistuneisuus - riidat/väkivalta, kodin suoja murtuu, psyykinen painolasti, terveysongelmat - sosiaalinen häpeä, piilottelu, toivottomuus, luottamuksen puute, itesyytökset, viha, hylätyksi tuleminen, korjaavat toimet - perhe, lapset, toimeentulo ja selviytyminen vaarantuvat
3. Vastustaminen, juomisen rajoittaminen	<ul style="list-style-type: none"> - elämänhallinta - vastuullisuus itsestä ja perheestä - toiminnan tarve - hyvinvointinäkemykset sekä tilannearvio toiminnan vaikutuksista - tunteiden, sosiaalisen aseman ja oikein toimimisen ristiriitoja
4. Vetäytyminen, autonomiamia	<ul style="list-style-type: none"> - fyysinen tai emotionaalinen etäisyyden ottaminen, avun vastaanottaminen - omat ja perheen rajat, oikeudet, valinnat - lasten turvallinen kasvuympäristö - juomisen vaikutusten rajoittaminen - elämänlaadun parantuminen, harrastukset, myönteiset elämän merkitykset ja koetun ymmärtämisen tarve - ympäristön ja seuran vaihdos, muutto

Orfordin ja kumppaneiden (2005) tekstin pohjalta tekemäni taulukossa ilmenevät hyvin läheisen aikuisen yleensä perheen toisen vanhemman selviytymiskeinojen rakentuminen päihdeongelman perheen elämäntilanteessa. Vanhempien tunteet ja toiminta vaikuttavat myös lapsen kokemukseen kodista ja perheestä. Alkoholi-ongelman ihminen hallitsee kodin ilmapiiriä sekä aiheuttaa vastuun epätasaisuutta perheen arjessa, joko kotona tai olemalla poissa päihteidenkäyttöön liittyvien impulssien mukaisesti. Vaikka aikuisen

ihmisen elämäntilanne ja asema perheessä antavat mahdollisuuksia toimijuuden muotoutumiselle kuin mitä lapsen asema, niin myös aikuinen läheinen voi kokea emotionaalista kuormitusta ja tarkkailevaa psykososiaalista varuillaan oloa. Kuormitus voi olla myös fyysistä väkivallan uhkaa tai arjen tai talouden resurssien sekä keskusteluyhteyden vähäisyyttä. (Mt.) Perhe voi näyttäytyä vanhemmalle asiana, josta pidetään kiinni ja sosiaalinen epäonnistumisen taakka saa perheen säilyttämään ongelmat omana tietona. Toivo muutoksesta voi elää taustalla myös vahvana. (Goffman 2012; Orford ym. 2005, 124–126)

Maritta Itäpuisto (2008, 102–107) on ryhmitellyt aikuisten läheisten ja lapsen selviytymisstrategioita seuraavasti. Olen tehnyt alla olevan kuvion hänen tekstistään.

Kuvio 2. Selviytymisstrategiat. Itäpuisto (2008, 102–107).

Selviytymisstrategiat läheisillä ja lapsilla		
1.Epäaktiiviset ja sietävät	2.Osallistuvat	3.Vetäytyvät
- Juoja/läheinen, lapsi	- Läheinen/lapsi	- Läheinen/lapsi
- Alkoholinkäytön sietäminen, salliminen	- Alkoholinkäytön rajoittaminen ja vastustaminen (läheinen)	- Juojan välttely, yksin jättäminen
- Ongelman piilottelu, puolustelu, tekosyyt, ”kaikki on hyvin” -ilmapiiiri kotona	- Käytön sopiminen, säännöt (läheinen)	- Oppiminen ja soveltaminen perheessä
- Lupaukset ja vanhemman vakuuttelut lapselle - Alkoholinkäyttäjän valvontakäyttö lapseen, syyllistäminen	- Kantaa ottaminen (läheinen) - Fyysinen koko, ikä lapsella, keinoja vastustaa - Päihteiden piilottelu/laimennus (lapset), humalatilasta estäminen	- Tilanteiden välttely, pakeneminen, vaikeuksista oppiminen - Kaverit, kaupunki, sukulaiset yms. lapsen pakokeinot ja paikat - Haaveilu, musiikki, harrastaminen
- Lyhytaikainen ratkaisu	- Pitkäaikainen ratkaisu	- Tilanteittain rakentuva

Kuviosta 2 ilmenee perheen ilmapiirin ja dynamiikan rakentuminen sekä lapsen selviytymisstrategiat joita ovat epäaktiiviset ja sietävät strategiat. Pieni lapsi mukautuu ja on vanhemman manipulaatiolle, selittelylle ja toiminnan peittelylle altis. Lapsen ikä tuo mukanaan osallistuvien selviytymisstrategioiden käytön kuten vanhemman humalatilasta estämisen pyrkimykset sekä vetäytyvät ratkaisut, jolloin kodin tilasta pyritään pakenemaan joko kavereiden luokse, kaupungille tai sukulaisten luokse. Kuviosta hahmottuu hyvin

toisen juomattoman tai vähemmän juovan vanhemman rooli kannanottajana sekä lasten turvan rakentajana perheessä. Lapsen kokemus rakentuu aikuisten mallien, päihteen käyttötapojen ja vaikutusten mukaan sekä toisen vanhemman tai aikuisen toimintakehyksen mukaan. (Itäpuisto 2008, 102–107.)

Pikkulapsiaikana lapsi joutuu ikänsä puolensa sietämään juomisen vaikutuksia ja selittelevää käytöstä, mutta keinot lisääntyvät iän, toimintavalmiuksien ja elämänpiirin laajentuessa. Itäpuisto (2008) lajittelee lapsen ja aikuisen selviytymiskeinot erilaisiksi, mutta hän ei käytä tässä yhteydessä toimijuuden termiä. Toiminnan ulottuvuuksia Itäpuisto (2005, 96–112) on sivunnut väitöskirjassaan kyvykkyyden, kekseliäisyyden ja suojan näkökulmista. Itäpuisto (mt., 107) näkee lapsen toiminnan takaa löytyvän perheen ja oman itsensä suojelun pyrkimys ja elämän tasapainottaminen. Perhesuhteiden dynamiikkaa, rooleja sekä lapsen tuen tarpeita tulisikin huomioida lapsi kokemuksen keskiössä. Lapsilähtöiset ja psykososiaalisuutta, yhteisöllisyyttä ja sosiaaliturvan yhdistämistä korostavat menetelmät voivat motivoida vanhempaa muutokseen ja lapsen huomioimisen tärkeyteen (Templeton & Sipler 2014; Taylor ym. 2017; Tinnfält ym. 2018).

Lapsen asemasta ja muotoutuvasta toimijuuden kentästä sekä vapaudesta toimia kerron vielä yhden ajatuksen, joka syntyi lukiessani hyvinvoinnin kokemuksen tutkimuksesta. Veli-Matti Ulvinen (2014, 106–108) lainaa artikkelissaan Haloo Helsingin Vapaus käteen jää laulun sanoja. Mietin lukiessani, miten alkoholiongelmaisen perheen lapsi laulaisi juovasta isästä ja omista mahdollisuuksistaan toimia tuossa elämäntilanteessa. Olisiko lapsen täyskäännös eli perustava ratkaisu ottaa vanhemmastaan/vanhemmistaan ero edes mahdollinen kuin vasta nuorena tai aikuisena? Tämä mietinnällinen välähdys antoi alkusysäyksen tutkimukseni keskeiselle lähestymistavalle, jonka vuoksi aloin tutkimaan toimijuuden tunnemerkitä, perhesuhteita ja ympäristön vaikutuksia lapsen elämässä psyykkis-henkisellä ja situationaalisella tasolla.

Henna Pirskanen (2011, 126) toteaa väitöskirjassaan samoja teemoja miettien, että lapsen tai nuoren huoli vanhemmistaan ja sisaruksistaan, ei katoa edes poismuuttamisella perheen kodista. Vanhemmat ovat kuitenkin aina merkityksellisiä lapselle, joten vanhemmista luopumisen vapaus ei liene ensimmäinen lapsen emotionaalista vapautumista merkitsevä ajatus, vaikka lapsi alkoholiongelmaisen perheen tilanteesta kärsii. Seuraavaksi kerron tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen rakentumisesta ja Rauhalan ihmiskäsityksestä sekä sen merkityksestä tutkimuksessani.

3 Teoreettinen viitekehys

3.1 Rauhalan situationaalinen teoria tajunnan merkityksinä

Teoreettisen viitekehysten käyttö asettuu tutkimuksessani kahteen tarkoitukseen. Kuvaan sen avulla lapsen kokemusmaailmaa psyykkis-henkisenä kokemuksellisuutena ja sosiaalisen todellisuuden rakentumista alkoholiongelmaisen perheen kontekstissa. Toisaalta tulkiten aineistoa Rauhalan ihmiskuvan mukaisina empiirisinä havaintoina, joissa toimintaa ja toimijuutta sekä palvelujärjestelmää hahmotetaan erityisesti sosiaalisen tuen merkityksiä jäsentäen lapsuudessa että nuoren aikuisen muuttuvassa elämäntilanteessa.

Empiirinen tutkimus ja *ihmiskäsitys* ovat tutkimuksen olennaiset tekijät, kun hahmotellaan tutkimusta ihmisen kokemusten rakentumisesta ja kokemusten selittämisestä. Tutkijan ihmiskäsitystä ei tulisi ohittaa ihmistieteissä, vaan tutkijan tulisi tutkijasubjektina myös täsmentää ymmärrystään ihmisestä ja ihmisen toiminnasta sosiaalisena, ajattelevana ja kokevana olentona. Tutkimuksen ontologisen eli ihmistodellisuuden kuvailu ja selittäminen on siten hyvin tärkeä osa tutkimuksen kokonaisuutta. Liian rajoittunut näkökulma ihmiseen voi antaa jopa vääriä tutkimustuloksia. (Mt., 15–16.)

Ihmiskuva tarkoittaa ositettua tietoa ihmisestä eri tieteenalojen ymmärryksellä ja painotuksilla kuvattuna havaintotietoon pohjautuvien menetelmien kautta. Vaikka tieteenalojen lähestymisen näkökulmat ihmiseen poikkeavat toisistaan ja jopa saman tutkimusalan sisällä, tulisi ihmistä jäsentää kokonaisuutena. Osakuvat voivat antaa ositettua tietoa ja näkökulmia ihmisestä, mutta näiden erillisen tarkastelun tai kilpailun sijaan tulisi löytää näkökulmia ja yhtymäkohtia tieteenalojen väliseen keskusteluun. Uudenlaiset tutkimusorientaatiot ja ihmisen olemuksen jäsenyykset voivat tuoda esille vähemmän tutkittuja puolia ihmisestä ja jopa haastaa entistä tiedontuotantoa ihmisestä. Tieto ihmisestä on aina suhteellista ja tarkentuvaa. (Mt., 15–19.)

Tässä tutkimuksessa tutkija ymmärtää Rauhalan ihmiskäsitystä käyttäen lapsen tajunnalliseksi olennoksi, joka on tunteva ja merkityssuhteita muodostava ja jonka asema, elämäntilanne sekä kokemukset rakentuvat hänelle sosiaalisiksi merkitysrakenteiksi. Merkitysrakenteet myös muuttuvat ja muokkautuvat elämänsä aikana joko myönteisinä tai kielteisinä kehityskulkuina. Merkityssuhteet pohjautuvat elettyyn elämään ja historian kautta ne vaikuttavat myös tulevaisuuden merkityksien jäsentymiseen. Rauhalan

ihmiskäsitykseen kuuluu myös kehollisuus, mutta jätän sen tutkimusasetelmassa sivuosaan. Kaikki kolme ulottuvuutta kehollinen, tajunnallinen ja situationaalinen vaikuttavat toisiinsa ja muodostavat yhteisen elämyksellisen kokemussisällön. (Rauhala 2005, 29–31.)

Kokemuksellisten merkityssuhteiden eli situationaalisen kietoutumisen kautta lapselle jäsentyy kuva elämästään ja itsestään siinä (Mt., 29–31). Lapsen kehityksen ja kiintymyssuhteiden merkityksinä korostuvat ensimmäisinä elinvuosina tunteet, vuorovaikutus, hoiva ja huolenpito, koska kielellinen ja tiedollinen kehitys on vielä alkuvaiheessa. Kokemussisältö ja ymmärrys elämästä voi painottua lapsuudessa psyykkisiin mielipaha ja mielihyvä sekä vanhemmuuden välittömiin reaktioihin, joissa lapsi määrittää itseään suhteessa vanhempansa ja tämän tarkoituksenmukaisiin tarpeisiin vastaamisiin, huomiotta jättämiseen tai jopa arvaamattomaan käytökseen. Kokemus on merkittävä, vaikka sitä ei voi kielellisesti tarkasti kuvata. Kun lapsen oma minuus ja ymmärrys itsestä jäsentyy psyykkis-henkisesti tarkemmin kehittyä tahto ja tekijäminä vahvemaksi. (Mt., 33–34, 140.)

Tajunnallisuus on kehollisuudesta erilainen olemisen muoto. Sen peruskäsite ja havainnoija on *mieli* eli *noema*. Tajunta muodostaa kokemuksista elämyksiä ja näiden osatekijöinä ovat havainnot, tunteet, ihmissuhteet ja tilanteiden merkitykset. Näiden kokonaisuutena rakentuu yksilölle miellellisyys eli sisäinen merkitsevyys. Mieli poimii ilmiön tai asian tajunnassa ja asettaa sen merkityssuhteeseen oman ymmärryksensä kautta, jolloin objekti, asia tai ilmiö saa merkityssuhteen yksilön kokemuksiin ja situaatiota vasten. (Rauhala 1989, 29–30.) Mieli ei kuitenkaan aina ilmene selkeästi, vaan voi olla epäselvää ja rakentua vääristyneesti suhteessa esineeseen tai asiaan. Tajunnallisuudessa merkitykset jäsentyvät uudelleen ja niitä unohdetaan. Yksilön kokemukset voivat olla hyvin arkisia, kohottavia, pelkotiloja, unta tai käsitteellistä ajattelua eli mielen ilmentymiä. Psyykkiset häiriöt tai muut merkityssuhteet voivat aiheuttaa haittoja muille sosiaalisesti välillisinä vaikutuksina. (Mt., 30, 114.)

Psyykkis-henkinen eli tajunnallinen ulottuvuus ihmisessä tarkoittaa havainnoivaa ja kokevaa tajuntaa, mutta myös henkistä eli materiaalisen ihmiskäsityksen ylittävää tajunnallista muotoa. Henki, henkinen tai hengellinen ilmenee syvällisenä merkityssuhteiden ja asiayhteyksien ymmärryksenä, joilla elämistä ja ihmisyyttä selitetään. Psyykkis-henkinen tajunta muodostuu kielellisten ja ilmiöllisten merkityssuhteiden oivalluksina ja käsittämisenä. Henkisyys näyttäytyy arvoissa, tietämisen tavassa, vastuullisuutena ja erilaisina hyvän, kauneuden ja kasvun muotoina. (Rauhala 1989, 84–85, 139.)

Max Schelerin (1966) mukaan henkisenä tulkintana kokemus ikään kuin etäännytetään itsestä ja puhtaasta reagoinnista tapahtumiin, jolloin kokija muodostaa henkisiä selityksiä ja ymmärryssuhteita elämästään. Elämäntilanteisiin liittyviä tunteita ja tapahtumakulkuja voidaan henkisen kokemuksen ja ymmärryksen avulla käsitteellistää ja jakaa muiden kanssa. Henkisyttä voidaan tulkita myös muilla tavoilla, mutta tässä tutkimuksessa psyykkis-henkinen tajunnallisuus määrittyy lähinnä kokemusten, kohtaamisten ja elämänkulun tulkintojen mukaisina syventyneinä jäsentyminä. (Rauhala 1989, 54–58, 68–69.)

Lapsessa tajunnallisia merkityksiä voidaan arvioida elämän mielekkyystekijöiden ja turvallisuuden sekä tyytyväisyyden tunteiden, mutta myös kielteisten merkitysten, vaikeuksien ja haasteellisten hetkien tunnistamisella ihmissuhteissa, perhesuhteissa ja toimintaympäristössä (Mt., 162). Rauhala (mt., 77–78, 86) kuvaa näitä olemassaolon merkityksiä suotuisaksi tai epäsuotuisaksi. Vanhempien ja rakenteiden kielteiset tajunnalliset vaikutukset ilmenevät vastuuttomuutena, arvostiriitoina, itsetuntoon kielteisesti vaikuttavina tapahtumaketjuina sekä asioiden suhteuttamisen häiriöinä sekä ahdistuksena. Näitä elämäntaidollisia ja kokemusten epäsuotuisuuksia merkityssuhteita kuvataan funktionaaliseksi eli toiminnalliseksi häiriöiksi. Silloin ihmisen on vaikeaa osallistua sosiaaliseen elämään, yhteiskunnalliseen osaansa ja iloita elämästä. Ongelmat perheissä ja ihmissuhteissa ilmenevät elämäntaidollisina haasteina. (Mt., 84–85.) Kananoja (2017b, 183) toteaa, että elämäntaidon ja hallinnan ongelmat sekä lapsen ja perheen haasteet ovat sosiaaliryönsä osaamisen ydinaluetta.

3.2 Situationaalisuus ja säätöpiiri sosiaalisena rakentumana

Situaatio ihmisen elämässä ja kokemuksessa tarkoittaa kaikkea sitä, mihin hän on suhteessa. Tämä vaikutussuhde on vastavuoroinen, jolloin rakenteellinen tekijä vaikuttaa yksilön tajunnallisuuteen ja olemassaolon laatuun. Jos ympäristössä ja yksilön sosiaalisessa toimintaympäristössä on tekijöitä, jotka eivät vaikuta yksilön olemassa oloon, niin tämä ilmiö ei kuulu kokijan situaatioon. Historiassa tapahtuneet tai ihmiselle tajunnallisuuden kautta muotoutuvat merkitykset ja arvot maailmasta, itsestään, lähiympäristöstä ja yhteiskunnasta kuuluvat ihmisen ainutkertaisen situaation. (Rauhala 1989, 36–39.)

Situationaaliset osatekijät ja vaikutussuhteet alkavat yksilön esiymmärryksestä ja ne täsmentyvät kokemusten ja elämäntilanteiden ehtojen merkityssuhteiksi. Ne asiat, mille yksilöt antavat kokemuksissaan merkitysarvoja ja mihin he kiinnittävät tajunnassa huomiota, vaikuttaa elämäntilanteiden jatkotulkintoihin ja ymmärtämisyhteyksiin. Merkityssuhteiden ja situaatioon vaikuttavien tekijöiden tunnistaminen (situationaalinen säätöpiiri) auttaa hahmottamaan, ymmärtämään ja muuttamaan merkityssuhteita ja yksilön suhdetta itseensä sekä elämäntapahtumiinsa uusien merkityssuhteiden omaksumisen kautta. Näillä on vaikutusta yksilön minäkokemukseen. (mt., 51–52, 68; Kananoja 2017b, 184.)

Tässä tutkimuksessa alkoholihaitat lapsille ja ihmissuhteiden sekä ympäristön kietoutuminen yksilön elämäntilanteeseen ja elettyyn elämänhistoriaan muodostuu tutkimuksen punaiseksi langaksi (vrt. Roosa ym. 1996; Orford ym. 2010, 75–76). Tutkijana hahmotan näitä aineistossa ilmeneviä merkityssuhteita, sosiaalisen tuen rakentumisen merkityksiä sekä toimijuuden tilojen kuvauksia kertomuksista ja tulkiten niitä sosiaalityön teorioita sekä Rauhalan teoriaa vasten. Tästä kerron vielä tarkemmin seuraavaksi.

Ihmistä ja hänen kokemustaan tulee tarkastella situationaalisuuden, kehollisuuden ja tajunnallisuuden yhtälönä, jotka muodostavat yhteiskokemuksellisuuden. Tätä kokonaisuutta nimitetään *situationaaliseksi säätöpiiriksi*. Säätöpiirin vaikutuksia ja osatekijöiden suhteita voidaan arvioida ihmisen kokemusten ja toiminnan tiloja arvioimalla. Itse käytän tästä situationaalisesta säätöpiiristä toimintaan ja kokemuksen yhdistämiseen viitaten toimijuuden tilan nimitystä, mikä soveltuu sosiaalityöhön ja yhteiskuntatieteisiin paremmin terminä. Se tarkoittaa subjektiivista kokemusta omasta elämäntilanteestaan ja itsestään siinä. Tämä muodostuu kuitenkin haastavaksi selvitettäväksi, sillä harvoin yksilöt tiedostavat kaikkia häneen ja hänen elämäntilanteensa vaikuttavia tekijöitä. Kun oivaltaa oman tilanteensa vaikutuksia ja osatekijöitä tunteissa, sosiaalisissa suhteissa sekä rakenteellisissa muodoissa, on jo selkeämmin toimijuuteen ja kokemukseen vaikuttavien

tilannetekijöiden tasalla. (Rauhala 1989, 46–49.) Lapselle monimutkaisten asiayhteyksien käsittäminen voi olla vielä vaikeaa. Käsitelykyky laajenee lapsen kognitiivisten eli kielen, merkitysten, käsitteiden, muistin, elinpiirin sekä kokemusten laajentuessa.

Lapsi kasvavana ja kehittyvänä ihmisenä muodostaa elämästään tarinnallista sosiaalista kokemuksellisuutta. Tämä kokemus muokkaantuu elämänkulussa ja sitä tarkastellaan aina uudella tavalla ja uudenlaisia merkityssuhteita muodostaen uudesta asemasta ja tilanteesta. (Kananoja 2017b, 182.) Rauhala (1989, 31) kutsuu tätä ymmärtämissuhteeksi, jossa uusi mieli jäsentyy merkityssuhteeksi ja tulee osatekijänä mukaan maailmankuvan tai yksilön todellisuuden ymmärtämiseen. Tajuntaan vaikuttavat historia sekä kokemukset, jotka lisäävät yksilön ymmärtämistä omasta todellisuudestaan.

Lapsen kasvuun kuuluvat olennaisena tekijänä sosiaaliset merkityssuhteet ja ympäristö, joiden kautta sosiaalisen kokemuksen todellisuus kokijalleen määrittyy. Myös ajalla ja paikalla kokemuksessa on merkitystä. Lasta ja hänen kokemiaan asioita ei voida käsittää ymmärtämättä sitä maailmaa, missä hän elää ja siihen kätkeytyviä asenteita, normeja ja ihanteita. Maailma tai todellisuus on kaikkea konkreettisesti ja ideaalisesti olevaa, joihin ihmiset ovat suhteessa. Situationaalisuudella tarkoitetaan ihmisen kokemuksellista tilaa eli kietoutuneisuutta näiden eri sosiaalisten tekijöiden, arvojen, asenteiden ja sosiaalisten tekijöiden vaikutuspiirissä. (Mt, 28.) Puolisot, lapset ja ystävyysuhteet nähdään yksilöiden elämäntilanteen rakennetekijöinä eli komponentteina. (Mt., 25–28).

Sosiaalityö ja ihmisten elämäntilanteet sekä kokemuksellisuus kietoutuvat tiivisti toisiinsa. Kokemisen muutoksiin voidaan päästä tajunnan tasolla eri näkökulmien ja toisen toimimisen tapojen esille tuomisessa, mutta myös yksilön omina valintoina. (Mt., 32, 38.) Sosiaalityössä voidaan tuoda elämään helpotusta konkreettisesti tuen ja avun muodoissa, mutta siihen sisältyy myös terapeutisia ja yhdessä tehtävää elämäntilanteiden reflektointia. Sosiaalityö vaikuttaa näin sekä merkityssuhteiden pohdintaan, mutta myös tilanteeseen liittyviin rakenteellisiin tekijöihin. Lapsen kohdalla tämä voi tarkoittaa mielekkäiden asioiden ja olosuhteiden lisäämistä lasten elämässä ja turvallista, osallistavaa ja viihtyisää olemista lapsen toimintaympäristöissä kuten kotona, päiväkodissa, koulussa ja vapaa-ajalla. (Mt., 162–163.)

4 Tutkimuksen toteutus, tieto ja tulkinta

4.1 Fenomenologia, kokemukset ja eettisyys

Kuvaan tässä luvussa tutkimuksen toteuttamistapaa, jotta tutkimus jäsentyy osaksi muuta tutkimusperinnettä. Laadullisessa tutkimuksessa on monenlaisia tutkimussuuntauksia. Tämä tutkimus pohjautuu fenomenologiaan eli kokemusmaailman tutkimukseen. Fenomenologisessa tutkimuksessa ja aineiston tulkinnassa pyritään hahmottamaan ihmisten kokemusten ja elämisen merkityssuhteita. Koettu todellisuus määrittää kokijansa miinua ja maailmasuhdetta tunteiden ja toiminnan kautta. Ihmiskäsitys, oman esiymmärryksen tiedostaminen sekä aineiston kanssa käytävä vuoropuhelu ja merkityssuhdeverkon koostaminen näyttäytyvät suuressa osassa fenomenologista tiedonmuodostustapaa. (Moilanen & Räihä 2018, 51–54, 57, 61; Alasuutari 2011, 26–32; Laine 2018, 29–31.) Rauhalan ihmiskäsitys (1989, 27–31) kuten edellisessä luvussa totesin on tämän tutkimuksen ontologinen perusta. En ole lähtenyt lisäämään muita teorioita muuten kuin avustavina ja tukevinä näkökulmina, jotta osallistujien kokemukset, tunteet ja sosiaaliset tekijät nousevat paremmin esille.

Perheiden haastavat tilanteet ja lapsen koettu ahdinko voivat herättää tutkijoissa ja lukijoissa tunteita ja ajatuksia. (Järventie 2006, 36–37; Pösö 2008, 99.) Viime aikoina perheen vuorovaikutus, tunteet, sosiaalisuus ja lapsen kokemus ovat nousseet tutkimuksen kohteeksi (Forsberg 2018; Notko & Sevón 2018; Pirskanen & Kallinen 2018). Tutkijan esiymmärrystä ovat ohjanneet ajatukset kiintymyssuhteiden ja sosiaalisen ulottuvuuden merkityksestä lapsen kasvulle ja kehitykselle. Olen valinnut tutkimusaiheen eli sosiaalisen tuen ja toimijuuden esiolettamuksella, että lapsen varhaisilla ja ympäristön vuorovaikutussuhteilla sekä emotionaalisella turvallisuudentunteella, on yhteyksiä lapsen toimintaan perheessä ja sen ulkopuolella. Olen toisaalta pitänyt mieleni avoimena tutkimusprosessissa ja keskittynyt aineistohavaintoihin sekä niiden pohjalta jäsentyvään tulkintaan erityisesti alkoholiongelmaisen perheen kontekstissa.

Alkoholinkäyttö ja sen moraaliset kannanotot jakavat usein vahvasti mielipiteitä aseman ja kokemusten suhteen. Alkoholikeskustelut haitoista puhuttaessa ja toisten kokemuksista koetaan joskus syyllistävinä. Alkoholiongelmia onkin viime aikoina määrittäneet pitkälti sairaus- ja riippuvuuskeskeiset medikalisaatiopainotteiset tulkinnat, joissa sosiaaliset näkökulmat ovat jääneet taustalle. (Warpenius & Tigerstedt 2013, 11.) Kun tähän yhdistetään pienet lapset, tunneristiriidat ja lasten kokemukset auttamisen ulkopuolelle

jäämisestä sekä alkoholi- ja päihdeongelmat yhteiskunnallisena huolenaiheena saamme melko haasteellisen tutkimuskokonaisuuden (Itäpuisto & Selin 2013, 142–143; Pirskanen & Kallinen 2018, 254). Aiheena tutkimusyhdistelmä voi herättää monenlaisia ajatuksia, miten asioista voi ja saa puhua ja ylitetäänkö rajoja ja jos niin kenen rajoja – ammatillisia, tutkimuksellisia tai yksilöiden rajoja? Voiko lapsuuden ongelmista puhua ja siitä, ettei ole tullut huomatuksi tai autetuksi tavalla, jota olisi toivonut? Romuttaako se hyvinvointiyhteiskuntamme, perheiden tai ammatillisuutemme ihanteita, jos näistä puhutaan avoimesti, vai olemmeko järjestelmän kehyksissä voimattomia edes puhumaan elämisen kipeistä puolista?

Itse jouduin käymään tämän keskustelun tutkimuksen alussa puoliksi ohjaajalleni miettien, miten minä voin näitä asioita alkaa selvittämään, koska olen vain graduntekijä. Näin koin aluksi ja mietin, että tuon kokonaisuuden ymmärrys vaatii jo aika lailla enemmän kokemusta ja näkemystä. Mutta aloin miettimään, että miksi en voisi tätä asiaa tutkia. Ymmärrän monisukupolvisia ketjuja, huono-osaisuutta, vaikeita elämäntilanteita sekä vanhemmilla että lapsilla, päihde- ja mielenterveysongelmien taustoja ja auttamisjärjestelmää sekä terveys- ja kasvatustieteiden tematiikkaa sosiaaliturvan koulutuksen lisäksi. Olen kiinnostunut avarasta ihmiskäsityksestä ja sen käytön mahdollisuuksista tieteessä ja kokemuksen merkityksestä palveluiden kehittämisessä. Voisin analyttisenä ja herkkänä ihmisenä olla juuri oikeantyylinen henkilö tutkimusasetelmaan ja tutkijaposition. Olisin hyvällä tavalla yksi ammattiryhmien edustajia ja yhteiskuntatieteellisen koulutuksen myötä yhteisöllisyyden ja lapsen aseman puolestapuhuja (Kananen 2017b, 173–175.) Ymmärtämisen jälkeen olen antanut enemmän arvoa tutkijapositioni ja sen sopivuudelle juuri tähän tutkimusasetelmaan.

Laadullisessa analyysissä pyritään tutkimustuloksien ja havaintojen kautta ratkaisemaan tutkimuksellista arvoitusta erityisten aihepiiriin sopivien teoreettis-metodologisten löydösten avulla. Tarkastelua voi rikastuttaa rakentaen ilmiöistä laajoilla teoreettisilla näkökulmavaihtoehdoilla esihavainnot ja luokittelemalla näiden havaintojen kautta säännönmukaisuuksia. (Alasuutari 2011, 26–32.) Yhdistelemällä rohkeasti tutkimuksessa erilaisia lähestymistapoja tuon esille näkökulmia lapsen kokemuksellisuuteen, alkoholiongelmiin vaikutuksiin lapsessa sekä sosiaalisen toimintaympäristön ja ihmissuhteiden merkityksiä. Monimutkaisten sosiaalisten ilmiöiden jäsentämiseen tarvitaan laaja-alaista ajattelua.

Tapani jäsentää tutkimusilmiötä lähestyy jonkin verran myös fenomenologista sosiologiaa, jossa kuvataan lapsen kokemusta ja toimijuuden ehtoja. Sen mukaan lapsi kasvaa suhteessa ympäröiviin ihmisiin ja yhteisöihin, oppii sosiaaliset ja kulttuuriset tavat, mutta

on lisäksi myös yksilö ja subjekti omassa elämässään. Esimerkiksi koulunkäyntiin vaikuttavat myös koulun ulkopuoleiset tilanteet ja elämänhistorian tekijät kuten perheen tilanne. Intentionaalisten toimintastrategioiden tulkinta ja elämänhallinta, joita fenomenologiassa sosiologiassa käytetään jäävät kuitenkin mielestäni liian kauaksi lapsen todellisista henkilökohtaisista ja yhteisöissä olevista vaikuttamismahdollisuuksista, joten en sen vuoksi ota sitä muuten kuin mainintana esille. (Ulvinen 2014, 91–95.) Mielestäni lapsen erityisyys tutkimuskohteena ja lapsen riippuvainen asema muiden hoivasta, huolenpidosta ja rakkaudesta, tulee ottaa tutkimusasetelmassa erityisesti huomioon. Fenomenologinen sosiologia jää myös liikaa abstraktiksi rakenteelliseksi selvitykseksi, mikä ei ole tämän tutkimuksen tarkoitus, vaan juuri ihmiskäsitykseen, ihmiskuvaan sekä kokemuksellisuuteen perustuva tarkastelu.

Eettisyys sisältyy fenomenologisen tutkimuksen tiedonmuodostamiseen ja menetelmävalintoihin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 12–13). Eettisyyteen ja sensitiivisyyteen tulee kiinnittää erityistä huomiota lähtien tutkimuksen suunnittelusta, tiedonhankinnasta, johtopäätöksistä sekä julkisen työn lopputuloksesta. (Laitinen & Uusitalo 2008, 109.) Eettiset näkökulmat ovat kulkeneet mukanani läpi tutkimuksen. Oma eettinen ääneni alkoi pro gradu -seminaarien alussa vaimeana tunteena aihevalinnassa, jolloin mietin, jatkanko tutusta kandidaatin tutkielman aiheesta eteenpäin vai valitsisinko vähän tutkitun aiheen lapsuuden sosiaalisen tuen merkityksestä ja toimijuuden rakentumisesta alkoholiongelmallisessa perheessä. Tiesin, että joutuisin aloittamaan tiedonmuodostuksen aika lailla alusta ja, että tutkimusaihe tulisi olemaan haastava. Tieteellisiä esimerkkejä tämänkaltaisesta ihmiskäsityksen käytöstä ja kokemuksen tutkimuksesta en ainakaan minä löytänyt, mutta koin eettisesti tärkeänä tuoda esille lasten kokemusta ja ääntä.

Tutkimuksessa olen tiedostanut alkoholiasioihin liittyvän salatun puolen perheiden ja lasten elämässä sekä lojaliteettiongelman, mikä näyttäytyy lasten ja aikuisten jännitteisinä suhteina. (Pösö 2008, 100–102; Sinkkonen 2015, 24–25.) Lapsen haavoittuva asema tutkimuskohteena on ollut yhtenä syynä, miksi päätin selvittää lapsuuden kokemuksia nuorilta aikuisilta. Pro gradu -tutkielman raameihin olisi ollut liian haastavaa tutkia suoraan alkoholiongelmaisten perheiden lapsia. Tutkimuslupien saaminen organisaatioilta ja vanhemmilta sekä tutkimusmenetelmien räätälöiminen lasten kokemuksille sopivaksi olisi vienyt liikaa aikaa.

Lapsen kokemus voi olla hyvin erilainen kuin vanhempien tai terveys- ja sosiaalialan ammattilaisten näkemys. Koska alkoholin haitallinen käyttö on arkaluontoinen keskusteluteema, eteenkin vanhemmuuden näkökulmasta, näyttäytyy aihepiiri paikoitellen

epämiellyttävänä tai jopa syyllistävältä. Lukijan omasta elämäntilanteesta ja asemasta riippuu, miten eri lukijakunnat kirjoitukseni kokevat. Rohkenin kuitenkin tehdä tutkimuksen, koska valmistuvana sosiaalityöntekijänä sosiaalityön yleiset ammatilliset arvorakentumat ja koulutusanti ovat rakentuneet osaksi ammatillista ajattelua ja tietoa tähän yleiseen suomalaiseen sosiaaliseen ongelmaan ja avointa puheyhteyttä tarvitaan kipeästi. Siitä kertovat monien aikuisten lasten kertomukset.

Tutkimuksessa olen tuonut esille vanhempien haastavaa elämäntilannetta perheen alkoholiongelmassa ja olen myös korostanut vanhempien tärkeyttä lapselle läpi tutkimuksen. Näin olen pyrkinyt välttämään yksioikoista näkemystä vanhemmuudesta ja lapselle aiheutuvista alkoholihaitoista. Myös ammattilaisten haastavan roolin ja perheen alkoholi-ongelmien tunnistamisen vaikeudet olen tuonut tutkimuksessani esille. Ammatillaiset varmasti haluavat pyrkiä auttamaan lasta kaikin keinoin, mutta hekin tuntevat neuvottomuutta työssään. Perheen elämäntilanne kokonaisuudessaan lapsen elämäntilanteen kanssa kietoutuu tiivistä näin sosiaaliseen rakenteellisuuteen. (Pösö 2008, 106; Kallinen ym. 2018, 17–18.)

Tutkimukseen osallistujien henkilöllisyyttä olen suojannut tutkimuseettisiä sääntöjä noudattaen. Tunnistetekijät kuten vastaajien iät ja muut kuin isän ja äidin sukulaisuussuhteet on häivytetty aineistosta henkilötietojen turvaamiseksi. Alkoholinkäyttäjävanhemman sukupuolen olen jättänyt esille, koska sillä on merkitystä kiintymyksen osoituksina ja perheen dynamiikan rakentumisessa. Tutkimuksen luotettavuuteen ja vastaajien tietoihin ja sopivuuteen olen luottanut sen mukaan, mitä he ovat itsestään esille tuoneet. Tässä nuoret aikuiset ovat kuvanneet lapsuuden elämäkokemuksiaan, mutta ajattelen, että perustavat asiat säilyvät hyvin mielessä tunne- ja ajatuskokemuksina. Jonkin verran muistitieto voi muuntua, mutta merkityssuhteiden tutkimuksessa se ei haittaa, sillä kokijan kokemus on silti hänelle itselleen totta. Lähestymistapaani voidaan kutsua holistiseksi lähestymistavaksi, jossa henkilön elämää tarkastellaan kokonaisuutena, mutta jossa yhdistellään temaattisesti johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi ilmiön erityisiä piirteisiä ja käännekohtia elämässä. (Laitinen & Uusitalo 2008, 133–134.) Olen luottanut siihen, että tutkimukseen vastanneet ja ne, jotka ovat kirjoittaneet Varjomaailma.fi -sivustolle, ovat olleet iältään ja kokemukseltaan aitoja henkilöitä.

Tein lupahakemukset sekä tutkimuskysymyksien laadinnan kunnioittavasti ja yhteistyössä A-klinikkasäätiön ja Päihdelinkin työntekijöiden sekä muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Kun sain narratiivikirjoitukset sähköpostiini, otin tarinat talteen tikulleni ja poistin välittömästi kirjoittajien viestit sähköpostiosoitteineen. Vastasin kuitenkin

poistamista ennen kirjoittajille, että olin saanut heidän kirjoituksensa ja kiitin niistä. Eri-tyistä tarkkuutta tutkimusprosessissa olen kohdistanut siihen, että tutkimukseen osallistuneille tai muille samanlaisia asioita kokeneille kohdistu tutkimuksesta haittaa. Aineiston hävitän tutkimusprosessin päätyttyä ja kunhan olen saanut raportin toimitettua A-klinikkasäätiölle. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2018. Eettinen ennakoarviointi ihmistieteissä.)

Vaikka olen kiinnittänyt suuresti huomiota tutkittavien asemaan ja analyysiin, en voi tietää, vastaavatko tutkimustulokset heidän näkemystään heidän omasta elämästään ja kokemuksestaan. Tutkijana tulkiten aineistoa ja teen johtopäätelmiä teorian ja analyysin mukaisesti. Toivon, että olen tavoittanut herkkiä vivahteita ja osannut yhdistellä asioita oikein, jotta tutkimustuloksia voisi heijastella heidän kokemusmaailmaansa. Fenomenologisena tutkimuksena tutkija kuvaa asioita myös ilmiöinä ja etsii kokemuksista samankaltaisuuksia, ainutkertaisuuksia ja erilaisuutta. (Rauhala 1989, 35–38.)

Toisten tutkijoiden tekemälle työlle täytyy myös antaa heille kuuluva arvo ja nostaa heidän antinsa tutkimusprosessissa esille. Olen esitellyt laajasti muiden tutkijoiden havaintoja ja muodostanut synteesiä heidän tulkintojaan ja omia tulkintojani vasten. Tutkijajayhteisöön kuuluminen onkin ollut itselleni antoisaa ja oppiminen yhdessä muiden jo alalla toimineiden tutkijoiden kanssa. Liitän nämä arvokkaat kokemukset osaksi tutkijana kasvua, jossa eri näkökulmia yhdistellen olen löytänyt oman ääneni tutkimusprosessissa. Vaikka tein työtä itsenäisesti, ymmärsin koko tutkimusprosessin ajan olevani osa suurempaa jopa kansainvälistä tiedeyhteisöä, jolloin tiedonmuodostamiseen tarvitaan reflektiivistä keskustelua tutkimuksen toteutuksesta ja analyysistä, tutkijasubjektin avoimudesta sekä tutkimustuloksien merkityksestä alalle. Oma erilainen lähestymistapani on toki hieman jännittänytkin ja eteenkin viimeisinä viikkoina pohdin, minkälaisen vastaanoton tutkimukseni saa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa.

4.2 Tutkimuskysymykset ja tutkijan paikka

Seuravaksi käyn läpi tutkimuskysymykset ja tutkimusteemat. Tieteelliset valinnat ja tarkasteltava viitekehys ohjaavat tutkimusta ja määrittävät tuloksien muodostumista. Tiede tulee suhteuttaa aikaan ja vallitsevaan yhteiskuntaan, jossa se avaa tutkimuskohteen näkökulmaa ja kokemuksellisuutta monitulkintaisessa ilmiössä. Tutkijoiden tulee tunnistaa oma tutkijapositionsa ja kyetä herkkään keskusteluun tilanne- ja kontekstisidonnaisuuden merkityksiä tunnistaen. Tutkijan ja tutkittavien suhde sekä eettiset kysymykset asettuvat tärkeiksi tutkimusprosessissa. (Pösö 2008, 96–98.) Siksi haluan aluksi avata tutkimusaihetta ja lähestymistapaani.

Tutkimuksen tehtävänä on selvittää nuoren aikuisen sosiaalisen tuen merkityksiä ja hänen toimijuutensa rakentumista palvelujärjestelmän sekä kokemuksellisuuden yhdistelmänä elämäntilanteissa ja alkoholiongelmaisen perheen kontekstissa. Tutkimuksessa selvitetään erityisesti tajunnallisia (psykkis-henkisiä) merkityksiä lapsuuden perheestä sekä sosiaalisen tuen ja palvelujärjestelmän toimivuutta tai kehittämistarpeita. Näistä tajunnallisista eli psyykkis-henkisistä merkityssuhteista ei tieteellistä sosiaalityön tietoutta vielä juuri ole, vaikka ihmisten elämään niillä on vaikutusta. (Satka 2010, 183; Laine 2018, 30–31.)

Nuorten aikuisten kokemuksista toimijuudessa tutkimuksessa korostuvat erityisesti tunnemerkit, sosiaalisen tuen toteutuminen tai siitä vaille jääminen sekä alkoholiongelmaisen perheen vaikutukset nuoreen aikuiseen vielä itsenäistymisen jälkeen ilmaantuvina tajunnallisina ja toiminnallisina heijastuksina. Tutkijana tarkastelen nuorten aikuisten kokemuksia Rauhalan teorian lisäksi kriittisen reflektion kautta, jolloin jäsenän palvelujärjestelmän toimintaa aineistosta saatujen havaintojen avulla ja etsin empiriasta nousevia kehittämisen kohteita, jotta sosiaalinen tukea voitaisiin kohdentaa toimivammin lapsuudessa ja nuoren aikuisen elämäntilanteissa ja ymmärtää monimutkaisia syy-seuraussuhteita ihmisen elämäntilanteissa. Tutkimuksen tiedon muodostaminen on yhdistelmä aineistohavaintoja, omia elämäntilanteita, koulutusta, aikaisempaa tutkimustietoa ja teorian ja tutkijan oman psyykkis-henkisen jäsentämistavan yhdistelmää.

Alkoholiongelmaisen perheen haittoja lapselle on tutkittu kohtuullisesti, joten olen rajannut oman tutkimusaiheeni tajunnallisiin eli psyykkis-henkisiin ja situationaalisiin lapsen kokemuksellisiin merkityksiin. Tajunnallis-situationaalisiin merkityksiin sisällytän tunteet, ihmissuhteet sekä muut lapselle merkitykselliset toimintaympäristöt. Tutkimusaihe liittyy myös psykososiaaliseen hyvinvointiin lapsilla ja on eettinen valinta nykyisissä

talousarvoja ja tehokkuutta painottavassa maailmassa. (Lindh ym. 2018, 40–43.) Teoreettisen viitekehyksen rakentumisesta löytyy tarkempaa tietoa luvussa kolme.

Pro gradu -tutkielmassa vastaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin.

- 1) Mitkä sosiaaliset tekijät tukevat lasta, kun perheessä on alkoholiongelma?
- 2) Minkälaisia tajunnallisia ja toiminnallisia merkityksiä nuoret aikuiset muodostavat lapsuudestaan?
- 3) Minkälaisia tajunnallisia ja toiminnallisia merkityksiä nuoret aikuiset huomaavat täysi-ikäisenä?
- 4) Minkälaisia kokemuksellisia merkityksiä tai kehittämisajatuksia nuoret aikuiset nostavat palvelujärjestelmästä?

Tässä tutkimuksessa käytetty situaatio tarkoittaa elämäntilanteessa vaikuttavia olosuhteita ja situationaalisuus elämäntilanteessa esiintyviä yksilöllisesti rakentuvia merkityssuhteita. Näihin sisältyy perhe, liittyminen muihin ihmisiin, toimintaympäristöihin, itsensä toteuttamisen mahdollisuudet sekä tavat ja arvomaailma. (Rauhala 2005, 85–88.) Tutkijan ajatteluun sisältyy Rauhalan näkemysten mukainen ihmiskäsitys ja merkityssuhteiden koostaminen luonnollisena osana elämää. Sosiaalityössä on tärkeä ymmärtää ihmisen toimijuuden syntymistä sekä käyttää tilaneharkintaa ja resursseja oikealla tavalla (Juhila 2006; Pohjola 2010; 2015; Lindh ym. 2018; Niemi 2008; 2013, 52–53). Nuoren aikuisen kertomana kuvaus lapsuuden merkityssuhteista tarkentuu ja syventyy iän tuoman asemallisen ymmärryksen, kielellisten ilmausten ja ilmiöiden tarkentumisen sekä muuttuneen tilanteen vuoksi.

Lapsen toimijuuden rakentuminen ja psyykkis-henkinen ulottuvuus yhdistelmänä on vähän jos ollenkaan tutkittua aluetta. Ihmiskäsitykset kaventuvat eteenkin nykyaikana bio-lääkekeskeisiksi mekanistisiksi määrityksiksi, joissa muut lähestymistavat sivuutetaan tai niitä väheksytään, pahimmillaan jopa leimataan, vaikka eteenkin päihdeperheiden tilanteissa tällaiset lähestymistavat ovat erityisen toivottavia. (Rauhala 1989, 126–127; Laitinen & Uusitalo 2008, 114.) Rauhalan teorian käytöstä kokemuksen tutkimuksessa ja sosiaalityön sekä palvelujärjestelmän kokemuksellisuutena ei taida olla vielä tieteellistä tutkimusta, tai minä en ole ainakaan siihen törmännyt. Olen kokenut aloittelevana tutkijana sen vuoksi eräänlaista tienraivaajan tunnetta, jossa lapsuus ja aikuisuus asettuvat eri valoon kuin yleensä eli psyykkis-henkiseen jatkuvaan kokemukselliseen muutokseen ja yksilön ja ympäristön dynaamiseen suhteeseen. Itse tulen nimittämään tätä tajunnan,

tunteen, tiedon, elämäntilanteen, kiintymyksellisten ihmissuhteiden, sekä sosiaalisen liittymisen kokemuksellisuutta tässä tutkimuksessa toimijuuden tilaksi. Toimijuuden tila voi olla hankala ymmärtää aluksi sekä käsitteenä että syvällisenä kokemuksellisuutena, mutta yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen lähestymistapa sopii hyvin ja se antaa sosiaalityöhön uudenlaisen pehmeämmän lähestymistavan ihmisen toimintaan, eheytymiseen, arvokkaaseen kohtaamiseen sekä sosiaalisen tuen merkitykseen elämässä.

Nämä pehmeät arvot voivat hautautua pirstaleiseen ja katkonaiseen palvelujärjestelmään sekä monien ammattikuntien kiireen sekä mekanistisen tehokkuuden varjoon. Silloin myös järjestelmä voi aiheuttaa ulkopuolisuuden kokemuksia ja lisätä pahaa jo vaikeita kokeneen ihmisen elämässä. (Niemi 2013.) Nykypäivän uusliberalistisissa poliittisissa suuntauksissa sosiaalityölle on kaavailtu entistä kantaaottavampaa roolia heikompien puolustamisessa (Lindh ym. 2018, 48–49). Tutkimukseni on yksi puheenavauksista lapsen toimijuuden tutkimuksen, kokemuksellisuuden, tunteiden ja osallisuuden huomioimisen puolesta, jossa kokemuksellinen herkkyys ja kantaaottavuus yhdistyy. Sosiaalinen tuki on perinteisesti nähty yhteisöön ja yhteiskuntaan liittämisen sekä huolehtimisen ja yhdenvertaisuuden kautta. (Mt., 39–41.)

Päihdemaailma on tullut minulle tutuksi aikaisemman tutkimustyöni ja työssäoppimisen kokemusten sekä eletyn elämän kautta. Omat kokemukseni alkoholiongelmista ovat elämän ymmärryksen tulosta ja erityisesti viimeisen parin vuoden aikana niihin on rakentunut ammatillinen sosiaalityöllinen sävy, joka varmasti heijastuu kirjoittamistavastani. Tutkijana nuorten aikuisten lapsuuden kokemukset ovat välillä herkistäneet minua ja herättäneet myötätuntoa, mutta ajattelen tunteet ja ammatillisuuden hyväksi yhtälöksi, joka ei sulje silmiään ja ajatteluaan, vaan näkee elämän värisävyt ja selviytymisen monista tekijöistä johtuviksi tapahtumakuluiksi. Arvoina lapsen oikeudet ja yhteiskunnalliset kysymykset ovat minulle läheisiä asioita ja koen sosiaalityön olennaiseksi osaksi yhteiskunnallisen vaikuttamisen eteenkin haavoittuvien ryhmien kohdalla.

Jos mietin itseäni tutkijana tässä elämäntilanteessani, niin näihin elämänmuutoksiin lausuu paljon odotuksia. Samaan aikaan pro gradu -tutkielman teon kanssa olen suorittanut opintoja ja tehnyt vielä alkuvuodesta 2019 työssäoppimisen jakson seminaaritöineen. Tiukka opiskelutahti on siten vaatinut oman osansa. Välillä olen saanut kamppailla oman epäuskoni ja riittämättömyyden tunteiden kanssa. Lapsiperheen aikataulujen yhdistäminen opiskelijan tehtäviin ja lukemiseen ei ole ollut ongelmattonta ja välillä omat tavoitteeni pro gradu -tutkielmassa ovat tuntuneet turhan vaativilta. Silti koko

tutkimusprosessin ajan olen ollut valintoihini tyytyväinen ja innostunut tutkimuksen alusta tutkimuksen loppuun asti. Seuraavaksi kerron narratiiveista tutkimusaineistona ja niiden tulkinnasta.

4.3 Narratiivit aineistona ja tietolähteenä

Metodologisena eli menetelmällisenä tutkimusaineiston koostamisena käytän tässä tutkimuksessa narratiivista tiedonkeruuta. Se tarkoittaa kertomuksen avulla välitettyä tietoa ja henkilön oman elämäkokemusten kautta rakentunutta tiedonmuodostelmaa lapsuudesta ja elämästään. Lapsuutta iällisesti ei ole tutkimuksellisesti tarkkaan rajattu, vaan kirjoittajat ovat voineet vapaasti kertoa valitsemistaan merkityksellisistä lapsuuden muistoista. Liian ahdas tulokulma lapsuuteen voi vääristää kirjoittajan kokemusmaailmaa tai jopa olla esteenä osallistumiselle (Kiviniemi 2018, 81.)

Narratiivi-käsite on peräisin latinankielisestä sanasta *narratio* eli kertomus. Narratiivien pohjalta on tehty tutkimustyötä jo melko pitkään, mutta sensitiivisten aiheiden tutkimus alkoi vasta 2000-luvulla. (Laitinen & Uusitalo 2008, 109.) Sosiaalityössä narratiivista tutkimusta on harjoitettu noin 1970-luvulta saakka. Nykyisin voidaan puhua toisen sukupolven mukaisesta narratiivisesta tutkimuksesta, jossa tutkijan tiedonkäsittelyllä, merkityksien tulkinnalla sekä arvomaailmalla on tärkeä osa. (Polkinghorne 2006, 9.)

Narratiivinen tutkimus terminä ja tutkimusmetodinä käsitetään joskus ristiriitaisesti. Tässä tutkimuksessa narratiivit ovat kertojan omien elämänmerkitysten, kokemusten ja itsensä ymmärtämisen muoto, jonka avulla kertoja selittää lapsuuttaan ja kokemuksiaan alkoholiongelmallisessa perheessä ja sosiaalisessa toimintaympäristössä. Kertoja kokoaa kirjoituspyynnön mukaisina ajatuksina kokemuksiaan saadusta sosiaalisesta tuesta ja avusta, mutta myös tunteistaan, joita perheen ja erilaisen sosiaalisen kohtaamisen tilat ja tilanteet ovat aiheuttaneet. Narratiivien tutkimuksessa oma tapani lähestyy hyvin paljon Vilma Hännisen (2000) narratiivista aineistonkäyttöä, jossa kirjoittajat kuvailevat elämänsä toiminnallisia merkityksiä ja elämänolosuhteiden vaikutuksia siihen. Omaan aineistooni liittyy lisäksi piirteitä kuormittavista ja traumaattisista asioista sekä niiden vaikutuksesta. (Laitinen & Uusitalo 2008, 110–112.)

Pro gradu -tutkielmani kirjoituspyyntö 18–29-vuotialle nuorille aikuisille on julkaistu www.paihdelinkki.fi -internetsivustolla muutamissa aihepiiriin sopivissa keskusteluosioissa. Osan tarinallisista ja kokemuksellisista kirjoituksista olen ottanut tutkimusaineistoksi Minun tarinani blogikirjoituksista www.varjomaailma.fi -internetsivustolta. Minun tarinani blogikirjoitusten kanssa julkaistiin samassa yhteydessä kirjoituksia myös Ääni lapselle kampanjasta vuodelta 2010 ja löysin niistä tutkimusaineistooni kaksi tarinaa. Yhden narratiivin olen huomannut sattumalta joulukuun alussa julkaistusta Helsingin Sanomien artikkelista (Bäckgren 2018). Kaikkiaan narratiiveja kertyi tutkimukseen 11

kappaletta, joista yksi on kolmen osion mittainen pidempi elämäkulullinen ja jäsentävä kokemusasiantuntijana ja vertaisena toimivan henkilön tarina. Yhden kirjoittajan ikä oli melkein 18 vuotta, joten hänen kirjoittamansa tekstiaineiston merkittävyyden ja iällisen läheisyyden vuoksi päädyin ottamaan kirjoituksen mukaan. Joistakin teksteistä ei kirjoittajan ikää ilmennyt suoraan, mutta tekstistä ja olosuhteiden kerronnasta pystyi päättämään, että kirjoittaja oli aineistonkeruun ikäryhmässä.

Aineistonkeruu sujui kaikkiaan aika jouhevasti. Yksi auttava tekijä oli se, että minua neuvottiin jo tutkimuslupien myöntämisen aikoihin A-klinikkasäätiöltä, ottamaan vara-aineistoksi Minun tarinani blogitekstejä, koska aineistoa kirjoituspyynnöillä oli aikaisemmissa tutkimuksissa tullut niukasti. Tutkimuksen puolivälissä ennen kuin olin kunnolla ehtinyt tutustua Varjomaailman kirjoituksiin, luulin hetkellisesti, ettei aineistoni määrällisesti ole riittävä ja laajensin hakua lupineen paikallisiin oppilaitoksiin. Siinä kului turhaan aikaa ja liike osoittautui jälkikäteen sivuraiteeksi, jota ei olisi tarvinnut tehdä. Aineistoa oppilaitoksista ei tullut enempää ja lopulta osoittautui, kunhan ehdin Varjomaailman blogiteksteihin kunnolla perehtymään, että narratiiviaineiston määrä ja laatu oli erittäin toimivaa tutkimukseni lisäaineistoksi.

Lapsien kokemuksien iänmukainen tutkiminen on vaikeaa eteenkin perheen sosiaalisissa ongelmissa (Takala & Roine 2013). Toisaalta tässä tutkimuksessa en edes pyri välittämään lapsen ikätasoiseen kokemukseen sen kaikkine vivahteineen vaan juuri psyykkishenkisten merkityssuhteiden ja kokemusten tutkimukseen ilmiöperusteisesti. Nuoren aikuisen tiedoilla ja kielellisillä taidoilla lapsuuden koettuja kokemuksia voidaan paremmin ymmärtää ja sanoittaa kuin, jos tutkijana haastattelisin suoraan lapsia tuoreesti koetussa vaikeissa elämäntilanteissa. (vrt. Kyrönlampi-Kylmänen 2007) Voisi olla myös mahdollista, etteivät alkoholiongelmaiset vanhemmat antaisi lapselleen lupaa osallistua tutkimukseen häpeän ja syyllisyyden tunteiden vuoksi ja, että lapsi kokisi tutkimustilanteen ahdistavana. (Laitinen & Uusitalo 2008, 119.)

Narratiivit eli tarinat ovat tässä pro gradu -tutkielmassa kerronnallista muistitutkimusaineistoa. Kokemuksissa tiivistyy kokijan sosiaaliset kuvaukset erityisesti lapsuuden perheen ja ympäristön tuen ja avun odotuksiin tai pettymyksinä ilmenevinä elämäkokemuksina. (Salmi-Niklander 2008, 216.) Aineistonkeruun, ilmiökontekstin sekä lapsuuden kiintymyssuhteiden ja sosiaalisuuden merkittävyyden tiedostaen, olen kehottanut kirjoittajia muistelemaan erityisesti tunne- ja kokemuksellisella tasolla ihmissuhteita ja elämänsä, jotta saisin tietoa kokijansa psyykkis-henkisistä merkityksistä ja elämän rakentumisen kokemuksesta toiminnallisina tiloina. Tutkijan rooliksi minulle on jäänyt tehdä

koonti tutkimusaineiston osalta ja etsiä tutkimuskysymysten ja teemojen avulla mahdollisesti yhtenäisiä säännönmukaisuuksia teoreettisen tiedon ja ihmiskuvan antaman empirian valossa. Erilaiset tutkimukselliset näkökulmat ja lähestymistavat käsitteineen antavat erilaisia tuloksia. Toisenlainen tutkimusasetelma tuottaisi aivan muunlaisia tuloksia. (Laine 2018, 29–32; Moilanen & Räihä 2018, 56–57.)

Selviytyminen-käsitettä kirjoituspyynnössä (liite 1) olen joutunut käyttämään sen vuoksi, että sosiaalityölle ominainen toimijuus -käsite olisi jäänyt liian hämäräksi ja kaukaiseksi tutkimukseen osallistujille. Narratiivien ja sosiaalityön tieteellisten lähtökohtien yhdistäminen onkin ollut tutkimuksellisesti haastavaa ja eräänlaista innovatiivista työtä. Tutkijan asemassa ja tulkinnassa käydään dialogia sosiaalisen todellisuuden ja ammattieettisiä arvoja ja valittuja näkökulmavaihteluita vasten. (Kallinen ym. 2015, 36–37; Pösö 2008. Laitinen & Uusitalo 2008, 118–119.)

Elämä ei aina ohjaudu parhaimmalla tavalla kokijalleen vaan voi aiheuttaa huolta ja murhetta. Näiden asioiden muistelu voi tuottaa ikäviä tunteita myös uudessa elämäntilanteessa ja voi olla, että niitä osittain haluaisi myös unohtaa. Kirjoituspyyntöön vastaaminen on saattanut olla osittain tunteita ja ahdistusta nostattava kokemus. Omien elämäkokemusten ymmärtäminen ja jakaminen voi toisaalta olla eheyttävää ja toivoa antavaa juonnellista kokemuksellista elämyksellisyyttä. Tutkimukseen vastaajat ovat valinneet itse osallistuvatko tutkimukseen vai eivät. Uskon, että aikuiset ihmiset ovat kyenneet tekemään tämän päätöksen. (Perttula 2014, 84.)

Myös tutkija oppii tutkimusprosessissa etsien yhä uudelleen keinoja rakentaa ilmiöstä yhtenäistä kokonaisuutta ja tutkija tutkii koko persoonallaan, elämäkokemuksellaan ja ymmärryksellään. Tutkimusasetelma ja kysymykset tarkentuvatkin tutkimusprosessin edetessä, jolloin tutkija käy dialogia tutkittavien kokemusten ja omien ennakkokäsitystensä kanssa ilmiöstä. (Mt, 85–86; Laitinen & Uusitalo 2008, 106, 114–119; Kiviniemi 2018, 73–74.) Näin kävi minulle tutkimusprosessin aikana. Aluksi ajattelin hyvinvointi- ja tunnustusteoreettista lähestymistapaa ja monien näkökulmien yhdistelmää aineistoon ja toimijuuden määrittelemiseen, mutta prosessissa näyttäytyi lopulta järkevämältä pitäytyä Rauhalan ihmiskuvassa ja lähestyä sen avulla kokijan ajattelua, toimintaa, tunteita ja sosiaalisia merkityssuhteita.

Tutkijan tulee olla tutkimusprosessissa joustava ja olla vuorovaikutuksessa sekä aineiston, tutkimustavan sekä tutkimuskohteensa kanssa. On hyvä olla tai ainakin pyrkiä olemaan tietoinen, mitä tekee ja minkälaisia tuloksia syntyy juuri näillä valinnoilla ja tavoilla

lähestyä aihetta ja tutkimuskohdetta. Tutkijan lähtökohdat, tieto, ymmärrys ja ihmiskuva määrittää empiiristä tiedontuotantoa ja on siten hyvin merkittävässä osassa myös tulosten muodostumisessa. (Järventie 2006, 36–37.)

Tutkimuskysymykset myös jäsentyivät ja tarkentuivat pitkin tutkimusprosessia. Huomasin vielä pari viikkoa ennen työn jättämistä, miten minun kannattaisi aineistoa lähestyä ja esitin uusia ajatuksiani ohjaajalleni. Sain näkökulmaan mukavasti tukea, kun samoihin aikoihin löysin Eerolan ja Pirskasen toimittaman kirjan *Perhe ja tunteet* (2018). Huomasin, että tämä lähestymistavan kaltainen muoto sopii myös minulle mitä parhaiten. Aseman ja itsenäistymisen kokemukset osana toimijuuden kokonaisuutta täsmentyivät myös tutkimusprosessin lopussa. Sosiaalinen toimijuus, ihmissuhteiden ja perheen merkitykset, minän kokemus sekä kulttuuriset käytänteet alkoivat kiehtoa yhä enemmän tutkimuksen loppuvaiheessa ja sain yhä uusia oivaltamisen tapoja ja merkityssuhteiden koostelmia. (Forsberg 2018, 31–34.)

Tutkijalla tulee olla kykyä eläytyä toisen kipeisiin kokemuksiin, mutta analyttisyyttä ja asioiden yhdistelykykyä tarvitaan lisäksi, jotta tarinoista rakentuisi johdonmukaisia tapahtumakulkuja. Narratiivinen tutkimus on sosiaalista rakentumaa, jossa tutkija vaikuttaa yhteiseen tarinan kerrontaan ja sen sävyihin. Narratiivisuutta käytetään terapeuttisena ja kuntoutustyössä, sekä sosiaalityön ja tutkimuksen tapoina. Tutkimuksen tulee valtauttaa ja voimauttaa kokijaansa ja antaa muille tarvittavaa tietoa kehittämis- ja yhteistoiminnallisuutena. (Laitinen & Uusitalo 2008, 114–115; Kallinen ym. 2018, 17–18.)

Kirjoitetuissa narratiiveissa on aina väärinkäsitysten ja tulkintojen mahdollisuuksia. Sanoilla voi kuvata vain vajavaisesti kokemuksia tunteiden ja ajatusten pohjalta eikä kertojan ilmeitä ja eleitä pysty näkemään. Myöskään lisäkysymyksiä ei voi esittää tai palata kertomuksiin, mikäli jokin jää epäselväksi. Tämä asettaa tutkimukselle haasteita. Vastavuoroinen ja yhteiseen ymmärrykseen pyrkivä dialogi jää tällöin toteutumatta, tai se toteutuu lähinnä yhdensuuntaisena, viiveellä tapahtuvana vuoropuheluna. (Salmi & Niklander 2006, 200–201.) Toisaalta tutkimuksen analyysissa ajattelen, että teoreettisesta jäsentämisestä tutkija on vastuussa itsenäisesti ja akateemisen yhteisön kriittisen reflektion avustamana.

Haasteena tutkimuksessa on ollut kattavan kuvan saaminen perheen tilanteesta tarinallisen kerronnan kautta, koska muistiin pohjautuvat tulkinnat voivat ajan saatossa hieman muuntua ja lyhyistä kertomuksista perheen kokonaistilannetta voi olla vaikeaa hahmottaa. Väärätkin tai värittyneet muistikuvat ovat tajunnallisilta merkityksiltä tosia, sillä

muisti ja mieli toimii luoden elämäkokemuksille syy-seuraussuhteita. Parhaimmillaan eri ajanjaksojen vertailun kautta voi muodostua hedelmällisiä näkökulmia koetun minän entiseen ja nykyiseen elämäntilanteeseen nähden. Joskus käy myös niin, että se, mitä ei kerrota, voi olla kaikkein arvokkain tieto. (Portelli 2006, 55–59.)

4.4 Tutkimuksen kulku ja analyysi

Tutkimuksen toteutus on ollut yllättävän monivaiheinen. Aihe jäsenyi lopulliseen muotoonsa syyskuun puoleessa välissä. Ohjaajani kanssa käymien keskusteluiden pohjalta tarkentui tutkimuksen kohteeksi lapsuuden sosiaalinen tuki ja sen merkitys toimijuuden rakentumiselle. Aihe tuntui innostavalta ja motivoivalta.

Alkuvaiheen seminaari-ideoinnin jälkeen sain yliopiston tutkimusluvan ja lähetin alustavan sähköpostikyselyn A-klinikkasäätiön tutkimusluvista vastaavalle henkilölle. Kartoitin myös muita järjestötahoja, jotka toimivat perheiden ja lasten kanssa. Pyrin verkostoitumalla etsimään kontakteja, joiden kautta saisin tavoitettua vastaajia tutkimukselle. Sähköpostiviestittelyn tuloksena löysin Pesäpuu ry:n ja sain heiltä apua tutkimukseni ilmoittelussa www.pesapuu.fi internetsivujen uutisissa. A-klinikkasäätiön kautta sain myös tukea ja neuvoja alkuvaiheen toteuttamisessa ja tutkimuksen näkyvyydessä.

Osallistuin 2.11.2018 Matti Virtasen -juhlaseminaariin (Lapin sairaanhoitopiiri 2018) ohjaajani kanssa. Seminaarin aiheena oli päihdeperheen lapsen kokemukset. Sain sieltä innostusta jatkaa tutkimusta ja aihepiiri tuntui olevan ajan hermolla myös muualla kuin yliopisto maailmassa. Lopullisen tutkimusluvan sain tarkennusten jälkeen A-klinikkasäätiöltä marraskuussa. [Www.paihdelinkki.fi](http://www.paihdelinkki.fi) sivuston keskusteluosioissa laitoin kirjoituspyynnön (Liite 1) moniin sopiviin kohtiin. Pääasiallinen paikka oli Kotikanava, jossa kirjoitettiin läheisten alkoholiongelmista. Kirjoituspyyntöni julkaistiin lopulta päivän suunniteltua myöhemmin eli 16.11 ja se oli voimassa 15.12.2018 saakka.

Aineistonkeruun aikana sain yliopiston sähköpostiini kolme kirjoitusta. Siirsin narratiivit heti Word -tiedostoiksi tikulle ja varakopiot raakahavaintojen pohjiksi paperille. Sen jälkeen tuhosiin sähköpostit osoitetietoineen, kuten olin sopinut tutkimusluvassa tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeita soveltaen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2018.) Vaikka minua oli varoiteltu kirjoituspyyntöön vastaajien pienestä määrästä, olin silti yllättynyt kolmesta kirjoituksesta. Kirjoitusten arvo kasvoi niiden vähäisyyden vuoksi vielä enemmän.

Arvioin, että vastaajien pieni määrä johtui tiedonkeruutavasta, aikataulujen kireydestä, joulun läheisyydestä sekä mahdollisesti nuorten aikuisten omasta elämäntilanteesta sekä aihepiirin sensitiivisistä luonteesta. Kaikki vastaukset olivat yllättäen naisilta, joten jäin miettimään, oliko kirjoituspyynnön kuva nuoresta työstä aurinkoisen viljapellon laidassa johtanut tämänlaiseen sukupuolijakaumaan. Toisaalta naiset tuovat ilmi tunteitaan ja

ajatuksiaan muutenkin miehiä enemmän, joten tutkimus näiltä osin heijastelee myös yleisti tutkimuksiin vastaajien sukupuolijakaumaa. (Pirskanen 2011, 13; Kukkola 2014, 107; Kallinen ym. 2018, 19; Virtanen 2018.)

Olen antanut tarinallisille aineistolle koodit N1–N11 siten, että ensimmäiset kolme kirjoitusta N1–N3 on saatu aineistona pro gradu -tutkielmaan julkaistun Päihdelinkin kirjoituspöytäkirjan avulla ja loput ovat Varjomaailman blogi-kirjoituksista sekä Ääni lapselle -kampanjan aineistoista ja yksi Helsingin Sanomien lehtiartikkelista. Aineistossa yksi kirjoittajista on toiminut kokemusasiantuntijana ja vertaistukena. Tulkitsemalla aineistoa yhdistellen tietoa omaan kokemukseeni ja koulutusohjaukseni sekä tulkitsemalla aineistoa analyyttisesti, mutta herkkätunteisesti. Tutkimuskysymykset ja teoria rajaavat ja ohjaavat analyysin suuntaa. Tutkijan esiymmärryksen tiedostaminen auttaa tutkijaa suhteuttamaan itsensä osaksi tutkimusprosessia ja tiedonkeruuta sekä olemaan avoin tuloksien tulkinnassa. (Kiviniemi 2001, 121–122; Moilanen & Räihä 2018, 56–57.)

Teoreettista analysointitapaani voidaan kuvaavimmin kutsua *abduktiiviseksi* eli teoriaohjaavaksi sisällön analyysiksi. Abduktiivinen sisällönanalyysi tarkoittaa tutkijan tulosten tulkintaa aineistolähteisesti sekä teoriaa yhdistellen, jolloin tutkimuksen tuloksena muodostuu teorian ja tuloksien koostelma. Aineiston analyysissä tutkija pyrkii löytämään ilmiöön liittyviä tutkittavien jaettuja merkityskokemuksia tai eroja. Kokemuksen tutkimuksessa aineistonkeruuvaiheella on ratkaiseva merkitys, jotta kokemuksen herkkät sävyt nousevat aineistosta. Tutkimusaineisto on käytävä läpi useaan kertaan ja tarkasti, jotta tavoitettaisiin asioiden yhteydet tiedostetut tunteet ja myös tiedostamattomat merkitykset. (Laine 2001, 26–29; Moilanen & Räihä 2018, 52–59.)

Analyysini teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet muodostavat tietynlaisen tavan katsoa ilmiötä. Aineiston analyysissä etsin yhdistäviä tai eriäviä kokemuksia sosiaalisen tuen ja toimijuuden kokemuksista eli tutkimusteemoja. Tutkimusaineiston analyysiprosessi perustuu raakahavainnoille, ryhmittelylle ja loogiselle päättelylle. (Eskola 2018, 209–213.) Tässä tutkimuksessa tulkitsem ilmiötä nuorten aikuisten merkityksinä lapsuudesta ja aikuisuudesta, joita selitän sosiaalisen tuen ja toimijuuden näkökulmista. Tutkijana pyrin eläytymään lapsuuteen ja itsenäistymisen kokemuksiin, niin hyvin kuin kykenen tekstien lukemisen ja saamani tiedon välityksellä ja rakennan kuvauksista teoreettis-pohjaisen jäsenetyn kokonaisuuden (Mt.; Polkinghorne 1995, 5).

Tutkijana määrittelin aineiston riittäväksi, kun sitä oli yksitoista kertomusta. Jäsentelin aineistoa aluksi tekemällä yleisiä huomioita. Lajitelin aineistoja tutkimuskysymysten ja

ilmiölle erityisillä raakahavainnoilla. Etsin lapselle vaikeita asioita ja myönteisiä elämää kannattelevia tekijöitä ympäristöstä ja ihmissuhteista. Tein huomioita tunneilmaisista, kokemuksista ja ihmissuhteiden kuvauksista. Lapsen turvallisuudentekijöitä, kokemuksia toimintaympäristöistä ja lapsuuden aseman muutoksia täysi-ikäisyyteen vertailin myös etsien myönteisiä ja kielteisiä merkityksiä. Näin sain jäsenettyä sekä perhesuhteisiin, mutta myös muuhun toimintaympäristöön ja ihmissuhteisiin liittyviä kokemuksia kuten viranomaisten kanssa kohtaamisia ja interventioiden jäsentymistä elämänculussa. Tein eri värisillä kynillä merkintöjä tulostettuihin papereihin ja havainnoin samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Aineiston käsittelyä kvalitatiivisella menetelmällä tuki kirjoitusten so-piva määrä ja kirjoittajien kuvausten vaihtelevuus. Asemaa ja autonomian muutoksia sekä toimijuuden kyvykkyyden tai kyvyttömyyden tunteita poimin myös aineistosta. Näiden kautta sain seulottua kirjoitusmateriaalista keskeisiä tekijöitä tutkimusasetelmassani.

Palasin aineistoon useita kertoja tarkistaakseni havaintojeni yhdenmukaisuuden ja loogi-sen päättelyn. Jos aineistosta tai tutkijan tulkinnassa nousi ristiriitaista tai huomiota he-rättävää tietoa, pyrin teoreettisen tiedon avulla ja omiin kokemuksiini pohjautuen mielti-mään, miksi ristiriitaisuutta ilmeni. Nämä erityiskohdat ja muita heränneitä ajatuksia kir-joitin papereihin ylös, jotta muistaisin ne myöhemmin pro gradu -tutkielman kirjoittami-nessa. Tämän tiedon pohjalta tarkentui lopulta kuva nuoren aikuisen lapsuuden kokemuk-sista ja sosiaalisen tuen sekä toimijuuden rakentumisesta. Nyt siirryn empiirisen aineiston esittelyyn, jossa on poimintoja narratiiviaineistosta sitaatteina.

5 Sosiaalinen tuen merkitykset

5.1 Lähiverkostot ja jännitteinen perhetilanne

Seuraavaksi esittelen aineiston keskeisiä empiirisiä havaintoja nuorilla aikuisilla. Olen suodattanut aineistoa tutkimuskysymysten, Rauhalan teorian ja tutkijan lapsilähtöisen yhteiskunnallisen tulkinnan mukaan. Lainauksien esille laittamisella mahdollistuu vuoropuhelu lukijan ja tutkijan välillä. Lainauksista olen poistanut joitakin ilmaisuja tai tiivistänyt ilmaisumuotoja kirjoittajien ja heidän läheistensä yksityisyyden suojan vuoksi. Silloin, kun tekstistä on poistettu jotain, on siinä merkki (--). Mikäli asiayhteyttä tarkennetaan kuvaavalla lisäsanalla tai suojataan henkilöiden yksityisyyttä käytän myös hakasulkeita kirjoittaen tarkentavan sanamuodon hakasulkeiden sisälle [].

Sosiaalisen tuen muodostuminen vaihtelee eri perheissä. Mitään yhdenlaista kaavaa ei ole. Jokainen perhe, perheenjäsen sekä käytettävät verkostot ovat ainutlaatuisia. (Orford ym. 2005.) Koti paikkana edustaa usein turvallisuutta, tunteita, arjen rutiineja ja huolenpidon merkityksiä (Rauhala 1989; Helavirta 2012, 148–149). Alkoholiongelmallisessa perheessä lapsi voi kokea lapsi-vanhempisuhteen emotionaalisesti riittävästi, jolloin tunteet tarvitsevuudesta, ärsyyntymisestä tai vihasta vanhempaa kohtaan vaihtelevat (Orford ym. 2005; Notko & Sevón 2018, 68).

Lapsen kokemukseen vaikuttavat myös yleiset alkoholiasenteet, jotka Suomessa ovat melko sallivia. Lapset omaksuvat perheen tavat ja tottumukset. Vanhemmilla on merkittävä asema ylisukupolvisten haitallisten juomatapojen ja tunneilmapiirin siirtymissä. (Raitasalo & Holmila 2014, 196–197.) Alkoholiongelma perheessä vie vanhemmuuden resursseja ja altistaa lapsen kielteisille kokemuksille. Vanhempien valintoihin lapsi taas harvoin voi vaikuttaa (Mattila 2011, 77). Tässä muutamia merkityksenantoja vanhempien tai toisen vanhemman alkoholiongelmosta:

Minua isä haukkui humalassa ja puhui kaikenlaista joutavanpäiväistä. Jos vietin paljon aikaa poissa kotoa, minua nimiteltiin halventavasti. Tein koti töitä todella paljon kuten pyykkäämistä, imurointia ja haravointia. Silti minua sanottiin laiskaksi, koska luin usein kirjoja. (N2)

En ole ollut isäni kanssa puheväleissä vuoteen [taustalla huostaanotto ja äidin lääke- ja alkoholiongelma]. Kun olen nähnyt hänet julkisilla paikoilla, hän kävelee ohi kuin olisin ilmaa. (N4)

Isäni käytti alkoholia reippaasti lapsuudessani. Makuuhuoneeni oli olosuoneen vieressä ja siellä isä aina kittas työpäivän jälkeen. Isä ei oikeastaan

koskaan ollut paikalla vaan aina kun häntä näki niin alkoholi ja televisio olivat ohjelmalistassa. (N9)

Lapsi kokee vanhemman alkoholiongelman läheltä vanhemmuuden vajeina, mutta myös sosiaalisena hylkäämisen kokemuksena. Kokemuksen lamaava vaikutus voi korostua, sillä lapsella ei ole juurikaan vertailukohteita kokemuksilleen. Lapsi saattaa myös yleistää oman kokemuksena yleiseksi perheiden kokemuksellisuudeksi. (Rauhala 1989, 30-34; Sinkkonen 2015; Forsberg 2018, 34.)

Vanhempien vaativa ja tunnetasoltaan yksipuolinen tai ristiriitainen käytös voi vaikuttaa lapseen negatiivisella tavalla (Malinen 2003, 18). Tajunnalliset ja tunnepuolen kokemukset voivat heijastua pitkälle aikuisikään (Rauhala 1989; Holmila & Thom 2017, 1-2; Itäpuisto 2008, 38-39, 42-43, 128-129). Perheen vuorovaikutus -ja kiintymyssuhteita voivat kuormittaa loukkaukset, väkivalta, syyttely, häpeä, kieltäminen sekä painostava tunneilmapiiri (Itäpuisto 2005; Orford ym. 2005; Takala & Roine 2013; Velleman & Templeton 2016). Parisuhde ja sen aallokot ovat lapsuuden kokemuksissa lapsen vaikutusvallan ulottumattomissa.

Lapsi ei ymmärrä mitä viina on, lapsi ei ymmärrä, miten pullon sisältö vaikuttaa aikuiseen. Mutta lapsi huomaa vaikutukset heti. Me huomataan se, vaikka aikuisesta tuntuisi, että tilanne on ihan hallinnassa. (N6)

Vanhempieni alkoholismi johtui pääasiassa huonon parisuhteen aiheuttamasta masennuksesta ja heidän lapsenaan minä jouduin kärsimään rangaistuksen teoista, joita en itse edes tehnyt. (--) Olen pikkuhiljaa antanut vanhemmilleni anteeksi juomisen, sillä kysehän on sairaudesta. (--) Haava jättää aina arven, mutta arvet tekevät meistä vahvempia ihmisiä. (--) (N8)

Lasten mentyä nukkumaan usein äidillä ja isällä syntyi riitaa. Muistan maanneeni sängyssä henkeäni pidätellen. Viereisestä huoneesta kuului huutoa ja aina joskus tavaroita kaatuili tai niitä heiteltiin. Valvoin monta yötä kun en oikein tiennyt mitä siellä oikeasti tapahtui mutta olin kuitenkin sen ikäinen, että ymmärsin kyseessä olevan aikuisten jutut. Aina kun oli oikein paljon meteliä kuulunut niin seuraavana aamuna äiti oli surullinen ja siitähän sen sitten tajusi ettei asiasta kannata liiemmästi kysellä. (N9)

Tieto rakentuu lapsella ositetusti ja vähitellen. Lapsi tarvitsee aikuista sanoittamaan perheen elämäntilannetta ja tunteita. Myöhemmin lapsen kasvaessa ilmiöiden ymmärrys kehittyy, kun lapsi oppii tietoa esimerkiksi koulusta ja internetistä. Tunne ja tieto voivat rakentua varsin eri tahtiin. (Rauhala 1989, 48-49.) Tunteiden tukahduttaminen voi johtaa häpeään tai pidättyvään sosiaaliseen mukautumiseen. Lapselle voi olla kiellettyä näyttää erityisesti pelkoa, surua, kateutta tai vihaa. (Malinen 2003, 19.) Vaikka lapsi selviää ulkoisesti, voivat perhetilanteet olla lapselle psyykkisesti traumaattisia (Rauhala 1989, 114). Lapsi saattaa toivoa vanhemman poistumista hänen elämästään. Joskus käy niin,

että lapsi vaikeassa elämäntilanteessa torjuu tunteet kokonaan, eteenkin jos lapseen kohdistetaan julmuutta ja vääränlaista lasta sivuuttavaa tai alistavaa hallintaa. (Mt.; Paloheimo 1997, 36; Rauhala 1989, 30.)

Lapsen tunteilla näyttäisi olevan myös toinen merkitys vanhempien ja muiden ihmisten kohtaamisessa. Lapsi arvioi tunnetasolla oikeudenmukaista kohtelua. (Helavirta 2012, 150.) Kiintymyksellisenä tarpeena lapsi kaipaa vanhempiensa hyväksyntää ja hoivaa. Ambivalenssi nousee vanhemman päinvastaisesta käytöksestä, mikä aiheuttaa lapselle sisäistä tuskaa. Lapsi käyttää paljon tunnetyötä ja hän haluaa ymmärtää perheenjäseniä. (Pirskanen & Kallinen 2018, 244–246.) Jos toinen vanhempi on myönteinen osa lapsen elämää, toimii se suojaavana sosiaalisena tekijänä. Elämäntilanteiden muuttuessa ja mikäli huolehtivalle vanhemmalle tapahtuu jotain, lapsi saattaa joutua olosuhteiden armoille vähäisin vaikutusmahdollisuuksin. (Rauhala 1989; Sinkkonen 2001, 2015.) Siitä kertoo seuraava esimerkki:

Äitini ei koskaan juonut ja vanhempien erotessa oli helpottavaa asua äidin luona. Mutta kun äiti menehtyi syöpään ja jouduin taas isän luokse asumaan, ne vuodet olivat täynnä huolta ja turvattomuuden tunnetta. (N11)

Lapsen vaikutusmahdollisuudet kiinnittyvät vanhempien päätöksiin. Turvan tunne ja turvattomuus vaihtelevat vanhemman juomisen mukaan.

Vanhempien ja sisarusten lisäksi lapsen lähiverkostoihin kuuluvat läheiset sukulaiset. Sosiaalinen tuki sukulaisilta korostuu, mikäli perheessä on alkoholiongelmia tai muita ongelmia kuten mielenterveysongelmia. Usein sukulaisten antamaa turvaa ja apua kuitenkin vähätellään. (Werner & Malterud 2017, 43.) Sukulaiset voivat huomata huolenaiheita ja ottaa niitä esille itselleen sopivassa tilanteessa. Tilannetekijät puheeksi ottamiselle voivat lapsen näkökulmasta olla kuitenkin vaikeat, jolloin avun antaminen ei aina onnistu hyvästä tarkoituksesta huolimatta. Siitä kertoo seuraava lainaus:

Muistan kyllä, että jotkut sukulaiset koittivat puuttua ja kerran muistan tilanteen, kun olin serkkuni luona yökylässä, niin isäni veli pakotti minut istumaan hänen viereensä ja kun hän alkoi kyselemään miten minulla menee, niin aloin vain itkemään. Tässäkin tilanteessa isäni veli oli päissään, mutta ajatuksena kiva. Tilanne siis loppui siihen kun lopetin itkemisen ja sanoin että kaikki on ihan hyvin. (N1)

Puhuminen yökylässä ja sukulaisten tarjottu tuki ei toimi hyvästä yrityksestä huolimatta, vaikka lapsella olisi tarve jutella. Tällainen kokemus voi lisätä ambivalenttista suhtautumista alkoholiin osana sukulaissuhteita, vaikka nuori aikuinen koki toisaalta sukulaisten kysymisen välittämisen osoituksena. Lapsella voi olla myös vaikeaa ilmaista aikuiselle

tarpeitaan ja toiveitaan tai saada tilaa keskusteluille perhetilanteesta ja kokemistaan huolisti. Tämä voi lisätä epäluottamuksen tunteita ja ulkopuolisuuden sekä voimattomuuden kokemuksia (Rauhala 1989, 116–117; Sinkkonen 2001, 2015).

Joskus suvuissa alkoholi- ja muut ongelmat voivat olla niin raskas osa monisukupolvisia perheiden kokemuksia, että niiden käsittely torjutaan. Sosiaaliseen verkostoon voi liittyä myös tunteiden ristiriitoja kuten kaipausta, pelkoa, surua ja etäisyyttä. (Pirskanen & Kallinen 2018, 252–254.) Tällaisesta tilanteesta kertovat seuraavat lainaukset:

Ehkä hankalinta tilanteessa oli se, että se oli eräänlainen norsu olohuoneessa, jonka olemassaoloa pyrittiin piilottamaan tai salaamaan ja sitä hävettiin. (--) Tilanne aikalailla pidettiin perheen ulkopuolisilta salassa, vaikkakin se eri tapauksissa tuli eri ihmisten tietoon. (--) Sukulaisetkaan [eivät] nosta asiaa esiin, vaan liittyvät esittämään, ettei ongelmaa olisi olemassa tai että se pitää vain kestää. (N3)

Muistan jo pienenä hakeneeni äitiä baarista. Minulla on kaksi isoa sisarusta [sukulaisuussuhde häivytetty], mutta he ovat paljon vanhempia. He muuttivat pois kotoa, kun olin ekaluokkalainen. Koin olevani hylätty ja yksin äidin ja koko tilanteen kanssa. (N4)

Haastavissa, syyllisyyden ja häpeän tilanteissa keskusteluyhteyksiä voi olla vaikeaa avata. Perheiden ja sukupolvien välille voi muodostua kuiluja, epäonnistumisen ja toiveiden sekoituksia, joita voi olla hankalaa yhdistää. Lapsen asema, kuten siihen ulkopuolelta puuttuvien, voi olla hyvin haasteellinen. (Laitinen & Väyrynen 2011, 180–183.) Sukulaiset lähiverkostossa voivat jättäytyä tarkoituksellisesti etäämmälle alkoholiongelman vuoksi. Silloin pieni lapsi voi jäädä yksin huolenkantajaksi vanhemman alkoholiongelman kanssa ja ylittää omia turvallisuuden rajoja vanhemmasta huolehtiessaan. (Itäpuisto 2003, 50.) Oma-apukirjallisuuden käytöstä ja sen suosioista kertoo ensimmäinen lainaus, jossa kirjoittaja kuvailee Hellstenin (1991) *Virtahepo olohuoneessa* -kirjan termein emotionaalista ilmapiiriä kotona. Yhteiset jaetut käsitteet ja kokemukset voivat lieventää negatiivisia kokemuksia ja kirjallisuuden avulla voi sanoittaa muuten epämääräisiä tunteita, mikäli ne omikseen kokee. Tiedostamien tajunnallisena kokemuksena rakentuu dynaamisesti ja ympäristön oppimistapahtumana, jossa kokemukset nostavat tietoisuuteen uusia lähestymistapoja ja aiheuttavat merkityssuhteiden verkostojen muokkaantumista. (Rauhala 1989, 144–145.)

Alkoholiongelmaisessa perheessä arki jäsentyy ahdistavalla ja kuormittavalla tavalla ja lapsen näkökulmasta uusi muutos, kuten sisaren syntymä voi pahentaa lapsen omaa tilannetta.

En koe, että perheeni ulkopuolella olisi ollut turvallista ja välittävää aikuista, sillä kaikki sukulaiseni olivat mukana hyssyttelyssä, joka sai minut uskomaan, että kaikkien muidenkin perheissä on samanlaista kuin meillä. Etenkin molemmat isoäitini, ovat superhyssyttelijöitä, molemmat myös alkoholistien vaimoja. (--) Sisaruksen syntymä [sukupuoli häivytetty] oli minulle suuri järkytys. Sen myötä äidin koko huomio ohjautui vain häneen, sillä pientä lasta piti suojella isän juomiselta. (N2)

Lapsi voi kokea itsensä yhä enemmän hylätyksi, kun turvallinen toinen vanhempi katoaa hänen elämästään yhä kauemmaksi, vaikka vanhempi olisi ja eläisi fyysisesti vielä samassa kodissa. Näitä riskitekijöitä on hyvä tunnistaa lapsen kanssa tehtävässä ihmissuhdetyössä. Vanhempi lapsi jää humalaisen vanhemman seuraan ja jää hänen käytöksensä armoille, kun äiti on kiinni vauvan hoidossa. Lapsen vaativa asema perheessä ja perhedynamiikan haasteet näkyvät myös tällä tavoin uudessa perhetilanteessa, jossa isän aiheuttama juominen jatkuu vauvan syntymästä huolimatta. Perheellä voi olla myös vähäisesti verkostoja käytettävissä monisukupolvisten ongelmien vuoksi.

Sosiaalinen häpeä ja keskusteluyhteyden ohuus ovat yleisiä alkoholiongelmissa ja monisukupolvisissa kokemuksissa (Malinen 2003, 32–33). Lapselle tunnekokemukset voivat jäsentyä suojakuoriksi, joiden purkaminen on vaikeaa ja vaatii luottamuksellisia ja pitkäaikaisia ihmissuhteita.

Kuten useimmat kovia kokeneet, mullekin kertyi vuosien varrella suojamekanismeja (--). (--) Eräs hyvin tärkeä ihminen sanoi mulle (--), että mun sisällä on laatikko. Se laatikko on lukittu ja sen sisällä on mun tunteet. On hyvin helppo elää, kun se laatikko on lukittuna (--) ja leikkiä, että kaikki on ok. Ei tarvitse tuntea sitä kaikkea pahuutta, mitä laatikon sisällä on. Mutta enemmän tai myöhemmin se laatikko on pakko avata. Kun se on auki, kaikki sinne pakatut tunteet vapautuvat ja silloin on tärkeämpää kuin koskaan, että on keinoja selvittää tunteita ja hyväksyä ne. (N6)

Sosiaalisen tuen merkitys näkyy tuen kuuntelussa ja jakamisessa, sekä tunneyhteyden ja yhteisymmärryksen jakamisessa. Ihminen tarvitsee toista ihmistä rinnalleen eteenkin jos hänellä on kokemuksia vaikeista emotionaalisista elämäntapahtumista. Rakastaminen tunteena ja oman elämän jäsentäminen totuudellisesti vapauttaa voimia syvällisellä tavalla. (Rauhala 1989; Paloheimo 1997, 58–59.)

Lapsen isovanhemmat ovat yleensä luonteva ja perinteinen osa lapsen sosiaalista lähiverkostoa. Näistä kertovat kaksi seuraavaa lainausta, joista ensimmäinen on jatkoa edellä esitetylle jälkimmäiselle lainaukselle:

Äitini puolen mummo ja vaari ovat olleet minulle tosi tärkeitä, tuki ja turva. (N4)

Minun tieni on ollut pitkä ja kivinen. Kasvoin puoliksi mummolassa, puoliksi äidin luona. Isä oli lähtenyt vankilaan istumaan kun olin kolme, tapettuaan jonkun puolitutun kännipäissään. Mummi ja ukki hakivat minut aina hoiviinsa, kun tiesivät että äiti joi. (--) Kun olin 15 -vuotias, äiti joutui jälleen kerran sairaalaan, kuvio oli sinänsä tuttu. Äiti ei ollut herännyt enää aamulla. Hän menehtyi [aika häivytetty] vuonna. Elämältäni petti pohja. Ei ollut enää äitiä. Eikä ollut isää. Oli vain mummi ja ukki. (N6)

Tässä lainauksessa näkyy hyvin myös alkoholi-ongelmien ja väkivallan kytkeytyminen sekä mielenterveysongelmat perheissä. (Staton-Tindall ym. 2013, 7; Orjasniemi & Kurvinen 2017.) Lapsen laiminlyönti voi altistaa toiminnallisuuden ja tunteiden säätelyn häiriöille. (Rauhala 1989, 110–117, 161–162; Koski-Jännes 2006, 264; Toivio & Nordling 2013, 26–31, 54–55.) Tämän muuttaminen on mahdollista myöhemminkin, mutta se vaatii runsaasti aikaa ja korjaavia kokemuksia (Kalland 2002). Liiallinen nopeus ja ratkaisukeskeisyys voi olla sopimaton lähestymistapa vaikeissa elämäkokemuksissa (Paloheimo 1997, 42).

Erityisen kuormittavissa perheen kriisitilanteissa sosiaalisen tuen ja luotettavien läheisten ihmisten tarve kasvaa (Roosa ym. 1996). Kun lapsi kokee mittavan kriisin, kuten vanhemman menettämisen, tajunnalliseen merkitykseen syntyy voimakasta ahdistusta ja pelkoa. Menetyksen jälkeen voi lapsella kestää kauankin aikaa ennen kuin uusi kokemuksellinen muutos voi kypsyä. (Rauhala 1989, 99–100.) Myös pitkään jatkuneet traumaattiset toistuvat elämäkokemukset, varhaislapsuudessa koettu vanhemman vakava alkoholi-ongelmia, pienemmistä sisaruksista huolehtiminen alle kouluikäisenä ja katkokset elämässä voivat murtaa lapsen tai aikuisen tai ainakin haavoittaa vakavasti minuuden kokemusta. (Mt.,; Paloheimo 1997, 37–38.) Seuraavan lainauksen kirjoittajan kokemuksiin on kuulunut näitä.

Huutoa, viinaa, kaljaa, kovaa musiikkia, yksinäisyyttä, muuttamista, raha-huolia, väkivaltaa. Niitä sain kokea alle kouluikäiseksi [ikä häivytetty] asti. Minä olin perheen äiti niillä ajoilla kun oma äitini oli perin viikon ryyppy-reissuilla, ties missä. (--)Tapaan äitiäni usein, mutta hänen alkoholin käyttö ei ole muuttunut. (--) [E]n tiedä, kuka olen, mistä tulen, mistä tykkään, en tunne itseäni ollenkaan ja minullakin on paha olla. (N7)

Tunteita on hyvä jakaa ja käsitellä, mutta oikealla tavalla ja oikeaan aikaan. Keskustelu-yhteys vaatii luottamusta ja herkkätunteisuutta. Lapsen kanssa on hyvä pohtia elettyä elämää ja elämäkulun käännteitä hänelle sopivin tavoin. Keskustelu voi antaa lapselle uudenlaisia näkökulmia, jonka avulla lapsi saa lohdutusta. (Rauhala 1989, 30.)

En varmasti olis kestänyt sitä [tunne]laatikon sisältöä, jos mulla ei olis muutamaa ihmistä joille voi aina soittaa. [P]äiväkirja on hyvä tapa purkaa ja jäsentää omia ajatuksiaan. (N6)

Koska puhuminen voi olla välillä lapselle hyvin vaikeaa, voi lapsi toivoa asioiden käsittelyä myös toisella tavoin kuten kirjoittamalla. Lapsi voi myös toivoa myönteisiä merkityksiä elämäänsä pelkästään olemisella ja levolla. On tärkeää, että aikuinen tarjoaa apua ja kertoo lapselle olevansa käytettävissä, mutta ei väkisin pakota lasta puhumaan, jos lapsi ei ole siihen valmis. (Werner & Malterud 2017, 45–46.) Tunteista ja sosiaalisesta torjunnasta tai kiintymyssuhteisiin liittyvistä ristiriidoista voi seurata tunteiden turruttamista ja halua pitää paha olo itsellään, jotta ei satuttaisi sanoillaan ja tunteillaan vanhempansa tai muita sosiaalisesti tärkeitä sidosryhmiään. Tässä yksi esimerkki äidin alkoholinkäytön kokemuksista.

Monesti itkin itseni uneen, en kehdannut sanoa, miten pahan olon äidin juominen minulle sai aikaan. En halunnut loukata hänhän on kuitenkin oma rakas äitini ja selvinpäin aina niin tuttu ja turvallinen. Kännissä kuitenkin kömpelö ja kaatuileva, puheesta ei saanut selvää ja asioitaan ei saanut kerrottua kun ei sen kuitenkaan kuunnellut tai jos kuunteli niin vähän ajan päästä niitä ei enää muistettu. (N10)

Lapsi kokee äidin tärkeäksi ja itselleen rakkaaksi, siitä huolimatta, että vanhempi aiheuttaa hänelle toistuvaa mielipahaa eikä kuuntele lasta päihtymystilassaan. Lapsi-vanhempisuhte näyttäytyy pahaa oloa tuottavana, vaikka se pitäisi antaa hyviä yhdessäolon ja läsnäolon kokemuksia. Lapsi-aikuinen suhteen tulisi näkyä tavassa, jolla vanhempi kuuntelee ja arvostaa lasta sekä lapsen yksilöllistä persoonaa. Epäkunnioittavia hetkiä ei voi lunastaa korvaavilla hetkillä. (Mattila 2011, 23–24.)

Seuraava esimerkki kertoo tarpeesta kokea jotain mielekästä elämäänsä, kun kotona on hankalaa. Kun lapsi voi muuttaa situaatiotaan eli elämänsä rakennetekijöitä, saa hän väljyyttä ja mielekkyyttä elämäkokemuksiinsa. Koti ei tunnu enää kohtalonomaiselta taakalta, vaan lapsen sosiaalisen ympäristön tuki ja kaverit lisäävät sosiaalisista suojaa. (Rauhala 1989, 35.)

(--) Kun kotona oli paha olla, pystyin mennä muualle [sukulaisille ja kavereille] hengähtämään. Aina oli ruokaa ja turvallinen ympäristö. (N6)

Lasta tukee sosiaalisesti se, että hän saa huolenpitoa, arvostusta ja tavallisen arjen kokemuksia, kun perheessä on vaikeaa. (vrt. Orford 2005, 141.) Joskus kaverit tai muut sukulaisuussuhteiden ulkopuoleiset ihmiset voivat olla luontevampia elämän rinnalla kulki-joita, koska heihin ei ole sukulaisuuden muodostamaa historiaa (mt., 144). Situaatio näkyy yksilöiden elämässä erilaisina ryhmien, yhteisöjen sekä yhteiskunnan jäsenyytenä. Tällä on vaikutusta koettuun identiteettiin, toimintaan ja tapoihin (Rauhala 1989, 36–38). Kasvatus, opetus ja psykoterapia pyrkivät näiden ymmärtämisyhteyksien tiedostamiseen,

joka jäsentyy elämänsä elämissä (Rauhala 1989, 52). Sopiva luotettava aikuisuus voi muodostua tavallisessa arjessa, tekemisen, olemisen ja läsnäolevan hyvän aikuisuuden turvallisissa kohtaamisissa. Siitä kertoo seuraava lainaus:

(--) se turvallinen aikuinen voi olla kuka vaan. Ei tarvitse tehdä paljoa tai ryhtyä terapeuttoon traumatisoitunutta lasta. Läsnäolo, turvallinen ja hyvä ilmapiiri on parasta mitä voi olla. Lapsi kyllä kertoo asioistaan jos haluaa, mutta sekään ei välttämättä ole se paras asia. Paras asia on se, että on joku aikuinen, vaikka sukulainen, ope, kaverin vanhempi tai hymyilevä kaupunkilainen, joka on läsnä, hymyilee ja antaa hetken aikaa hengähtää siinä vieressä. (N6)

Lapsi voi kokea luotettavan aikuisen luona ollessaan huoltensa keventymistä, vapautta ja normaaliutta. Normaaliuden tunne ja nauttiminen elämästä antavat lapselle mallia tavallisesta elämästä. (ks. Werner & Malterud 2017, 46.) Turvallinen aikuinen voi löytyä lapsen toimintaympäristöstä ja sen eri kohtaamisista. Toisaalta vaikka lapsi saa kokemuksia huolettomasta ja mukavasta ajasta, eivät ongelmat poistu, vaan jatkuvat kotona myönteisistä kokemuksista huolimatta.

Internet -pohjaiset vertaisryhmät ovat yleisiä tuen muotoja, mutta niistä puuttuu fyysinen kohtaaminen ja tapaaminen. Olen tässä jäsenyyksessä lajitellut Varjomaailma.fi -foorumini lähiympäristöön, koska siellä on saman ikäisiä muita nuoria ja ryhmiä, joissa voi jakaa kokemuksia ja netin käyttö on nykyään tavallinen osa lasten arkea. (Roine & Pakkanen 2010, 236–251.) Kirjoittaminen voi olla helpompi tapa kertoa omista vaikeuksista kuin kasvokkainen kohtaaminen erityisesti häpeän lamaavassa alkuvaiheessa ja ristiriitaisten vanhempisuhteiden pohdinnassa (Paloheimo 1997, 84).

Ensimmäisen kunnan askeleeni avun saamiseen otin viime talvena osallistuessani Varjoryhmään. Ennen sitä en ollut uskaltanut puhua vanhempien juomisesta kenellekään. (--) Varjoryhmässä sain hurjasti tukea niin ohjaajilta kuin muilta samankaltaisista asioista läpikäyneistä nuoritakin. Koin ensimmäistä kertaa, että aina on joku, joka kuuntelee ja usein myös joku, joka ymmärtää. (N5)

Vertaistuki on mulle kaikkein tärkein selviytymiskeino. (--) [Vertaiset] ymmärtää joka asian mikä tekee kipeää. Ja siksi varmasti tälläkin foorumilla [Varjomaailma -internetsivusto] ollaan. Asiat tuntuu helpommilta, kun niitä voi jakaa ja on toisia, jotka tukevat. Sitä tunteiden laatikkoa saa avata ja muut kuuntelevat. (N6)

Onneksi minulla oli hyvä ystävä jonka äiti käytti ja käyttää edelleen myös liikaa alkoholia. Tai en toki voi sanoa että toivoisin sitä kohtaloo ystäväni, en missään nimessä, mutta on hyvä kun on joku ihminen samassa tilanteessa jonka kanssa voi puhua ja jonka luokse voi mennä jos kotona alkaa olemaan liian tukalaa. (N11)

Vertaistuki auttaa sekä tiedollisesti että tunteellisesti ymmärtämään omia elämäkokemuksia. Tieto siitä, että on olemassa muitakin, jotka ovat kokeneet samanlaisia tilanteita ja joilta saa tukea ja neuvoja helpottaa. Aikuisilta taas voi saada ammattimaista ohjausta ja erityistä tietoa alkoholi-ilmiöstä ja kriisitilanteissa toimimisessa. Eteenkin hyvin aroissa asioissa netissä avautuminen voi anonyyminä olla helpompaa. (Roine ym. 2010, 13.) Vertaistuki voi antaa rohkeutta ja toiveikkuutta. Samojen tarinoiden ja kokemusten kuuleminen hieman eri variaatioin, voi auttaa lasta ja nuorta saamaan etäisyyttä ja ymmärrystä alkoholiongelmista ylipäättään perheiden ongelmina. Näin kokemus etäännyy tarkasteltavaksi psyykkis-henkiselle kokemustasolle. (Rauhala 1989, 57.)

Pitkään musta tuntui, että kahlaan yksin elämää eteenpäin. En kokenut, että mun ongelmat on tarpeeksi vakavia ansaitakseni apua niihin. (--) Edelleenkin elämä tuntuu välillä aika rämpimiseltä, mutta ainakin teidän, että löytyy monia ihmisiä, jotka haluaa olla rinnalla rämpimässä eteenpäin. (--) (N5)

Jos tunnesuhde on vastavuoroinen ja vilpittömän auttaa se luomaan tunnepuolen ymmärrystä ja empaattista kohtaamista. Alussa kun lapsi kokee voimakkaita tunteita ja vihaa, tulisi näillekin psyykkisille tilanteisiin liittyville tunneilmoituksille olla tilaa purkautua. Vähitellen, kun lapsi saa käsitellä tunteitaan, ne usein tasaantuvat. (Mt.)

Kaverisuhteiden ylläpitäminen voi olla alkoholiongelmaisessa perheessä hankalaa, vaikka lapselle kaveripiirillä on suuri merkitys. Kaverit edustavat lapselle omaa ikäluokkaa, johon hän haluaa kuulua sosiaalisesti ja juova aikuinen voi näyttäytyä tässä yhtälössä nolottavana (Rauhala 1989, 58). Oma äiti tyttären näkökulmasta ja kulttuurisesti hoivanantajana voi hävettää vielä enemmän kuin juova isä (Koponen 2005, 133).

Koko lapsuuteni ja nuoruuteni ajan jouduin katsomaan äitini juomista. (--) Kavereita en kehdannut tuoda jos äiti oli humalassa, häpeäntunne oli valtava. (--) (N10)

Lapsi voi kokea sisällään huonommuutta suhteessa kavereihinsa. Pahoinvoinnin merkitukset rakentuvat lapsuudessa ympäristön tai asiayhteyksien epäsuotuisista merkityssuhteista. (Rauhala 1989, 30.) Vanhemman alkoholiongelma voi viedä lapselta voimia selviytyä koulussa ja heijastua kaverisuhteisiin. Näin lapsen merkittävät ja ajallisesti pitkäaikaiset osat elämästä ovat uhattuina. Lapsen pahoinvoinnin kokemusta voi lisätä, mikäli vanhempi/vanhemmat vähättelevät lapsen tilannetta ja kokemusta. (Itäpuisto 2005, 70; Goffman 2012, 37–40, 52–53.)

5.2 Lapsi, palvelujärjestelmä ja viranomaiset

Lapsi voi tarvita perheen alkoholiongelmassa kuuntelua ja apua. Joskus myös psykoterapia on paikallaan. Lapsen avun ja tuen saaminen viranomaisverkostosta on kuitenkin käytännössä haastavaa. Perheen turva sekä yleinen alkoholimyönteinen ja aikuispainotteinen neuvotteleva tapa, voivat aiheuttaa lapsen ohittamista palvelujärjestelmässä. Samoin kuin nuorten palveluissa, palveluita tulisi kehittää entistä lapsilähtöisemmiksi alkoholiongelmaisten perheiden auttamisessa. (Takala & Roine 2013; Itäpuisto 2008.) Erityisesti pienen lapsen avun saaminen riippuu muiden ihmisten kyvystä tunnistaa perheen alkoholi-ongelma ja reagoida siihen. Tuen ja avun oikea kohdentuminen vaatii lapsen kehityksen, häpeän ja ikätasollisten tarpeiden ymmärtämistä.

(--) [Me lapset] emme osanneet ottaa [apua] vastaan. Perheasiat oli opettettu pidettävän neljän seinän sisällä. (--) (N1)

Sama kirjoittaja jatkaa lapsen tajunnallisten merkitysten kehittymisestä lapsen kasvaessa ja elämisen perhemerkityksistä alkoholiongelmassa näin:

Silmäni ehkä avautuivat kokonaan vasta avioeron jälkeen, kun [isän] juomisesta tuli kokoaikaista. (--) Molemmat vanhempani tarjosivat meille lapsille mahdollisuuden käydä psykologilla tai muulla ammattilaisella juttelemassa. Avioeroprosessi oli parin vuoden säätämisen tulos johon liittyi paljon henkistä ja fyysistä väkivaltaa vanhempien kesken. Koskaan väkivaltaa ei kyllä kohdistettu suoraan meihin lapsiin. Ehkä tilanteesta kertoo sellaiset tapaukset, kun molemmat pienemmät siskoni tulevat minun viereeni ja hakevut turvaa kun vanhempani riitelevät. (N1)

Lapsen kyky ottaa apua vastaan heijastelee perheen tunnekokemuksesta ja avun tarjoutumaa, tuttuutta tai vierautta lapsen elämänmerkityksissä (Rauhala 1989). Rauhala (mt.) jäsentää lapsen tajunnallisuuden muodostumista aluksi hyvän ja pahanolon tunnekokemuksina, jolloin vanhempien antama hoiva ja huolenpito sekä myönteinen vuorovaikutus tukevat lapsen kasvua. Lapsen maailma rakentuu hänen kohtaamistaan asioista ja suotuisista ja epäsuotuisista kokemuksista. Pieni lapsi reagoi ahdistaviin tilanteisiin psyykkisiin tunnemerkitseksiin. Vieras ihminen ja hänen tapansa tulla keskelle perheen tilannetta voi tuntua kummalliselta, eikä lapsi halua tai pysty osallistumaan eteenkään silloin, jos perhetilanne on emotionaalisesti turvaton. (Mt., 114–115.)

Lapsen kielellinen ja abstrakti tilanteiden ja ihmissuhteiden hahmottaminen vaihtelee lapsen iästä ja kehitystasosta. Lapsella voi olla vaikeaa tulkita vanhempien tunne- ja toimintamalleja sekä alkoholin osuutta kodin perhesuhteissa. Perheen tunneilmapiirillä ja konflikteilla on vaikutusta lapsen luottamisen kykyyn. Tilanne voi herättää lapsessa surua ja

hävettää. (Malinen 2003.) Psykoterapia toimii hyvin tajunnallisten asioiden käsittelyssä, kun lapsi on iältään ja kehitystasoltaan kykenevä muodostamaan ilmiöistä kokonaisuuksia.

[Lastensuojelun sijaishuoltoon lisäksi] olen päässyt käymään myös terapiassa. (N4)

Jatkoin uudella paikkakunnalla jo 13-kesäisenä aloittamaani psykoterapiaa kerran viikossa pitääkseni kotioloista kehittämäni masennuksen kurissa. (N6)

Tiesin aina, että kaikki perheessäni voisivat paremmin, mikäli vanhempani eroaisivat. Sen takia, kun erokirja laitettiin viimein vireille viime kesänä, en ollut lainkaan pettynyt. Jos jotain, niin huojentunut. Vanhempieni alkoholismi johtui pääasiassa huonon parisuhteen aiheuttamasta masennuksesta ja huonon parisuhteen tuotoksena minä jouduin heidän yhteisenä lapsenaan kärsimään rangaistuksen teoista, joita en itse edes tehnyt. (N8)

Kävin ja käyn myös edelleen terapiassa, ja ehkä pikkuhiljaa opin antamaan anteeksi isälleni sen ettei hän ollut minulle se tukeva ja rakastava vanhempi jota olisin tarvinnut. (N11)

Myös julkinen rakennus tai muu lapselle tuttu ja turvallinen paikka, johon voi mennä, voi toimia lapsen tilanteessa turvan antajana ja hädän lievittäjänä emotionaalisella ja situationaalisella tasolla. (Rauhala 1989.) Mielikuvitus voi myös auttaa silloin, kun muuta sosiaalista tukea ei ole riittävästi saatavilla tai lapsi on pieni.

Olemme myös toisen sisarukseni [sukulaisuussuhde häivytetty] kanssa menneet koululle jo n. Kuuden aikaan aamulla kun kotona ollut tilanne päällä. (N1)

Koen, että (--) vilkas mielikuvitus ja metsässä leikkiminen pelastivat suurimman osan lapsuuttani. (N2)

Kun lapsella on muodostunut ikätasoinen kyky jäsentää perheen tilannetta ja kertoa niitä kielellisesti voi lapsi saada myös päihdealan ammattilaisten tukea sosiaalisina neuvonantoina. Varjomaailma.fi -sivusto on A-klinikkasäätiön ylläpitämä lasten ja nuorten forumi, jossa on tietoa vanhempien alkoholiongelmasta. Sivustolla on ohjeita, miten saada ja hakea apua ja tarjolla on myös chat -keskustelumahdollisuus ajoittain. Pienet lapset jäävät näiden palveluiden ulkopuolelle. (Roine & Pakkanen 2010.)

Netissäkin on hyviä sivuja, joista löytyy aikuisia ja vertaistukea. (--)Kaikkien kuuluisi saada ammatillista apua ongelmiinsa, vaikka sen hakeminen voi tuntua tosi vaikealta. Ystävät, perhe seurustelukumppani, lääkäri. Kennelle tahansa on parempi purkaa asioita, kuin jäädä niiden kanssa yksin. (-) Omassa päässä asiat kasaantuvat ja vievät voimia. (N6)

Lapselle ei ole tärkeää se, kuka tai mikä auttava ihminen on ammatiltaan tai mistä kautta avun saa, jos se vain toimii. Tärkeintä on luottamuksellinen ilmapiiri, jossa lapsi voi olla

oma itsensä. Ilman luottamusta lapsi ei halua puhua asioistaan vaan mieluummin vaikeenee. Emotionaalinen kuorma on voinut rasittaa lasta jo pitkään. Silti pirstaleinen palvelujärjestelmä altistaa lapsen tarinansa kerronnalle yhä uudelleen ja uudelleen. Yhteisöllinen ja lapsen mukainen lähestymistapa voi toimia paremmin, jolloin auttavat ihmiset löytyvät lapsen läheisistä ihmissuhteista ja toimintaympäristöistä. (Itäpuisto 2005; Pösö 2012, 92–93.) Jos läheiset ihmiset ovat mukana juomisongelmassa lapsen emotionaalinen turvattu muus pahenee.

Sama luonnollinen, mutta ongelmaperheessä usein myrkyllinen, rakkaus ja usko parempaan huomiseen esti minua tekemästä itsestäni lastensuojeluilmoitusta, eikä tietenkään kukaan lähipiiristäni olisi sitä tehnyt puolestani, sillä lähimmät sukulaiseni, kuten isovanhempani, olivat niitä, jotka olivat mukana tässä ryyppykuviossa vanhempieni kanssa. (N8)

Mä olen kertonut omaa tarinaani niin monta kertaa, etten enää edes jaksa laskea. Mä olen kertonut tarinani psykologeille, lääkäreille, sosionomeille, opettajille, perhekodin työntekijöille, seurakunnan työntekijöille, papille, perhetyöntekijöille, päihdehuollon ammattilaisille, kavereille, tutuille, kavereiden vanhemmille, kuraattoreille, terveydenhoitajille, ensiavun työntekijöille... Lista tuntuu olevan loputon. Kaikkia en voi edes muistaa. (N6)

Palvelujärjestelmä näyttäytyy lapsen kokemuksessa suurena ammattilaisten rykelmänä, joihin hänellä on ollut elämänkulussaan kohtaamisia. Aikuislähtöisyys ammattilaisten työtavoissa voi heikentää lapsen avunsaantia (Koski-Jännes 2006, 261–266, 270–271; Raitasalo & Holmila 2014, 197). Jalkautuva ja erikoistunut työ esimerkiksi sosiaalityöntekijän ammatissa näyttäytyisi yhtenä vaihtoehtona nykyiseen tilanteeseen (Savolainen 2011).

Myös matalan kynnyksen palveluita kehittämällä voidaan vastata lapsen tarpeisiin, jolloin tutuille aikuisille voi olla helpompi kertoa asioistaan. Toimenpiteitä tuessa ja avussa tarvittaisiin erityisesti turvapaikkojen, harrastusten, yleisen ilmapiirin, yleisen tietoisuuden, koulutuksen ja palvelujärjestelmän sovittamisen suhteen. (Takala & Roine 2013, 32–34.) Yhteisösosiaalityö voi olla yksi ratkaisu lapsen toimintaympäristön, toimijuuden ja sosiaalisen tuen ratkaisuna. Se tukee lapsen osallisuutta ja ihmissuhteiden sidoksia. (Savolainen 2011, 161.) Samanlaisia tuloksia tunneilmapiirin merkityksestä auttamisessa on saatu Norjassa tehdyissä haastatteluissa aikuisista alkoholiongelmaisten perheiden lapsista, jolloin he lapsuudessaan arvioivat auttavien ihmisten todellista välittämistä tai uteliaisuutta (Werner & Malterud 2017, 46). Kun auttaja tulee lapselle tutuksi lapsen omissa toimintaympäristöissä ja tekemisessä eikä virastossa, luo se otollisemmat kohtaamisen muodot. Myös vanhemman suostuvuus ja emotionaalinen mukana oleminen lapsen huolenpidossa antavat lapselle luvan tukeutua tarjottuun apuun. Siitä kertoo seuraava lainaus:

Päädyin aluksi lastensuojelun avohuoltoon, koska koulussa meni seitsemännellä luokalla niin huonosti. Äitini otti itse yhteyttä lastensuojeluun. Kävimme sosiaaliohjaajani kanssa kahvilla, ja hän oli hirveän mukava. (N4)

Kirjoittaja muistelee sosiaaliohjaajaa hänelle merkityksellisenä osana elämää lastensuojelun avohuollossa, kun hänen äidillään oli alkoholi- ja mielenterveysongelmia. Kun lapsi saa osallistua itselleen mieluisella tavalla, saa lapsi hyviä kokemuksia sosiaalihuollon palveluista avohuollon tukitoimien tai lastensuojelun palveluissa. Ilmapiirin ja lapsilähtöiseen työskentelyä sekä sen muotoja olisikin hyvä kehittää. Avoin puheilmapiiri ja myönteiset rakenteet lapsen harrastus- ja toimintamahdollisuuksina luovat luonnollisia ennaltaehkäiseviä palveluita, joiden kautta myös perheen haasteiden tunnistaminen ja avunhakeminen voi helpottua. Ryhmä- ja yksilötoimintoja psykososiaalisena tukena tulisikin nähdä osana lapsen myönteistä tukiverkostoa perheen haastavissa elämäntilanteissa.

Lapsen kokemus muuttuu, kun hänen elämäänsä yhtäkkiä vailla varoituksia kajotaan ja tämä vaikuttaa sen muotoutumiseen peruuttamattomasti. Se aiheuttaa lapsessa turvattomuutta. Lapsen kokemuksesta todennäköisesti kiireellisenä sijoituksena kertoo seuraava lainaus:

Vuonna [vuosiluku häivytetty] sosiaalityöntekijät marssivat ilmoittamatta meille kotiin. Minut sijoitettiin sijaisperheeseen. Olin sijoituksen alussa vielä ihan riippuvainen äidistä. Soittelin hänelle monta kertaa päivässä ja tarkistin, onko hän juonut. Jo muutamassa kuukaudessa koulumenestykseni parani kuitenkin huomattavasti ja sain rytmiä elämääni. Kaupunki [paikkakunta häivytetty] antoi minulle nuorisostipendin tsempeistä ja rohkeudesta. Se tuntui hyvältä. (N4)

Lapsi on sijoituksen alussa turvaton ja hän hakee tukea vanhemmastaan. Lapsen turvattomuus korostuu huolesta omasta äidistä ja hänen selviytymisestä. Lapselle tulisikin turvata yhteydenpitomahdollisuudet vanhempaansa ja järjestää myös muunlaista psykososiaalista tukea elämänkriisissä. (Rauhala 1989.) Kun lapsi selviää traumaattisesta äkillisestä muuttamisesta viranomaisten päätöksen vuoksi, hän kuitenkin alkaa löytämään uusia myönteisiä asioita elämässään. Koulu alkaa sujumaan paremmin ja hän saa tukea ja tunnistusta myös perheen ulkopuolelta. Mikäli sijoitus onnistuu ja lapsesta huolehditaan alkaa hänelle rakentua suojan, arvokkuuden ja pärjäämisen kokemuksia. Seurantaa ja mahdollisuuksia olla sosiaalityöntekijään tulisi vahvistaa eteenkin sijoitusten alkuvaiheessa.

Lapsen elämänmuutoksessa kuten sijoituksessa tarvitaan huomaavaisia ja lapsen puolta pitäviä aikuisia. Toimivat sijaisperhesuhteet auttavat lasta pitämään omista oikeuksista

huolta ja uskomaan itseensä sekä unelmiinsa. Tässä seuraavassa lainauksessa näkyy sijaisperheen sosiaalisen tuen merkitys lapsen ammatillisten haaveiden toteutumassa:

Halusin jatkaa lukioon samassa koulussa. Koulupsykologi sanoi minulle, että lukiohaaveet kannattaisi unohtaa. Sijaisperheeni äiti sen sijaan puhui koulun rehtorille. He sopivat, että sain jatkaa lukioon, vaikka keskiarvoni ei ihan riittänytkään. Se oli rehtorilta hieno ele. (--) Sijaisperheeni äidin kanssa soittelimme päivittäin. On kiva, ettei hänen kanssaan ole ollut 'kiitos ja heippa' meininki. (N4)

(--) muutin heti peruskoulun päättämisen jälkeen mahdollisimman kauas kotipaikkakunnaltani omaan asuntoon opiskelemaan. Asuin opiskelijajaksossa, ja silloin kun muut asunnossani itkivät koti-ikävänsä, minä riemuitin pääni sisällä, sillä kotoa pois pääseminen oli kuin veden pinnalle hengittämään pääsemistä. Elämä tuntui heti helpolta, kun sain itse valita, milloin tein kotityöt, ilman pelkoa selkäsaunasta, ja sain syödä niin paljon kuin halusin. Ei enää nälkää. (N8)

Ammattilaiset voivat huomaamatta murentaa lapsen uskoa itseensä ja omiin kykyihinsä, vaikka heidän tarkoituksensa olisi hyvä, esimerkiksi antaa realistisia toiveita ammatilliselle valinnalle. Koulutus ja sen onnistuminen elämässä on tärkeä nuoruuden siirtymäkohta, jossa nuori etsii omia vahvuuksiaan ja harjoittelee itsenäistymistä. (Rauhala 1989, 98.) Useita pettymyksiä ja vastuunkantoa oppinut lapsi tai nuori tarvitsee onnistumista ja sosiaalista tukea, jotta hänelle muodostuisi korvaavia kokemuksia ja tunne elämän kannattelevuudesta. Lapsuudesta nuoruuteen siirtymävaihetta tuleekin erityisesti sosiaalityössä huomioida ja rakentaa sen myönteistä toteutumaa. Lapsen etua ja ääntä pidetään sosiaalityössä tärkeänä. (Pösö 2012, 82–83.)

Lapselle kodista lähteminen alaikäisenä esimerkiksi opiskelemaan mennessään, voi tuntua aluksi hienolta ja vapauttavalta, mikäli hän emotionaalisesti selviytyy erosta. Kodin ongelmat eivät kuitenkaan katoa, vaikka lapsi muuttaisi pois. Vanhempien käytös voi vaikuttaa myös poismuuttaneen alaikäisen lapsen elämään yllättävillä tavoilla.

Hieman aikaa siinä meni kuin ruusuilla tanssien. (--) Sitten isäni alkoi käydä tililläni varastamassa rahani Päätin, että teen terapeutini kanssa itsestäni lastensuojeluilmoituksen, sillä pitkä välimatka antoi minulle turvallisuuden tunnetta. Sitä lastensuojeluilmoituksesta oikeastaan alkoi pitkä prosessi, jonka lopputulemana vanhempani erosivat, isäni raitistui ja minä pääsin elämään alaikäisyyteni viime hetket lastenkodissa, jossa sain tutustua ja turvautua tasapainoisiin ja lämminsydämiin aikuisiin. (N8)

Koska lapsella oli kontakti palvelujärjestelmään, hän sai rohkeutta puolustaa itseään ja omia oikeuksiaan. Lapsen toimijuus muodostui yhdessä hänestä huolta pitävän aikuisen kanssa yhteistoimijuutena. Jaettuna elämäntilanteen taakasta voi muodostua hyvä toimintakykyinen elämänkelpoisuus ja uusien alkujen mahdollisuus. (Rauhala 1989, 92.) Lapsi

voi sisällään tuntea, mikä olisi parasta, mutta hän tarvitsee jonkun aikuisen kertomaan ja vahvistamaan vielä, että asia on oikea ja että näin on hyvä tehdä. Perheen ihmissuhteet voivat myös muuttua, kun lapsi saa tukea perheen ulkopuolelta ja hänellä on ammattilaisen tuki takanaan. Lapsi alaikäisenä ei kuitenkaan selviä ilman huoltajaa, joten lastenkoti sijoitus tulee ajankohtaiseksi molempien vanhempien alkoholiongelmassa. Lapsen saama sosiaalinen tuki ja apu luovat muutoskehän, jossa lapsen tilanne mutta myös isän tilanne muuttuu parempaan. (Pösö 2011, 83–85.)

Kasvava elämänymmärrys voi johtaa anteeksiantamiseen, mutta vaikeita kokemuksia ja merkityksiä se ei koskaan täydellisesti poista. Myös auttamishalu muita kohtaan voi lisääntyä.

Olen pikkuhiljaa antanut vanhemmilleni anteeksi juomisen, sillä kysehän on sairaudesta. En olisi koskaan uskonut, että isäni pääsee viinakierteestä eroon (--), mutta hän todisti uskomukseni vääräksi, ja siitä olen ylpeä. Muita lapsuuteni tapahtumia, kuten pahoinpitelyjä, en välttämättä pysty antamaan anteeksi, eikä suhteeni vanhempiini tule koskaan olemaan samanlainen, kuin terveissä perheissä. (N8)

Toki kannan vieläkin lapsuuden kipeitä muistoja mukanani, mutta ne eivät saa enää yliotetta. Ja minä haluan kertoa tämän kaikille muillekin, vanhempien juomisesta voi selvitä. Minä tiedän miltä se tuntuu ja haluan auttaa mahdollisimman paljon teitä nuoria, jotka ovat kokeet saman. Haluan antaa omalla tarinallani edes pienen valonpilkahduksen siihen pimeään viinahuuruiseen kotiin, jossa joku lapsi tai nuori istuu peläten omia vanhempiaan. (N6)

Hyvät ja kannattelevat ihmissuhteet, perhetilanteiden korjaantumiset rakentuvat osaksi sosiaalista historiaa, vaikka niissä säilyy myös kipeitä muistoja vanhemmuudesta, epävarmuudesta, fyysisestä ja psyykkisestä kaltoinkohtelusta. Anteeksiantaminen voi näyttäytyä vaikeana yhtälönä ja oman elämän rinnastaminen muiden tavallisten perheiden lasten kokemuksiin voi aiheuttaa katkeruutta. Ikäviäkin kokemuksia voi kuitenkin kääntää myönteisiksi merkityksiksi. Lapsuuden kivut voivat muuttua hiljalleen auttamisen haaluksi, elämänymmärrykseksi ja empaattiseksi suhtautumiseksi muita samoja kokemuksia kokeneita kohtaan. Tätä Rauhala (1989, 31) kutsuu omien elämäkokemusten jalostumiseksi, jolloin kokemuksista muodostuu sopuisa maailmankuva. Eheytymiseen tarvitaan korvaavien kokemusten lisäksi tiedon ja tunteen yhdistelmää. Jäsentyminen tapahtuu ajan kanssa, eikä se ole pelkästään rationaalinen vaan hyvin tunneperäinen kokemus. (Mt.)

Toisaalta sosiaalityö on lastensuojelussa hyvin paljon korjaavaa työtä. Resursseja on ollut tarpeeseen nähden vähän, ja matalan kynnyksen lapsen hyvinvointia tukevat palvelut ovat

irrallisia ja usein lyhytaikaisia tuen muotoja. Sosiaalityötä ja julkista palvelujärjestelmää kritisoidaan hallinnollisesta tehokkuusvaatimuksesta, joka sivuuttaa lapsen todelliset tuen tarpeet ja toimintaa ohjaavat retoriikan vierellä muut kuin lapsilähtöiset toimintatavat. (Rauhala 1989, 99, 116, 121; Satka 2010, 216–217.) Tämä näkemys saa tukea myös nuorten aikuisten tarinoissa kuten seuraavassa esimerkissä:

Koko ajan perheen tilanteen tasalla ollutta aikuista ei ollut. (--) Lastensuojelun toimenpiteetkin olivat hyvin lyhytaikaisia ja päättyivät, koska perheessä esitettiin kaiken olevan hetken aikaa hyvin. Tilannetta ei jääty pohtimaan lastensuojelussa pitempään. (--) Sinänsä jokin aikuinen, joka olisi ollut sitoutunut tai velvoitettu valvomaan tilannetta, olisi ollut mielestäni toimiva ratkaisu. (--) (N3)

Sosiaalityössä lapsen aktiivisen toimijuuden edistäminen kytkeytyvät työhön keskeisenä osana (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 219, 236). Tunnistamisen haasteet voivat olla avunohjautumisen esteenä. Lapsi voi olla täysin normaalisti ja jopa liiankin kiltti ja reipas, vaikka hän voi sisällään huonosti. Tunnistamista voi vaikeuttaa myös se, että vanhemmat kykenevät alkoholiongelmasta huolimatta käymään töissä ja huolehtimaan riittävästi arjesta. Puhumista perheen alkoholiongelmista tulisikin lisätä koulussa eri muodoissa.

Ala-asteella perheemme tilannetta ei huomattu lainkaan, sillä olin niin ”reipas, iloinen ja avulias lapsi”. (N2)

Meillä on aina arki pyörinyt, vanhemmat käy töissä ja kaapista löytyy ruokaa, kesäisin käytiin lomareissuilla. Ulospäin hyvältä näyttävä kulissi ei kuitenkaan tuntunut musta hyvältä. Kaljatölkkien vuoret, riidat ja äidin humalaiset vuodatukset ahdisti kotona, ismän juominen teki lomareissuistakin inhottavia. (N5)

Perheiden alkoholiongelmien tunnistaminen voikin jäädä varsin myöhäiseen vaiheeseen. Usein lapsen murrosikään asti, jolloin nuori alkaa oirehtimaan tilanteessa. Tutkimusaineistosta ja kokemusasiantuntijoiden kertomista merkityksistä jäsentyy kuva palvelujärjestelmän puuttuvista ja pirstaleisista rakenteista, puhumisen sosiaalisesta vaikeudesta ja alkoholiongelmiin liittyvästä häpeästä. Seuraavaksi teen yhteenvedoa sosiaalisesta tuesta ja lapsilähtöisestä tavasta lähestyä asioita. Kirjallisen koostamisen jälkeen esittelen oman tekemäni yhteenvetokuvion (kuvio 3) lapsen toimintaympäristöjen yhteistyöstä ja lapsilähtöisestä sosiaalisen tuen RATAS-toimintamallista perheen alkoholiongelmissa.

5.3 Empiriasta nousevat kehittämistarpeet ja RATAS-yhteistyömalli

Tämä luku perustuu tutkimukseen osallistuneiden kirjoittamiin kokemuksiin palvelujärjestelmästä ja sosiaalisesta yhteisöllisyydestä tai sen haasteista, johon heijastuu kokemus sosiaalisen alkoholiiongelmaisen perheen tilanteesta ja sosiaalisesta häpeästä. Sosiaalinen häpeä vaikuttaa ihmissuhteisiin, avunhakemiseen sekä eheytymisprosessiin. Sosiaalista häpeää voi tuntea sekä avuntarvitsija, mutta myös yhteisö ja ammattilaiset puhumattomuuden ja puuttumisen vaikeutena. (Jämsä 2018.) Holistinen ihmiskäsityksen käyttö ja tiluuaation merkityksen ymmärtäminen lapsilähtöisenä työnä auttaa lapsen hyvinvoinnin edistämisessä (Rauhala 1989, 122). Lapsen tiedon arvo ja olosuhteiden merkityksen tiedostaminen korostuu ammatillisen, lähiverkoston ja perheen kanssa tehtävän yhteistyön suunnittelun pohjana (Pösö 2012, 86–87).

Aineistosta nousi esiin järjestelmän tunnistamisen haasteet perheen alkoholiiongelmassa. Jos vanhemmilla on tilanne jotenkin ulkoisesti kunnossa, kuten he kävivät töissä tai muuten he antoivat ymmärtää palvelujärjestelmässä, että kaikki on kunnossa, perheen tilanne jätettiin jatkossa huomioimatta esimerkiksi lastensuojelussa. Vaikka lapsi oli vaivalla hakenut apua ja rohkaisut itsensä avun hakemisessa ei hän silti välttämättä saanut perhetilanteeseen ja itselleen apua, vaikka voi huonosti. Tämä voi sosiaalityön byrokraattisesta luonteesta ja vuorovaikutustaitojen ja seurannan järjestämisen vaikeudesta. (vrt. Itäpuisto 2013, 533). Tieto alkoholiiongelmaasta jäsenyi siten järjestelmän haasteeksi, jolloin apua ja tukea ei osattu lapselle antaa oikeaan aikaan.

Avunhakemisen yritys saattoi johtaa perheessä myös lapsen tai nuoren syyllistämiseen, nimittelyyn ja vanhemman asemalliseen väärinkäyttöön. Palvelujärjestelmän jähmeys ja vanhemman vahva asema perheessä, johtivat joskus tilanteeseen, ettei lapsen ääntä kuultu palveluissa tai seuranta jäi muodollisen puuttumisen ja vanhemman kanssa neuvottelevaan toimintaan. Tämä saattoi johtaa lapsen voimattomuuden kokemuksiin järjestelmässä sekä perheessä. Tunne ja asema muodostuivat siten merkittäväksi avun kokemuksen haasteeksi. Tunteiden turruttaminen voi johtaa kestäviin suojamuureihin, joissa lapsi alkaa suojautua kovalta maailmalta. Tunnetyötä voi lisäksi kasvattaa huoli juomattomasta vanhemmasta tai sisaruksista. (Rauhala 1989, 110–117, 161–162; Koski-Jännes 2006, 264; Toivio & Nordling 2013, 26–31, 54–55.)

Aineistossa sosiaalityön avohuollon toimilla, huostaanotolla ja sijoituksella lastenkotiin ja perheisiin oli sekä hyviä että huonoja merkityksiä nuorten aikuisten kokemuksissa.

Onnistuessaan avohuollon toimet ja sijoitus/huostaanotto koettiin myönteisinä elämänmuutoksina ja uusina alkuina. Huostaanottoja/sijoituksia aineistossa oli 3 kappaletta, yksi alle kouluikäisenä ja kaksi teini-iässä. Mikäli lasta pompoteltiin monessa eri paikassa sijoituksina ja sisarusuhteet vaarantuivat, näyttäytyi tämä lapselle elämän katkoksina ja luopumisen tunteina. Koska taustalla oli perusturvattomuutta ja hoivan ja huolenpidon vääristymiä vanhempi-lapsisuhteena, näkyi tämä kiintymyssuhteiden ja turvattomuuden lisääntymisenä. Huostaanotoissa ja sijoituksissa lapsen huoli vanhemmasta oli myös kova ja tarve saada olla vanhempaan yhteydessä eteenkin sijoituksien alkuvaiheen emotionaalisisessa tilanteen ja ihmissuhteiden murroksessa. (Sinkkonen 2001; 2015.)

Etäverkostoina ja lapsen tunnenerkityksessä sosiaalisen tuen paikkoina näyttäytyi myös koulu rakennuksena. Myös asuinkaupungin antama rohkaisu ja kannustus stipendinä tai organisaatioiden antamat mahdollisuudet kuten jatko-opintoihin pääseminen lapsen/nuoren omien toiveiden ja mielenkiinnon kohteiden mukaan näyttäytyivät merkittävinä sosiaalisen tuen kokemuksissa. Nuoret tarvitsivat aikuisia ajamaan heidän etujaan ja puolustamaan heidän oikeuksiaan, vaikka heidän toimintamahdollisuutensa asteittain kasvavatkin. (kts. myös Hokkanen 2013; Holmila & Ilva 2010; Roine & Takala 2013.)

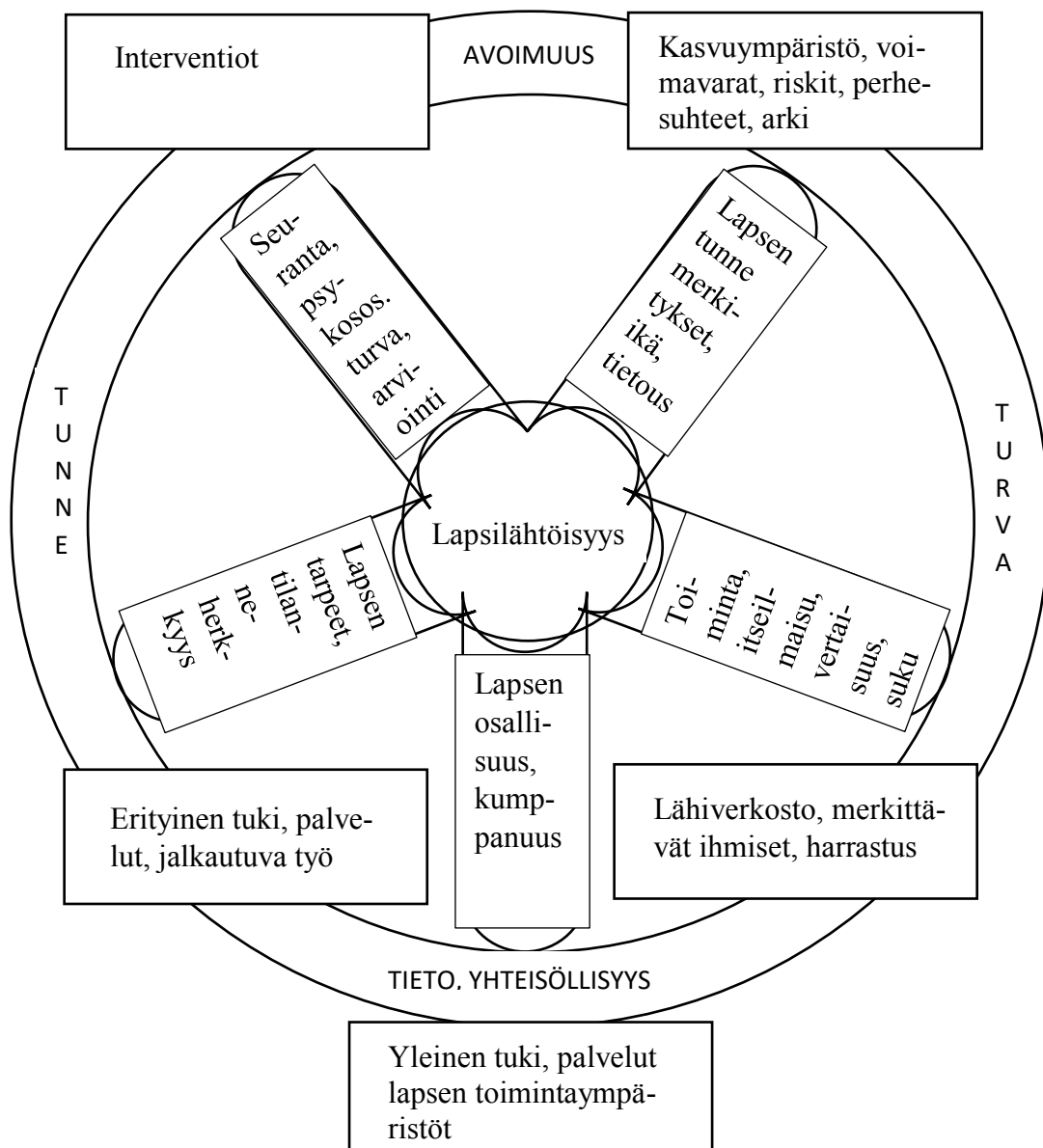
Tämä näkyi esimerkiksi sijaisvanhemman toiminnassa ja kiintymyksen ja läheisyyden muodossa sekä lapsen edun ajamisena. Myös vertaistuki internetissä ja kaverisuhteina koettiin merkittäviksi sosiaalisen tuen ja ymmärryksen muodoiksi, mikä auttoi lasta ja nuorta selviytymään ja käsittelemään elämässä koettuja vaikeita kokemuksia. Tutkimuksessa verkkoyhteisö on nähty osana lapsen lähiverkostoa sähköisenä avunmuotona ja ilmaisukanavana. (Roine & Pakkanen 2010.) Lapsen sosiaalisessa tuessa korostuvat lisäksi tekemisen, hengähtämisen ja levon merkitykset, ja tunne normaalista elämästä, johon hän on osallinen. Itsensä mielekäs toteuttaminen ja haaveilu, leikki ja lukeminen näyttäytyivät myös tärkeinä. Osallisuutta ja yhteisöllisyyttä lisääviä tukimuotoja tulisikin kehittää ja sosiaalityöllä on näissä merkittävä osa. (Rauhala 1989.)

RATAS -yhteistyömallissa matalan kynnyksen palveluita kehitetään lapsilähtöisesti. Sosiaalinen tuki, erityinen ammattitaito, jalkautuva työ ja erityisen tuen palvelut tukevat peruspalveluita. Psykososiaalinen tuki näyttäytyy merkittävänä häpeän ja tunnekuormituksen käsittelyssä ja sosiaalinen tuki luo perustason ihmissuhteiden turvaa ja mallia arkeen. Mallin arvoina korostuvat avoimuus, turva, tieto, yhteisöllisyys ja tunteet. Lapsen tarpeisiin vastaava tiedollinen ja tunnetaitoja kehittävä lähestymistapa on ominaista lapsilähtöiselle työskentelytavalle. Sosiaalityön rooli korostuu erityisesti lapsen elämäntilanteiden, riskien, yhteistyöverkoston koostamisessa sekä suunnitelmallisena jatkuvana

seurantatyönä. Jalkautuvaa sosiaalityötä on mahdollista käyttää esimerkiksi erityisasiantuntijatyönä koulussa, päiväkodissa, elämäntilanteen- ja tunnetyöskentelyssä kuten vertaistukitoiminnassa ja harrastuksien sekä tukihenkilöiden tai perheiden resursseina. Avoimuus, tiedon kulku ja myönteinen ilmapiiri ovat avainasemassa.

RATAS -yhteistyömalli on lyhenne sanoista rakastaa, arvostaa, tukee, arvioi ja suojelee. Nämä tulisi lastensuojelun ennalta ehkäisevinä palveluina muuntaa siten, että ne kytkeytyvät osaksi lapsen toimintaympäristöjä, jolloin lastensuojeluun sitoutunut negatiivinen leima vähenee ja muuttuu vähitellen tukeväksi sosiaalisesti yhteisölliseksi lapsilähtöiseksi toiminnaksi (Kts. myös Pösö 2012, 86). Lapselle tulee mahdollistua yhteydenotto työntekijään, kun hänen elämäntilanteensa muuttuu ja hän tarvitsee uudenlaista tukea. Tämän toteutumista lapsen arjessa olisikin hyvä miettiä, sillä lapselle yhteydenottaminen voi olla iästä, asemasta ja emotionaalisesta kuormituksesta johtuen vaikeaa.

Kuvio 3. Lapsilähtöinen sosiaalisen tuen RATAS- yhteistyömalli.

Kriittisen reflektion ja empiiristen havaintojen avulla huomioin, että ammattilaisten jyrkät sektorijaot ja tehokkuuden korostaminen aiheuttavat järjestelmälähtöistä toimintaa, nopeaa puuttumisen tavoitetta sekä vanhempien vastuuttamisen toimia. Lapsen oirehdintaa koulussa voidaan selittää oppimishäiriöiksi ja käytösongelmiksi, vaikka niiden syy voi olla perheen alkoholiongelmassa. Kuraattoreita ei paljon kouluissa näy, koska heidän resurssit ovat vähäiset eikä heidän osaamispotentiaaliaan vielä ehkä tarpeeksi tunnisteta. Koulumaailmassa elämäntaidollisille ja psykososiaalisille lähestymistavoille sekä tuen ja avun muodoille olisi tarvetta. (Kts myös Holmila & Ilva 2010).

Lapsen lähiverkostoa ja sukulaisuussuhteita tulisi vahvistaa. Kaverisuhteita ja sosiaalisuutta olisi hyvä huomioida lasten elämässä, jotta syntyisi korvaavia ja tukevia kokemuksia ja alkoholiongelmien negatiivisia vaikutuksia voitaisiin vähentää. Tukiperheet, tukihenkilöt ja muu vertaistukitoiminta netissä ja palveluverkostossa toimivat lapsen sosiaalisen tuen tekijöinä. Vertaistuki ryhmiä ja lasta kuntouttavia toimintoja ei ole kuitenkaan välttämättä saatavilla paikallisesti, vaikka näistä on aineistossakin erittäin hyviä tuloksia ja kokemuksia. Kaverisuhteita tarvittiin ja kokemusten jakamista, jolloin asioihin saatiin tiedon ja tunteen yhdistymistä sekä erityisen emotionaalisen siteen syntymisestä, jolla oli eheyttävää vaikutusta.

E erityisen tuen palveluita tulisi myös kehittää yhteistyöverkostossa, vaikka jalkautuvan työn sekä päihdetyön lapsilähtöisyyttä ja yhteisöllisyyttä korostaen. Myös psyykkis-henkisiä sekä psykososiaalisia poikkileikkaavia tahoja tarvittaisiin ammattiryhmien väliseen dialogiin. Psykoterapian, elämäntaidollisen sekä eheytymistä korostavan sosiaalisen tai toiminnallisen tuen saaminen osaksi lapsuutta, nuoruutta sekä nuoren aikuisen elämää voi olla vertaistuen lisänä tai vaihtoehtona paikallaan. (ks. myös Holmila & Ilva 2010, 57–59.) Lapsen yksilöllisyyden turvaaminen ja yhteisömuotojen kehittäminen voivat ehkäistä eristäytymistä (Mt., 58). Toki yksilöt itse määrittävät loppujen lopuksi itselleen toimivimman tavan, joten lapsen ja nuoren omia mielipiteitä ja heidän valmiuksiaan osallistua tulee kuunnella herkällä korvalla. (kts. myös Pösö 2012, 92–93.)

5.4 Yhteenveto

Ihmiskäsityksen käyttö on osa tutkimuksen toteuttamista ja sillä on merkitystä tutkijan näkökulmiin ja tuloksiin, sekä laajemmin sosiaalityön osaan suhteessa muihin tieteenaloihin. Tutkimusasetelmassani ihmiskäsityksen kautta jäsentyy lapsilähtöisyys itseisarvona lapsen kanssa tehtävässä sosiaalisessa tukemisessa. Jos tutkija tai kokonainen tiedeyhteisö ei avaa ihmiskäsitystään voi aineistoihin sisältyä tulkinnallisia haasteita ja joskus jopa tutkijan oman tiedostamattomuuden vaikutusta. Ihmiskäsitys haastaa meidät miettimään ihmisyyden syvintä olemusta kokemuksellisuudessa ja tavassamme määrittää itseämme suhteessa toiseen ihmiseen ja järjestelmään. Ihmiskäsitys on alati muuttuva ja dynaaminen ja tieteiden olisi hyvä osallistua tähän ihmisyyden ontologiseen jäsenyykseen ja käydä vuoropuhelua asiasta. Näin voisi selkeytyä myös sosiaalityön rooli ihmistieteissä ja sen ominainen asiantuntemus yhteisötieteenä ja sosiaalisena kiistanalaisissa kysymyksissä. (Rauhala 1989; Pösö 2012, 92–94.)

Rauhalan holistinen teoria antaa hyvän mahdollisuuden jäsentää nuoren aikuisen elämänsäkokemuksia ja yhdistää niitä palvelujärjestelmän toimivuuteen ja kehittämisen näkökulmiin. 2000-luvulla sosiaalityön tieteenä ei tarvitse olla byrokralähtöistä ja järjestelmätoimijuutta korostavaa. Eteenkin haavoittuvassa asemassa olevan ihmisen kuten lapsen asioissa tarvitaan erityistä lähestymistapojen joustavuutta ja tunneherkkyyttä sekä asianajollista sosiaalityön näkökulmaa. Perheiden monimutkaiset tilanteet luovat myös erityisiä haasteita nähdä lapsi tässä yhtälössä. Tutkijana kirjoitan tässä tutkimuksessa Rauhalan käsitykset sosiaalityöhön suodattaen ne omalla ajattelu- ja kokemusmaailmallani, joissa yhdistyvät psyykkis-henkinen näkemyksellisyys ja sosiaalityön arvot. En ole ehkä perinteisin tutkija, joka lähestyy tutkimusaihetta, vaan uudenlaisen esitystavan tarjoava jäsentäjä, joka tutkii empiriaa ja sosiaalista ihmisyyttä jäsentäen sitä psyykkis-henkisenä ja situationaalisenä merkityssuhteiden kokemuksena suhteessa kontekstiin ja palvelujärjestelmän sekä yhteisöön. (Rauhala 1989.)

Lapsen sosiaaliset verkostot muodostavat lapsen perushoivan ja huolenpidon, mutta myös vuorovaikutuksen ja ihmisyyden tunnekartaston lapsuudessa. Tämän rakentuvan sosiaalisen todellisuuden avulla lapsi jäsentää itseään osana ympäristöään. Olen nimennyt nämä sosiaalisen tuen tekijät lapsen lähiverkostoksi ja etäverkostoksi. Lapselle vanhemmat tunnetasolla muodostavat hyvin tärkeän ihmissuhteen. Lähiverkoston ihmissuhteissa päihdeongelmaisessa perheessä tämä turva ja tuki muuttuu tai vaarantuu, koska perhe oirehtii monella tavalla päihteidenkäyttöä peitellen, selittäen, kärsien, valtaa käyttäen, kieltäen ja

tuottaen lapselle pettymyksiä sekä erilaisia konfliktitilanteita ja uhkia. Erityisesti toinen juomaton tai vähemmän juova vanhempi, sisarukset, isovanhemmat, sukulaiset, kaverit ja kavereiden perheet sekä vertaiset internetissä ja elävässä elämässä ovat sosiaalisessa verkostossa tärkeitä. Etäverkostoissa lapsi sai sosiaalista tukea lyhytaikaisesti sekä terveydenhoitajan soitoilla sekä lastensuojelun toimenpiteinä. Seuranta kuitenkin kaivattiin ja oikea-aikaisia sekä toimivia palveluita, koska muuten puuttuminen saattoi jäädä muodolliseksi toiminnaksi. Koulu yhteisönä ei myöskään tunnistanut usein riittävästi lapsen pahoinvointia, vaan lapsi joutui näyttelemään siellä hyvinvoivaa ja pärjäävää yksilöä niin koulutyössä kuin kaverisuhteissa.

Rauhalan (1989) mukaan toistuvat negatiiviset kokemukset altistavat lapsen vieraantumiselle ja huonosti voimiselle. Kokemukset voivat johtaa toiseuden ja huononmuuden tunteeseen, jolloin elämäntilanne aiheuttaa tunnepuolen kuormitusta ja vanhemmuuden vaikeuksia. Yhteisö näyttäytyy myös toisinaan kyvyttömänä antamaan lapselle sitä sosiaalista tukea ja aitoa kohtaamista, mitä lapsi tarvitsisi. Harrastusten, mielekkäiden tekemisten ja yhteiskunnallisen pärjäämisen tavat kuten opiskelu- ja kaverisuhteet, oikea-aikaiset ja soveltuvat sijoituspaikat sekä kiintymyssuhteiden vaaliminen sisarustasolla ja sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien kanssa näyttäytyivät tärkeänä havaintona aineistossa. Sijoitukset olivat vaikeissa alkoholiongelmassa ja erityisesti jos perheen äiti oli juova vanhempi tai vanhemmat joivat yhdessä erityisesti tarvittuja. (Rauhala 1989; Roine & Takala 2013, 26).

Nämä lapsuudenaikaiset alkoholiongelmaisen perheen kokemukset heijastuvat mielellisinä merkityksinä yleisesti sosiaalisuuteen lapsuudessa ja aikuisuudessa, koska perhetilanne sosiaalisena ongelmana aiheuttaa häpeäntunnetta ja johtavat syvään ihmisyyden ja arvottomuuden kokemukseen, jossa silti tulee näyttää pärjäävältä ja onnelliselta. (Mt., 26–28). Yhteisönä olemme herkän asian edessä. Alkoholihaitat ovat keskustelunaiheena vaikeita, mutta lapsen tarve saada sosiaalista tukea sekä myötäelävää ja tietoa antavaa tukea on selkeä. Lapsuudessa jäsentämisen keinot ovat kuitenkin kielellisesti ja ilmiötasolla vajavaiset ja sosiaalisen aseman vuoksi rajoitetut, jolloin järjestelmätason tunnistamisen sekä yhteistyön merkitys kasvaa entisestään. (Pösö 2012; Forsberg 2018.)

RATAS -yhteistyömallissa lapsilähtöisen työn erityisiä kehityskohteita on jäsennetty nuorten aikuisten kokemuksi analysoiden. Aineistossa ilmeni, että puhumisen korostamisen rinnalla tulee huomioida eteenkin pienten lasten kanssa emotionaalisesti tärkeiden ihmissuhteiden jatkuvuus tukimuotoja mietittäessä ja pyrkiä siihen, ettei monia traumatisoivia katkoksia elämässä tarvitsisi käydä läpi. Seuranta, yhteisöllinen toiminta sekä

psykososiaalisen tuen ja kontekstin riskien hahmottaminen sekä asteittaiset tuen ja avun arvioinnit lapsen mukaisena toimintana ovatkin mallissa erityisen huomion kohteina.

Tavallinen arki antaa lapselle usein riittävästi sosiaalisena ja tajunnallisina merkityksinä, jos hän kokee aikuiset ympärillään oikeasti välittäviksi eikä vain muodollisiksi toimijoiksi. Isommat lapset hyötyvät myös puhumalla jäsentämisestä kuten psykoterapiasta. Toki pienelle lapselle voi tarjota eheyttäviä kokemuksia huolenpidon, hoivan, leikin ja muun itseilmaisun ja turvallisten kaverisuhteiden ja sosiaalisten kontaktien kautta. Mielikäs ja lapsen vahvuuksia ja tunnemerkityksiä sisältävä toiminta näyttäytyi tärkeässä osassa ja myös lapsen omilla keinoilla kuten mielikuvituksella oli sosiaalista merkitystä. Tämä näkyi lapsen keinoina muodostaa positiivisia mielen merkityksiä ankeissa ja kuormittavissa perhetilanteissa. (Rauhala 1989.) Seuraavaksi esittelen toimijuuden havaintoja nuorten aikuisten narratiivaineistosta.

6 Toimijuuden rakentuminen

6.1 Lapsen toimijuus situationaalisena ja psyykkis-henkisenä kokemuksena

Toimijuus rakentuu yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa. Sosiaaliset ja tajunnalliset merkitykset muodostuvat lapselle elämään sidottuina syvinä tunne- ja ajatusrakennelmina joilla on liittymäpintoja kokemukseen itsestään arvostettuna ja rakastettuna yksilönä. (Rauhala 1989.) Lapsi hakee kontakteistaan aikuisin ja omiin vanhempiinsa kokemuksia arvokkuudesta, hyväksytyksi tulemisen tunteesta riittävänä, kauniina ja hyvänä itsenään sekä lohtua, toivoa ja luottamista elämän ja ihmissuhteiden kantavuuteen. (Mattila 2011, 32–33.) Kokemus ei rakennu vain tietona vaan myös tunteina ja muistirakennelmina. Kokemus poikkeaa käyttäytymisestä ja puhtaasta reagoinnista siinä, että toimijuus muovautuu yksilön aikaisempien merkitysten antojen mukaan. (Salmi-Niklander 2006, 204–205; Forsberg 2018, 46.) Aikuinen nuori pystyy hyvin merkityksellistämään elämänsä ja alkoholi-ongelmaisen perheen vaikutuksia itseensä ja toimintaansa.

Situaationaalisuuden eli lapsen ja vanhempien yhteisen elämäntilanteen myötä kodista tulee jaettu olemisen keskus. Silloinkin, kun lapsi on paikalla vastentahtoisesti. Alkoholin käyttö voi olla joko perheen sisäistä tai sitten kotiin saapuu myös vieraita ihmisiä, joiden tulemiseen ja menemiseen lapsella ei ole sananvaltaa.

Humalassa moni ihminen luulee olevansa niin kiltti ja hassutteleva lapsille. ”Anna nyt tädille pusu jookos”, ne aina sanovat. Mutta kuka sellaiselle vahvasti tupakalle ja viinalle haisevalle vieraalle tädille tahtoisiksi pusun antaa, ei niiden lähelle edes tahtoisiksi mennä. Ramppaavat silti minun, pienen tytön huoneessa, kun koitan saada sen kaiken metelin keskellä unen päästä kiinni. Mutta mahdotontahan se oli, koska se kaikki oli niin pelottavaa. (N11)

Lapsen toimijuuden mahdollisuudet ovat vähissä, koska hän on kooltaan pienempi, eikä hänen välttelevään käytökseen reagoida humalassa (Itäpuisto 2005, 112; Pirskanen 2011.) Lapsen tajunnan ja oman tilan lisäksi rikotaan hänen kokemustaan arvokkaana lapsena, perheenjäsenenä (Peltoniemi 2003b). Vieraiden käytös voi pelottaa melun, epävakaa käytöksen, rikottujen tavaroiden tai riitojen takia. Tämä aiheuttaa luottamuksen puutteita.

Aina joku itki tai sai riidan aikaiseksi, jäi vessaan jumiin, tiputti laseja lattialle, kertoi omituisia asioita jotka eivät sovi lasten korville. (N11)

Toimijuuden vaikeuksia ja lapsen kuormittavaa elämäntilannetta päihdeperheessä voi olla vaikeaa huomata ulkopuolelta. Vain jos lapsella on käytöshäiriöitä ja pelkotiloja, voidaan lapsen tilanteeseen havahtua. Lapsen tilanteeseen voidaan ehkä reagoida

herkemmin, jos lapsi on likainen, poikkeuksellisen väsynyt tai vaatteiltaan nuhjuinen. Varakkuus ja ammatillinen status antavat mahdollisuuksia piilotella ongelmaa. (Itäpuisto 2008, 18.)

Lapsi on sidoksissa vanhempiensa ja ympäristönsä määrittelyihin ja haluaa toimia sosiaalisesti hyväksytyillä tavoilla, vaikka sisäisesti olisi paha olla. Vaatii herkkää kykyä huomata kiltteyden alle jäävä pelko ja pettymys, ja suurissa koululuokissa tai kuormittuneissa palvelujärjestelmissä tämän huomaaminen voi olla vaikeaa. (Roine 2010, 42– 45). Tätä avaa seuraava aineistolainaus:

Avioeroon liittyi riitelyä ja alkoholinkäyttöä, jolloin toinen tai molemmat vanhemmat olivat päissään. (--) Avioeroon liittyviin riitoihin sisältyi myös vanhempien välistä fyysistä väkivaltaa. Isä purki minulle huoliaan ja haukkui äitiä. (N1)

Mä oon pärjääjä. Itkettää – ei se mitään liimataan hymy naamalle. (N5)

Pieni tyttö osasi sammuttaa stereot ja peitellä äidin sänkyyn keskellä yötä. Hän osasi salata, valehdella, hävetä hiljaa ja vakuutella muille, että kaikki oli hyvin. (N6)

Lapsen toimijuus arjessa määrittyy aikuisen toiminnan ja alkoholiongelmien mukaan. Lapsi voi pyrkiä tasapainoon perheessään ja vanhempisuhteissaan mukautuvana toimijuutena, jolloin hän hakee myönteistä palautetta tai vastaa ympäristön vaatimuksiin tai uhkiin. (Itäpuisto 2005.) Lapsen toimijuus voi rakentua jopa ylimitoitettuna tunteena, miten hän voi vaikuttaa toiminnallaan aikuiseen tai perheen hyvinvointiin. Toisaalta lapsi voi muodostaa itsestään mallin vahvana toimijana myös sulkemalla tunteet sisälleen ja kovettamalla itsensä. (Rauhala 1989, Malinen 2003, 130–131, 135–139.) Rakentuva minäkokemus ja toiminta heijastelee perheen ja ympäristön vuorovaikutusta ja jäsenyyttä laajemmin yhteiskuntaan ja sosiaalisuuteen kiinnittyvänä kokemuksellisuutena. (vrt. Niemi 2013, 54.)

Aikuisten maailma näyttäytyy tulkinnoissa vahvana lapsen asemaan ja kokemukseen nähden jolloin lapsen kokemus perheessä jää näkymättömäksi (Pösö 2012, 86). Vanhempien lupausten pitäminen voi korostua eteenkin lapselle tärkeissä ja selviytymistä tukevista asioissa, kuten seuraavasta lainauksesta ilmenee:

Kaikkein pahimmalta tuntui, kun minulle luvattiin asioita, joita ei aiottu edes pitää. Muistan, kun minulle oli luvattu lemmikki, ja kävimme sitä yhdessä katsomassa. Sitten sainkin kuulla, ettei sellaista lupautusta ollut koskaan annettu, vaan olin keksinyt koko asian. (N2)

Lemmikki lapsen mielikuvissa ja perheen kuormittavassa tilanteessa voi edustaa lapsen merkityksissä turvaa ja kiintymyksellistä kohdetta, johon latautuu paljon odotuksia. Kun lupaus vielä kiistetään, vaikka lemmikkiä oli käyty katsomassa, muodostuu lapselle kuva, että hänen toiveillaan ei ole merkitystä. Kun aikuisen suhde lapseen on mitätöivä, lapsi oppii, että aikuisiin ei voi luottaa. Lemmikki voi edustaa lapselle toivoa ja selviytymistä ja sen vuoksi lupauksen pettäminen tuntuu vieläkin pahemmalta. Lupauksia voidaan pettää myös muunlaisin tavoin. Luottamuspulasta kertovat myös seuraavat lainaukset, joissa luottamuksen puute kohdistuu yleisesti yhteisön ja sosiaalisen ympäristön kykyyn auttaa.

En usko, että jonkun ulkopuolelta puuttumisessa perheen ongelmiin, olisi ollut järkeä. Me lapset oltiin kaikki niin rajoittuneita perheen asioista puhumaan. (--) Varmasti merkkejä meistä näkyi ulos, mutta puuttuminen olisi varmaankin vain pahentanut tilannetta. (N1)

Kokemukset hävettävät ja ahdistavat vieläkin. Tuntuu siltä, ettei ongelmaan saada apua, jos asiat osataan pitää ulospäin sen näköisenä, että kaikki on järjestyksessä (--). Asiaan ei silloin paneuduta syvemmin tai valvota. (N3)

Luottamuspula voi laajentua yleisesti elämäntilannetta ja sosiaalista voimattomuutta koskeväksi kokemukseksi (Pösö 2012). Lapsi voi kokea vanhempiaan kohtaan myös pelkoa, mikä estää avun ja tuen hakemista.

Minäkin pelkäsin vanhempieni reaktiota, ja sen vuoksi kärsin vuosia aivan turhaan. (N8)

Väkivallan tai psyykkisen alistamisen tavat voivat kietoutua perheen sisäiseen dynamiikkaan, jolloin lapsen toimijuuden muodostuminen ja tunteet vanhempiaan kohtaan muodostavat ristiriitaisen kokemuksen. Olisi hyvä, jos alkoholiongelmista voitaisiin käydä avoimempaa keskustelua yhteiskunnallisena monisukupolvisina kysymyksinä ja etsittäisiin ratkaisuja vastata perheessä oleviin haasteisiin järjestelmätasolla syyllistämisen sijaan (Hurtig & Laitinen 2002, 12; Laitinen & Väyrynen 2011, 164–165).

Tieto ohjaa usein ihmisen toimintoja ja ratkaisuja. Lapsen toimijuuteen vaikuttaa se, ettei lapsi pysty välttämättä moraalisesti ymmärtämään, milloin kyseessä on väärintoimiminen tai hänen asemansa väärinkäyttö fyysisesti, psyykkisesti tai sosiaalisesti. Lapsi voi tuntea, että kaikki ei ole ihan kunnossa perheessä tai että aikuinen käyttäytyy oudosti, mutta lapsi kokee silti voimattomuutta aikuisten edessä. (Laitinen & Väyrynen 2011.) Perheiden rakenteet ja toimintatavat voivat saada uusia merkityksiä, kun lapsi kasvaa ja hänen elämäntilanteensa muuttuu.

Nyt täysi-ikäisenä uskon olevani vihdoin valmis käsittelemään niitä asioita. Lapsuus on jättänyt jälkensä ja olen kyllä hyvin ”perinteinen alkoholistin lapsi.” (N1)

Tiesin aina, että kaikki perheessäni voisivat paremmin, mikäli vanhempani eroaisivat. Sen takia, kun erokirja laitettiin viimein vireille viime kesäni, en ollut lainkaan pettynyt. Jos jotain, niin huojentunut. Vanhempieni alkoholismi johtui pääasiassa huonon parisuhteen aiheuttamasta masennuksesta ja huonon parisuhteen tuotoksena minä joutuin heidän yhteisenä lapsenaan kärsimään rangaistuksen teoista, joita en itse edes tehnyt. (N8)

Lapsella tieto alkoholista on vielä osittain jäsentymätön ja sen vuoksi aikuisten toimintaa voi olla vaikeaa ymmärtää. Alkoholimerkityksien laajempi ajattelukehys kuvastuu ”perinteinen alkoholistin lapsi”-käsitteellä, jossa tietoa on jo kertynyt laajemmin ja ilmiötä pystytään yhdistämään tunteisiin ja omaan perhehistoriaan kiinnittyvänä jalostuneena ymmärryksenä. Käsite ”perinteinen alkoholistin lapsi” kertoo myös ongelman yleisyydestä yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesta rakentumisena tässä ajassa. Nuorten aikuisten kertomuksissa tulevat esiin myös ammattilaisten rooli perheenjäsenten tiedon ja dynamiikan jäsentämisessä ja sanoittamisessa. Perhesuhteisiin tunteen lisäksi muodostuvat silloin ammattilaisten tulkinnat kuten esimerkiksi käsitys alkoholin liikakäytöstä sairautena. (Rauhala 1989.) Kirjoittaja jatkaa näin:

Olen pikkuhiljaa antanut vanhemmilleni anteeksi juomisen, sillä kysehän on sairaudesta. (N8)

Vanhemmuuden tulkitsemista ja oman elämänhistorian ymmärrystä auttaa jollain tavoin alkoholismi -käsitteen käyttö ja sairauskeskeisyys, jossa kirjoittaja kuvailee, että on voinut antaa anteeksi ainakin jossain määrin. Kuitenkin tunnekokemus taustalla lapsuuden ja alkoholiongelmaisen perheen kuormituksesta säilyy ja sosiaaliset sidokset vaikutuksiin. Medikalisaatiopainotus voikin asettaa alkoholiongelmien liian yksinkertaistettuun näkemykseen, jos psykososiaalisia näkökulmia ei niiden rinnalla tuoda riittävästi esille. (Warpenius & Tigerstedt 2013, 15–18.)

Palvelurakenteiden jyrkät työntekijärajat ja painotukset yhteisöllisissä julkisissa palveluissa kuten koulussa ja päiväkodissa voivat myös heikentää lapsen toimijuuden toteutumista hänen toimintaympäristöissään. Lapsella voi olla iso kynnys hakea apua ja aikuisten sektorirajat ja läsnä olemisen tai osaamisen puutteet voivat vaikeuttaa haastavista asioista kertomista tuntemattomalle ja valtaa omaaville aikuiselle. Lapsen etujen ajaminen kuitenkin kiinnittyy vahvasti asiantuntijoihin järjestelmässä ja perheessä (Pösö 2012, 84–85; Roine 2010, 42). Seuraava esimerkki kertoo tästä:

[T]ilanteeseen puuttui tavalla tai toisella niin sosiaalihuolto ja esimerkiksi terveydenhoitaja, jonka luona kävin lukiossa kotiin meneminen alkoi tuntua raskaalta päivittäin ja alkoi vaikuttaa mielenterveyteen (--). Terveydenhoitajan soitto kotiin paransi tilanteen joksikin aikaa, mutta toisaalta piilottelu ja samat ongelmat jatkuivat tilanteen jälkeen. (--) [K]aikki on kiinni siitä,

uskaltaako tai kehtaako asiasta puhua ulkopuoliselle ja johtaako se vain asian esiin nostamiseen ja rauhoittumiseen hetkeksi (--), ja itsesi nöyryyttämiseen myöhemmin, kun asiaa ei enään valvota ja kotona kuulet kuinka raukkamainen olit ja ”Miksi menit turhaan kertomaan”.(N3)

Sosiaalityön mahdollisuuksia toimia nykyään yhteiskunnassa ja uudenaikaisissa sektorirajoissa ovat rajalliset. Tämä näkyy esimerkiksi päihdetyössä, mielenterveyden tukemisessa sekä koulujärjestelmässä. Erityisesti lapsen näkökulmasta tämä järjestelmä ei toimi usein heidän toivomallaan tavalla (Rauhala 1989, 121; Savolainen 2011, 166–167.) Tämä ei ainakaan helpota lapsen avunsaamista.

Lapsen toimijuutta sekä psyykkis-henkistä kasvua tukisivat yhteisölliset, toiminnalliset, tietoa ja tunnetta sekä vertaisuutta käyttävät ja selviytymistä sekä sosiaalisia tukiverkostoja rakentavat lähestymistavat (Savolainen 2011, 166–167). Terapeuttiset ja yhteisölliset lähestymistavat antavat elämäkokemuksille syvyyttä ja tunnetason eheytymistä sekä lisäävät elämäniloa, jolloin kokemuksen yksipuolisuus korvautuu moninaisuudella ja kokonaiskuvalla jaettuna kokemuksena. Dialogissa toteutuu tasavertaisuus ja ymmärrys, mitkä lisäävät suotuisaa toimijuutta. (Rauhala 1989; 128, 139–142; Juhila 2006.) Avun hakeminen ja lapselle jäävä vastuu toimijuutena perheen alkoholiongelmassa on lapselle vaativa asia. Järjestelmätasoa tulisikin huomioida nämä häpeän ja järjestelmän haasteet, sekä lapsen rajallinen kyvykkyys hakea apua ja uskaltaa. Jos apu jää lyhytaikaiseksi ja avun hakeminen on johtanut jopa epätoivotumpaan tilanteeseen perheessä, ei lapsi hae enää uudelleen apua.

Mistä lapsi sitten ammentaa voimia vaikeassa perhetilanteessa ja mitkä asiat tukevat lapsen toimijuutta? Tässä joitakin otteita aineistosta. Pienemmällä lapsella suojaavina tekijöinä toimii jo aikaisemmin aineistossa mainitut leikkiminen ja mielikuvitusmaailmaan heittäytyminen ja hieman isommilla harrastukset ja sosiaaliset toiminnat. Lapsi kadottaa hetkeksi huolensa ja saa eläytyä toisenlaisiin kevyempiin ja mielekkäisiin tunnelmiin, mikä vie huomiota kodin vaikeuksista ja toimii voimavarana lapsella. Kyky kestää arjen paineita lisääntyy, kun lapsi voi toteuttaa itseään psyykkis-henkisellä tasolla. (Rauhala 1989.)

Olen harrastanut aina paljon. Erityisesti tanssiminen ja pianon soittaminen ovat olleet mieluisia. Tanssiminen on ollut minulle pakokeino kaikesta. (N1)

Luulen, että juuri lukemisharrastus auttoi minua jaksamaan ja selviytymään, sillä pystyin kirjoja lukiessani olemaan joku muu ja eläytymään toisiin maailmoihin, joihin alkoholistiperheeni ei päässyt osalliseksi. (N2)

Kun lapsi kasvaa, hänen kyvykkyytensä ja toimijuuden mahdollisuudet hakea psyykkis-henkistä lohtua ja tietoa laajentuvat harrastuksista, kouluun, ihmissuhteisiin sekä lähipalveluihin (Suontausta-Kyläinpää 2010, 95, 102–103, 110). Itsensä toteuttaminen lisää lapsen kokemaa tyytyväisyyttä ja itsearvostusta (Niemi 2009, 228–229). Ammatillais- ja vertaispalveluita myös internetissä kehitetään koko ajan lapsille ja nuorille sopiviksi avun saamisen muodoiksi, esimerkiksi chat -palvelut ja suljetut ryhmät (Roine & Pakkanen 2010).

Sijoitus/huostaanotto lapsuudessa ja siihen liittyvät merkitykset voivat olla myönteisiä toimijuutta ja lapsen tarpeet huomioivia vaikeissa perhetilanteissa.

Elämäni oli tätä kaikkea ennen [sijoitus/huostaanotto] kamalaa. Kumpikaan sisaruksistani ei asunut kotona, vain yksi sisarus asui [sukulaisuussuhde häivytetty], minä, äitini ja äitini miesystävä. (--) Kissan ruualla pärjäsimme veljeni kanssa jos alahyllyn ruoat loppuivat (--). (N7)

Lastensuojelutyöntekijät eivät pyri hajottamaan perheitä, vaan he haluavat ensisijaisesti auttaa teitä saamaan perheen taas toimivaksi. (N8)

Lastensuojelun merkitys palvelujärjestelmässä on tukea vanhemmuutta, mutta myös toimia silloin kun kasvuolot ovat vaarantuneet. Pyrkimys on auttaa lasta eikä tuhota perhe-suhteita tai hänen elämäänsä. (Pösö 2012.) Lastensuojelun jälkihuolto tukee nuorta huostaanoton jälkeen ja itsenäistymisen kynnyksellä.

Minun piti odottaa jälkihuollon kautta saatua asuntoa neljä kuukautta. Olen asunut yksiosässä [kaupunki] kesän alusta asti ja alan pian lukea Poliisiammattikorkeakoulun pääsykokeisiin. (--) Minulla on nyt jälkihuollossa hyvä sosiaalityöntekijä ja -ohjaaja. (N4)

Jälkihuolto näyttäytyy nuoren aikuisen elämäntilanteessa ja itsenäistymispyrkimyksissä ajankohtaisena tukena menneisyyden kokemusten vuoksi. Yhteistyösuhteen toimivuus ja luottamus nousevat avainasemaan työskentelyssä ja uuteen elämäntilanteeseen jäsentyy paljon myönteisiä odotuksia tulevaisuudesta. Seuraavassa luvussa jatketaan aineistosta noussevien empiiristen havaintojen koostamista täysi-ikäisyyden ja toimijuuden merkityksissä nuorella aikuisella.

6.2 Toimijuus, asema ja aikuistuminen lapsuuden heijastumina

Tässä kappaleessa tulkitsen lapsen kokemusten vaikutuksia aikuisuuteen. Luvussa tarkastelen erityisesti tiedon ja yhteisösuhteiden limittymistä toisiinsa, itsenäistymisen

merkityksiä lapsi-aikuissuhteena sekä vanhempien alkoholiongelmien aiheuttamia tunne-merkityksiä sosiaalisena kokemuksellisuutena. Luvussa kuvaan myös palvelujärjestelmästä saadun avun ja tuen merkityksiä nuorten aikuisten kokemuksina. Toimijuuden tilat jäsentyvät näiden merkityssuhteiden koostumana, jossa tunnemerkityksillä, sosiaalisella suhteilla ja yhteisöön liittymisen tavoilla on merkitystä psyykkis-henkiseen kokemukseen itsestä osana ympäröivää maailmaa. Tieto, tietoisuus, asema ja ihmissuhteet ovat jatkuvassa muutoksessa, jossa toimijuuden tila määrittyy suhteessa kokijaan, elettyyn elämänsä historiaan ja sen hetkiseen elämäntilanteeseen. Alkoholiongelmaisesta perheestä itsenäistymiseen latautuukin monia erilaisia tunteita riippuen kokijasta ja hänen yksilöllisestä mielellisyydestä. (Rauhala 1989.)

Lapsen tunnekokemukset ja toiminta ovat lapsuuden elinympäristössä sidottuja pitkälti aikuisten antamiin toimintamahdollisuuksiin, ilmapiiriin sekä lapselle järjestettyihin tukitoimiin. Sosiaalisessa kokemuksellisuudessa merkitystä on myös sillä, voiko asioista puhua julkisesti ilman kokemusta nöyryyttämisestä, hylkäämisestä, kiusaamisesta ja nolatuksi tulemisesta. Monisukupolvisilla vaikutuksilla, järjestelmätason organisoitumisella, ammattikunnilla toimintamahdollisuuksissa ja käytänteissä sekä yhteiskunnallisen koostumukseen perhekokonaisuuden aikuisen toimintaan ja ympäristön mahdollisuuksiin. Toimintaa niin kodeissa kuin palvelujärjestelmässä suunnitellaan usein aikuisista, resursseista, toimintasuunnitelmista ja ideologioista lähtöisin, eikä niinkään lapsen tarpeiden mukaan. (Pösö 2012, 74–75.) Yhteiskunnan palvelurakenteista ja lapsuuden toimijuuden rakenteellisista muodostumista kertoo seuraava lainaus:

Ala-asteella perheemme tilannetta ei huomattu lainakaan (--). Viranomaisista puhuttiin meillä huonoon sävyyn ja lastensuojelu ja sossu nähtiin kaikkein kauheimpina (--). (N2)

Lapsen toimijuus muuttuu runsaammaksi, kun hänen ikänsä, asemansa ja toimintaympäristössä kuulemisen ja perustelujen mahdollisuudet laajenevat eikä lapsen tiedonmuodotus ja asema rajoitu vanhempien tai ammattilaisten esittämiin kantoihin ja perheen tulkintoihin (Paloheimo 1997; Itäpuisto 2005; 2008; 2013; Niemi 2013.) Kun lapsen toimintaympäristö laajenee, tulee lapselle myös tiedollisia ja taidollisia resursseja käyttöön hakea ja saada apua sekä ilmaista tarpeitaan ja toiveitaan perustellen omaa tilannettaan. Palvelujärjestelmä viranomaisverkostona voi lapsen näkökulmasta ja vanhempien asenteina jäsentyä, vieraaksi, etäiseksi ja pelottavaksi.

Minut otettiin huostaan yläasteikäisenä.. (--). Vuonna [vuosiluku häivytetty] sosiaalityöntekijät marssivat ilmoittamatta meille kotiin. Minut sijoitettiin sijaisperheeseen. (N4)

[H]uostaanottoni yhteydessä [alle kouluikäisenä]minut vietiin paikkaan X. Ainut turva minulla oli minun sisaruksestani [sukulaisuussuhde häivyttetty]. Mutta parin viikon päästä hänetkin siirrettiin toiseen paikkaan, joten viimeinenkin ihminen vietiin minulta pois. Olin yksin vieraassa paikassa, vieraita ihmisiä jotka sanoivat olevansa töissä siinä paikassa. Mitä se tarkoitti? Oliko minussa jotain vialla? Missä äiti? (N7)

Sosiaalityö nähdään kontrollin ja tuen välineenä julkisessa järjestelmässä, josta lapsella tai nuorella on vähän ymmärrystä ja kokemuksia, ja mihin kollektiivisesti liittyy paljon ennakkoluuloja (Juhila 2006). Omat myönteiset kokemukset voivat muuttaa kuitenkin lasten käsityksiä lastensuojelusta. Kirjottaja jatkaa näin:

Pari vuotta myöhemmin olin kotiutunut [sijoitus]paikkaan täysin, minulla oli hyvä olla ja näin äitiäni silloin tällöin. Olin saanut suuria sisaruksia, tai siltä he tuntuivat. Vartuin paikassa [teini-ikään] asti, kunnes minut siirrettiin, koska paikka meni konkurssiin. Mitä? Taas kaikki läheiset ihmiset joista osa oli asunut kanssani (--)vietiin pois, ne työntekijät jotka pikku-minusta tuntuivat vierailta, heistä oli tullut äitejä, isiä. Muista lapsista/nuorista sisaruksia.--) Jouduin paikkaan Y (--). Se oli oikea perhe, Äiti, Isä, kaksi poikaa. Olin oikeasti saanut itselleni perheen, joka oli hyvä, rehellinen, rakastavainen. [M]inusta tuli onnellinen ja olen sitä vieläkin. (N7)

Mutkikkaan sijoitusmatkan jälkeen löytyy oikea koti ja perhe, josta lapsi ja nuori aikuinen kokee myönteisiä merkityksiä, onnellisuutta. Kodissa ja perheessä lapsi saa kaipaamiaan asioita ja elämä jäsentyy kannattelevaksi. Myönteiset kokemukset korostuvat, sillä lapsuuteen on voinut kuulua turvattomuutta ja aikuisten huomionpuutteita, aikuisvallan alaisuuttakin kodissa. Siitä kertoo seuraava lainaus:

Valvoin monta yötä, kun en oikein tiennyt mitä siellä oikeasti tapahtui mutta olin kuitenkin sen ikäinen, että ymmärsin kyseessä olevan aikuisten jutut. (N9)

”Aikuisten asiat” vanhempien selityksissä voivat jättää lapsen toiseuden tilalliseen asemaan, jolloin asiat eivät kuulu hänelle perheen yhteisinä asioina. Lapsen asema tilallisesti perheessä muodostuu melko näkymättömäksi. Perheen tunneilmapiirin ja lapsen asema sekä ohittamisen kokemukset näkyvät aikuisuudessaakin. Kirjoittaja jatkaa näin:

Nykyään asun omillani. yläkerrassani asuu nuori pari, jolla on aina aika ajoitin riitaa. Aina kun yläkerrasta alkaa kuulua huutoa henkeni salpautuu ja jähmetyn paikoilleni. Jos olen jo ehtinyt mennä sänkyyn makaamaan saatat lojua henkeäni pidätellen monta tuntia ennen kuin saan unta. (N9)

Merkityssuhteen pysyvyys ja nuoren aikuisen voimakas reaktio vielä uudessa muuttuneessa elämäntilanteessa kertoo hyvin, kuinka lapsuuden ahdistavilla tunnekokemuksilla on vaikutusta tajunnallisina merkityksinä aikuisuudessa. Tämä aiheuttaa toimijuuteen ainakin hetkellisesti epävarmuutta ja lamaanumista. Itsenäisyys ei näin poissuljen

menneisyyden vaikutuksia, vaan asioiden käsittelyyn uusien ymmärtämysyhteyksien pyyväämpää muodostumista myös uudessa tilanteessa. Kielteiset ja ahdistavat tilanteet voivat aktualisoida lapsuuden mielen merkityksiä myös muuttuneessa elämäntilanteessa ja lamauttaa toimijuutta. (Rauhala 1989, 150–151.)

Perheen alkoholiongelmät voivat muodostua kapinoiviksi tavoiksi hakea lohdutusta paahan oloonsa, kun nuori aikuinen asemansa puolesta kykenee niin tekemään. Ristiriitaiset tunteet ja perhetilanteen epävakaus näkyy nuoren merkityksissä päihteidenkäyttönä ja ajelehtimisen tunteina, jolloin toimijuus ei ole kovin suunniteltua vaan enemmän päämäärätöntä, tunnetasolla ohjautuvaa ja oirehtivaa. Lapsen asema uudenaikaisena muotona lapsuuden ohuesta itsemääräämisestä laajentuvaan itsemääräämiseen voi aiheuttaa ristiriitaisia suhtautumista minuuden ja yhteisöön liittymisen kokemuksissa, joissa pahoinvointi vaikuttaa elämänohjautumiseen ja elämänvalintoihin. Sosiaalityö voikin muodostaa eräänlaisen tutkaverkoston Rauhalan (1989, 115–116) sanoin, jolloin ihmisenä olemisen ongelmiin löydetään ratkaisuja henkilön itsensä tai toisten ohjaamana.

Toki tietenkkin nyt nämä kaikki asiat tulevat eteen tunne-elämän ja kaikenlaisen muun henkisen hyvinvoinnin ongelmina. Minä ja [ikäero häivyttetty] nuorempi [sisarus] ollaan nyt asioista aika paljon juteltu. Kolmas [sisarukseni] on minua [paljon] nuorempi ja hänestä nään kyllä kuinka lapsuuden asiat häneen vaikuttavat. Aivan kuten minuunkin vaikutti kun olin 18-vuotias. Itse siis käytin paljon päihteitä enkä osannut tarttua mihinkään. Se oli aikalailla sellaista huoletonta ja tunteiden pakenemista silloin. (N1)

Lapsi ja nuori voi alkaa käyttämään päihteitä ja hänen omat tulevaisuuden suunnitelmansa voivat jäsentyä heikosti, kun perheessä on suuria ristiriitoja ja ongelmia. Yhteiskunnallinen täysi-ikäisyyskään ei tuo helpotusta pahoinvointiin, mutta se voi antaa uudenlaisia mahdollisuuksia lohdutukseen ja pakokeinoja, ja joskus johtaa syrjäytymisuhkaankin. Lapsuuden perheen alkoholiongelmiin vaikutukset näkyvät kaikissa sisarusissa, mikä kertoo alkoholiongelmiin laajoista vaikutuksista perheen lapseen. Ongelmat näkyvät puhumisen tarpeena ja päihteidenkäyttönä itsenäistymisen ja aseman muuttumisen aikoihin. Toimijuus heijastelee tässäkin tilanteessa perheessä elettyyn lapsuuteen kaipaavana ja oirehdintana, vaikka täysi-ikäisyyteen liitetään usein tahdon ja järjen asioita. Tunnepuolet haavat vaikuttavat toimintaan, etenkin silloin, kun niitä ei ole käsitelty (Rauhala 1989, 151–153; Malinen 2003, 212.)

Tiedon rakentuminen ja yhteisöltä koettu sosiaalinen tuki alkoholiongelmissa ja ilmiönä voi auttaa käsittelemään arkaluontoisia perheasioita uudelta tasolta. Siitä ote seuraavassa lainauksessa:

Lopulta kaikki muutkin kyllästyivät äitini juomiseen ja ehkä hän itsekin tajusi ettei halua sellaista elämää. Äitini oli kuivilla monta vuotta, vaikeidenkin aikojen yli. Yhtäkkiä äiti taas repsahti, ihan tosta noin vaan. Nyt juomiseen käytetään tekosyitä, kuten ”rentoutuminen”. Mutta kuten sanotaan, kerran alkoholisti, aina alkoholisti. Olen lakannut yrittämästä, minä en enää välitä. Ajattelen, että minusta ei ikinä tule tällaista äitiä. Minä en halua että oma lapseni joutuu pelkäämään puolestani. (N10)

Sanoissa näkyy kuvailuja kuten repsahtaminen, alkoholisti ja tekosyyt. Alkoholikäyttö rakentuu sosiaalisesti tuomittavana sekä ammatillisen tiedon yhdistymisessä, jossa aikuisuus nähdään vastuullisuuden ja rajojen kautta. Uusi autonomia antaa tilaa ottaa etäisyyttä ja lopettaa vääränlainen ymmärtäminen. Tiedostamaton muuttuu tiedostetuksi informaatioksi ja tajunnan merkitykset laajenevat. (Rauhala 1989, 139, 144–145.) Vaikka alkoholiongelmaisen perheen lapsuus kuormittaa taustalla ilmenevinä tunnesanoina ja tarpeena selittää asiaa, näkyy elämässä asemallisia uusia mahdollisuuksia ja liittymisen tapoja yhteiskuntaan, joita myös yhteisö moraalisesti tukee. Oma toimijuus ja asema näyttäytyy mahdollisuutena, jossa oma lapsi saa kasvaa erilaisessa kodissa kuin kirjoittaja itse.

Palvelujärjestelmä ja toimijuus näkyvät seuraavassa esimerkissä pirstaloituneena ja moniportaisena järjestelmänä, jolloin kaikkia henkilöistä ei voi edes muistaa. Omaan elämäntarinaankin ja toimijuuden muodostumiseen ne voivat tuottaa hajanaisen koostelman. Turhautumisen tunteista järjestelmän moninaisuutta ja itsensä asemoitumista siinä kohtaan kertovat sanonnat, ettei jaksa enää laskea, lista tuntuu olevan loputon ja ettei kaikkia voi enää edes muistaa. Näistä tuntemuksista kertoo seuraava lainaus:

Mä olen kertonut omaa tarinaani niin monta kertaa, etten enää edes jaksa laskea. Mä olen kertonut tarinani psykologeille, lääkäreille, sosionomeille, opettajille, perhekodin työntekijöille, seurakunnan työntekijöille, papille, perhetyöntekijöille, päihdehuollon ammattilaisille, (--), kuraattoreille, terveydenhoitajille, ensiavun työntekijöille... lista tuntuu olevan loputon. Kaikkia en voi edes muistaa. (N6)

Lapsen merkityksissä palvelujärjestelmä näyttäytyy ulkopuolisten ryhmänä, ammattilaisina. Kodin ja perheen arkaluonteisia asioita joutuu kertomaan yhä uudelleen eri tilanteissa. Mikäli palvelut hajautetaan voi myös toimijuuden muodostuminen vaikeutua, sillä avun ja tuen verkostoihin joutuu kaikkiin hakemaan itsenäisesti.

Sosiaalisessa rakentumisessa perheen sosio-ekonominen pärjääminen ja tämän kuvan heijastaminen muulle yhteisölle kunniakysymyksenä sekä aikuisuuden asemallisena kyvykkyytenä heijastuu seuraavasta esimerkistä. Lapsen asema on vanhempien antaman sosiaalisen kuvan alainen, jolloin lapsi yhtyy esittämäänsä muille, että kaikki on kunnossa ja

hyvin. Toimijuuteen sisältyy näin velvollisuudet perheelle ja yhteisölle. Tästä kertoo seuraava esimerkki:

Meillä on aina arki pyörinyt, vanhemmat käy töissä ja kaapista löytyy ruokaa, kesäisin käytiin lomareissuilla. Ulospäin hyvältä näyttävä kulissi ei kuitenkaan tuntunut musta hyvältä. Kaljatölkkien vuoret, riidat ja äidin humalaiset vuodatukset ahdisti kotona, iskän juominen teki lomareissuistakin inhottavia. (--) (N5)

Perheen ulkopuolisille ihmisille perheen ja lapsen tilanne voi näyttäytyä hyvänä, jos perheen yhteiskunnallinen asema vastaa siihen liitettyä toimivan perheen ideaalia, mutta silleen se voi kätkeä dynaamisesti ja tunnetasolla rikkinäisen kuvion. Lapsi voi oppia sosiaalisesti hyväksytyyn toimintamallin ja toteuttaa sitä omalla tavallaan kotona ja koulussa esimerkillisesti käyttäytyen ja antaen hyvää kuvaa perheestään ja itsestään sen jäsenenä, vaikka taustalla on ahdistavia kokemuksia. Toimijuuden tilana tämä näkyy miellyttämisenhaluna ja suorittamisena, jonka vaatimukset tulevat lapsen tai nuoren ulkopuolelta sosiaalisena tapakulttuurisena ja asemallisena rakentumisena. (Itäpuisto 2005; 2008; Orford 2005.)

Hyvin usein alkoholistien lapsia leimaa piirre, että me ollaan hirveen reippaita. Me hymyillään, tehdään parhaamme koulussa, siivotaan kotia, ollaan oikein enkeleitä. Ne roolit, joita lapset omaksuu lapsuudessa, ne saattaa jäädä päälle aikuisiälläkin. Itsessäni esimerkiksi tunnistan hyvin piirteen, että on hirveän miellyttämisenhaluinen ja turhan kiltti vieläkin. Näistä piirteistä lapsuudessa voi tulla taakka (--) nykyään olen opetellut olemaan kiltti myös itselleni. (N6)

Vasta lapsen iän lisääntyminen ja vahvistuva tiedollinen asema, voi avata mahdollisuuksia ja rohkeutta mennä puhumaan omasta pahasta olost. Tätä ennen lapsi tai nuori on voinut suorittaa elämää vastaten toisten ja omiin vaatimuksiin vuosikausia. Suorittamisesta ja selviytymisestä voi muodostua elämäntapa. Rohkeus puhumiseen ja avun hakeminen voi konkretisoitua, kun ihminen ymmärtää toimintamallejaan paremmin sekä tunnistaa oikeutensa saada apua ja tukea. (Rauhala 1989; Malinen 2003.)

Aina täytyy jaksaa pakertaa eteenpäin ja olla näyttämättä pahaa oloa. Mä oon saanut monesti kehuja siitä kuinka vahva ja rohkea ihminen olen. Ne on hienoja ominaisuuksia, mutta vahvuutta ja rohkeutta on myös se, että osaa myöntää, kun ei enää pysty. (--) Sen ymmärtäminen, että minäkin ansaitsen apua on prosessi, jonka loppuun en ole vielä päässyt. (N5)

Nyt aikuisena, selvinneenä, ehjänä, haluan palata tänne kertomaan muille, miten kaikesta voi selvitä. (--) Toki kannan vieläkin lapsuuden kipeitä muis-toja mukana, mutta ne eivät saa enää yliotetta. (N6)

Lapsella ei ole useinkaan mahdollisuuksia vaikuttaa palvelujärjestelmään oman asemansa vuoksi. Hän ei aina ole edes tietoinen, mihin palveluihin ja suojeluun hän on oikeutettu ja miten käytännössä asiat toimivat. Kun nuori aikuinen pystyy jäsentämään elämänsä kokemuksiinsa uudesta näkökulmasta ja hyväksyy menneisyyden osana itseään ja kokemuksiaan voi oman itsensä nähdä lempeämmin jäsentyvänä itseymmärryksenä ja uudenlaisena elämäntaidollisena ohjautuvuutena. (Rauhala 1989, 153.) Aikuisen kuten äidin päihiteidenkäyttö voi olla myös sellainen esimerkki, jollaiseksi nuori aikuinen ei ainakaan halua tulla. Tällaisesta toisin toimimisesta kertoo seuraava lainaus:

Monesti itkin itseni uneen. Olen lakannut yrittämästä, minä en enää välitä. Ajattelen aina että minusta ei ikinä tule tällaista äitiä. Minä en halua että oma lapseni joutuu pelkäämään puolestani. Nyt olen äiti ja olen pitänyt lupaukseni, tulen myös sen aina pitämään. Äidin juominen vaikuttaa minuun vieläkin, ja aion pitää huolen että minun lapseeni se ei tule vaikuttamaan. (N10)

Kun lapsuudessa on tullut liikaa kuormitusta vanhemman alkoholiongelmasta näyttäytyy vanhemmuus kielteisillä merkityksillä (Rauhala 1989, 150, 156). Elämäntilanteen muuttuessa voi nuori aikuinen haluta elää ja tehdä toisenlaisia valintoja kuin hänen vanhempansa. Itsenäisyys näyttäytyy sekä vastuullisena aikuisuutena, mutta myös tunteisiin sidottuna uutena mahdollisuutena.

Sosiaalisen tuen saaminen voi muodostua lapsen toimijuudelle käänntekeväksi kohdaksi elämää. Kun lapsi tai nuori aikuinen saa apua ja tukea perheen ulkopuolelta itselleen luontevalla ja voimauttavalla tavalla, muodostuu hänelle kyky luottaa elämään ja muihin ihmisiin. Sosiaalinen tuki näyttäytyy toimijuudessa myös konkreettisina tukevinä resursseina, joiden avulla aikuistuva nuori pääsee lähemmäs omia unelmiaan ja itsenäistä asemaa. (Rauhala 1989, 116–117; Contractor ym. 2010.) Rauhala (1989, 162) näkee nämä psyykkis-henkisinä jalostuneina elämänmerkityksinä kuten kiitollisuutena ja positiivisina mielenmerkityksinä. Nuorelle aikuiselle muodostuu uusia tapoja kokea elämää ja omaa ihmisyyttään sen osana.

Olen kiitollinen monesta, kuten normaaleista jouluista, joita sain viettää sijaisperheessä. (--)Olen päässyt käymään myös terapiassa. Sijaisperheeni äidin kanssa soittelemme päivittäin. On kiva, ettei hänen kanssaan ole ollut 'kiitos ja heippa' – meininki. (N4)

Minä olen nyt 19-vuotias nainen, jolla on oma koti, ihana elämä. Minulla on työpaikka, oma koira, hevonen, rakastava poikaystävä ja valmistun ensi vuonna ylioppilaaksi. Toki kannan vieläkin lapsuuden kipeitä muistoja mukani, mutta ne eivät saa enää yliotetta. Ja minä haluan kertoa tämän kaikille muillekin, vanhempien juomisesta voi selvitä. Minä tiedän miltä se tuntuu ja haluan auttaa mahdollisimman paljon teitä nuoria, jotka ovat

kokeneet saman. Haluan antaa omalla tarinallani edes pienen valonpilkahduksen siihen pimeään viinanhuuruiseen kotiin, jossa joku lapsi tai nuori istuu peläten omia vanhempiaan. (N6)

Nyt olen 17-vuotias ja opiskelen toisella paikkakunnalla (--). Tapaan äitiäni usein, mutta hänen alkoholin käyttö ei ole muuttunut, ei edes vaikka menetti lapsensa. Soittelen sijaisäidilleni päivittäin ja kerron murheeni ja huoleni. Hän on minulle enemmän äiti kuin kukaan muu, vaikka rakastankin omaa äitiäni. (--). Minä luotan siihen että jonain päivänä minusta tulee viisas ja hyvä aikuinen, hyvä äiti, ja hyvä perheen jäsen. En toista äitini virheitä ja otan opikseni omalta elämältä. (--). Meillä on yksi elämä joten ei pilata omaamme vaikka vanhemmat/vanhempi on pilannut omansa? (N7)

Kiitollisuuden tunne saadusta sosiaalisesta avusta ja konkreettisesta muutoksesta voi ilmetä uudenaikaisena vahvana toimijuutena, joka on kyvykäs ja suoriutuva. Monisukupolvisia ketjuja ei haluta enää toistaa, vaan kirjoittajat näkevät elämässään käännekohdan (Raitasalo & Holmila 2016). Omien elämäkokemusten kautta voi syntyä halu auttaa muita alkoholiongelmaisen perheen lapsia ja tuoda heille toivoa ja tukea, jota kirjoittajat ovat itse saaneet eri lähteistä: sijaisperheeltään, sukulaisiltaan, koulusta ja terveys- ja sosiaalialan ammattilaisilta sekä muilta läheisiltä tukiverkostoilta (Rauhala 1989, 58). Uudesta asemasta ja vapaudesta täysi-ikäisyyden asemallisena muutoksena kertoo myös seuraava lainaus:

”Olen aikuinen. Kukaan ei enää voi määrätä minua tai vetää minua mukaan rotkon pohjalle. Olen vapaa.”(--). Minä en suostu päihteisiin koskaan nähtyäni, mihin ne ihmisen vievät. (N8)

Lainauksesta ilmenee toimijuuden tilan asemallinen ja kokemuksellinen muutos, jota on odotettu. Kun nuori saavuttaa täysi-ikäisyyden perheen elämäntilanteiden ahdistavuuden jälkeen korostuu oma määräysvalta. Vaikeat lapsuudenkokemukset merkitsevät voitettuja haasteita ja päihteet näyttävät kielteisillä merkityksillä. Lapsuudessaan hänen haavoittuvaa asemaa on käytetty hyväksi monin tavoin, mutta nyt hän voi vaikuttaa elämäänsä itse. Aito yksilöllistyminen, huolenpitäminen itsestään ja toisista sekä kriittinen vaikutusmahdollisuuksien huomioiminen itseohjauksellisuutena lisääntyy. (Rauhala 1989, 58.) Tämä on hyvä esimerkki eheytyvästä ja tiedon ja tunteen avulla rakentuvasta toimijuudesta, josta kerron lisää seuraavassa luvussa. Koostan myös toimijuuden tilojen rakentumista psyykkis-henkisenä ja tilanteeseen liittyvänä kokemuksellisuutena sekä jäsenen toimijuuden tiloja empiiristen havaintojen mukaan lapsuudessa ja nuoren aikuisen elämässä.

6.3 Toimijuuden tilat ja eheytyvä toimijuus

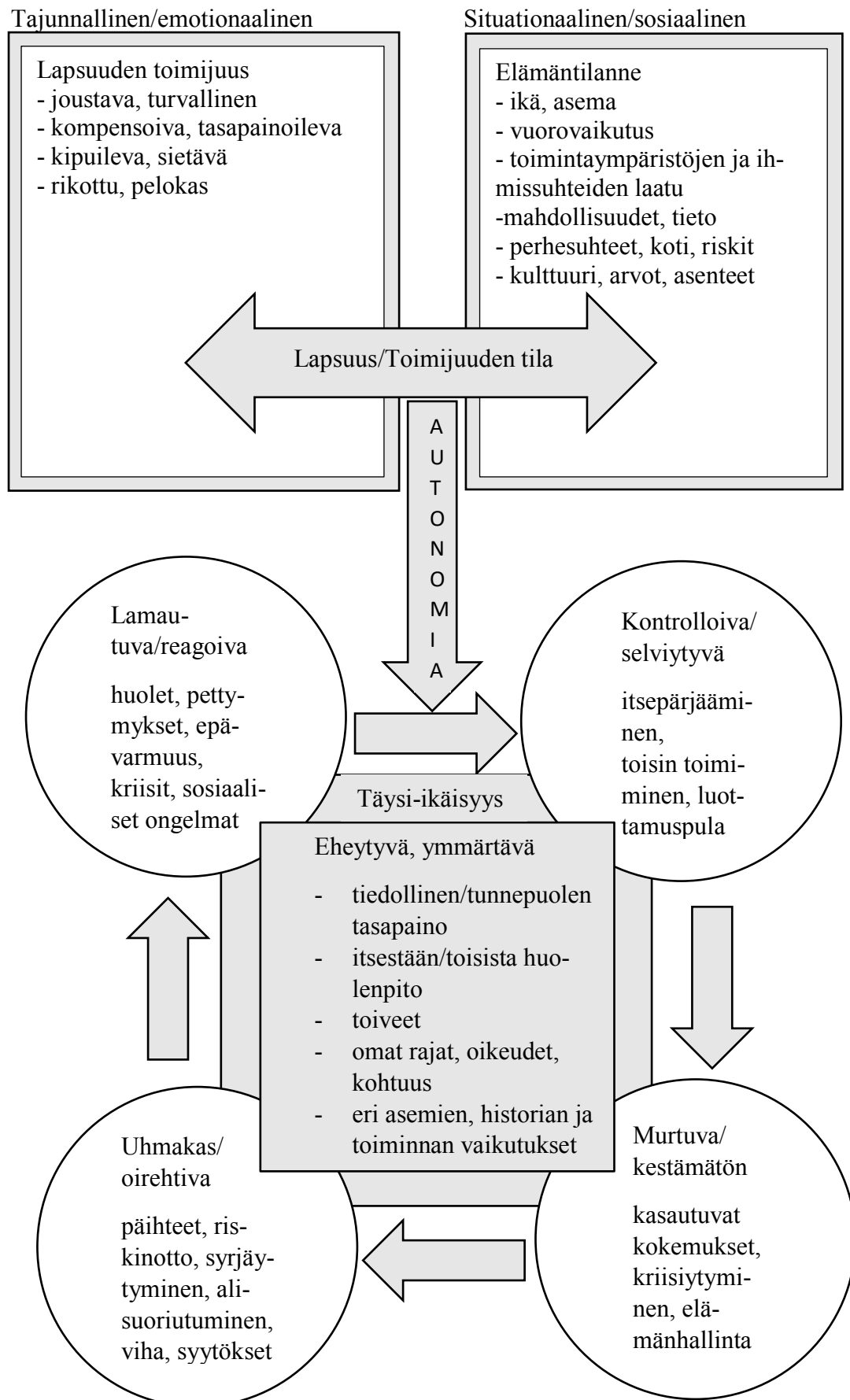
Tässä luvussa jäsenän toimijuuden tiloja lapsuudessa sekä nuoren aikuisen itsenäistymisen elämäntilanteessa refleктоimalla aineistohavaintoja sekä soveltamalla teoriaa sekä omia elämäkokemuksia. Alkoholiongelmaisen perheen tilanteita ja kokemuksia peilataan nuoren aikuisen elämäkokemuksia ja jäsenyyksiä vasten. Näiden tunne- ja ajatusrakennelmien sekä merkityssuhteiden kokemuksesta muodostuu toimijuuden tila, jossa erityisesti olosuhteilla, elämäntilanteella, perhetilanteella, alkoholiongelman vakavuudella, kulttuurilla, perheen dynamiikalla, tiedolla ja toimintamahdollisuuksilla sekä muilla ympäröivillä asenteilla ja riskitekijöillä on vaikutusta tähän psyykkis-henkiseen ja ympäristön väliseen kokemuksellisuuteen. (Rauhala 1989.) Toimijuuden tila tässä aineistossa voi olla myös kokemuksellinen muisto lapsuudesta.

Toimijuus lapsella heijastuu emotionaaliseen turvallisuuden tunteeseen ja sen saavuttamisen pyrkimykseen erityisesti hänelle merkityksellisissä ihmissuhteissa kuten suhteessa äitiin tai isään sekä sisaruksiin. Ilmiön ymmärtäminen sosiaalisena kysymyksenä vaatii sosiaalisten riskien tunnistamista ja lapsen tiedollisen, asemallisen sekä perheen tunneilmapiiirin hahmottamista (Pösö 2012). Toimijuuteen aikuisilla sisällytetään enemmän vaikutusmahdollisuuksia ja päätöksentekemisen vastuullisuutta. Pienemmän lapsen kohdalla ei voida puhua *toimijuuden autonomiasta* eli itsemääräämisestä, vaan hänen elämänsä olosuhteet, sosiaalinen ja tunnepitoinen riippuvuus määräävät toimijuuden muodostumista. (vrt. Juvonen 2013, 330–332.) Tässä aineistossa ja alkoholiongelmaisen perheen lapsuuden kehyksessä perheen traumaattiset tilanteet aiheuttavat toimijuuteen muutoksia ja heijastuvat erilaisina kokemuksellisina merkityksinä myös nuoren aikuisen elämään omilleen muuttamisen jälkeen.

Pienen lapsen toimintaympäristö rajoittuu muutamiin aikuiskontakteihin ja lapsen pääasiällisin toimintakehys on kotona, vanhempiensa ja perheensä kanssa. Tässä vuorovaikutuksellisessa ilmapiirissä ja sen tapahtumissa lapsi muodostaa kuvaa itsestään, perheiden toiminnoista, eletystä elämästä, arvoista ja ihmissuhteiden toiminnasta. Lapsi pyrkii saamaan vanhemmiltaan myönteistä kiintymystä ja turvallisuutta. (Sinkkonen 2015). Kun perheessä on alkoholiongelma, kodin turvallinen ympäristö häiriintyy. Elämäkulkua ja tilanteita muodostavat jokaisella ihmisellä samassa ilmiökokonaisuudessaakin ainutkertaisen kokemuksellisuuden (Rauhala 1989). Ammattilaiset tuntevat tarvetta saada lisää koulutusta ongelmien tunnistamiseen ja perheen kanssa toimimiseen päihdeongelmissa ja lapsen auttamisessa (Roine 2010, 42–44).

Esittelen seuraavaksi toimijuuden tilojen jäsenyykseni kuvio 4. Kuviota tulkitessa yksilötapauksissa tulee olla sensitiivinen ja huomioida ainutkertaiset elämäntilanteet.

Kuvio 4. Lapsuuden toimijuuden tilat ja autonomian kasvu.

Lapsuuden kokemuksellisuus muodostuu kehollisista, tajunnallisesta ja situationaalisista merkityksistä, joita koetaan holistisena kokonaisuutena (Rauhala 1989). Kuvio 4 edellisellä sivulla lajittelee lapsuuden toimijuuden tiloja tajunnallisesta ja situationaalisesta ulottuvuudesta. Näkökulmana on sosiaaliset suhteet ja niiden vaikutukset toimijuuden kokemuksellisuuteen olosuhteiden, elämäntilanteen, toiminnallisten mahdollisuuksien ja emotionaalisten merkitysten näkökulmasta. Sosiaalityössä on tärkeää tunnistaa yksilöiden riskitekijöitä ja ymmärtää heidän elämäänsä, jotta apua ja tukea voitaisiin kohdentaa oikein. (Juhila 2006; Pösö 2012; Kananoja 2017a.) Kaksi ylintä neliötä kuvaavat lapsuuden toimijuudentilan rakentumista pääpiirteissään ja alemmat ympyrät kuvastavat nuoren aikuisen toimijuuden tilojen rakentumista itsenäistymisen muuntuvana dynaamisena tulkintana ja tilanteittain rakentuvana kokemuksellisuutena, jossa lapsuuden kokemukset heijastuvat toimijuuteen edelleen eri tavoilla.

Lapsuudessa vanhempien kodin tunneilmapiiri, lapsen tarpeisiin vastaaminen ja alkoholiongelmaan liittyvät sosiaaliset haitat sekä käytettävissä olevat sosiaalisen tuen verkostot vaikuttavat lapsen kehittyvään minuuteen ja maailmakuvaan, jossa ihmissuhteet ja emotionaalisuus ovat hyvin tärkeitä. Myös kulttuurilla, lapsen tiedolla sekä toimintaympäristön rakenteilla ja osuudella lapsen elämässä on merkitystä lapsen psyykkis-henkisen kokemuksellisuuden ja elämäntilanteen sekä toimijuuden jäsentymisessä.

Lapsuuden toimijuuden tiloiksi olen aineiston perusteella nimennyt joustavan ja turvallisen toimijuuden muodon ideaalina, jossa lapsi saa riittävästi hoivaa ja huolenpitoa, ja hänet huomioidaan perheessä ja jota lapsi tavoittelee toiminnassaan. Kompensoivassa ja tasapainoilevassa toimijuuden tilassa lapsi mukaillee perheen ristiriitaista ilmapiiriä ja pyrkii luomaan eri tavoin turvallisuutta ja tunnetason eheyttä perheeseensä, kuten tekemällä kotitöitä ja pyrkimällä ymmärtämään vanhemman/vanhempiensa käytöstä, pitämällä tunteet itsellään, jos vanhemmalla on paha olla sekä välttelemällä tai sopeutumalla kuormittavissa olosuhteissa. Vanhempaan tai vanhempiin on silloin olemassa jonkinlainen kiintymys, jota lapsi haluaa vaalia. Lapsi haluaa saada omilla toimillaan kodista turvallisen ja pyrkii suojelemaan itseään. (myös Itäpuisto 2005.) Myöhemmin kouluikäisenä kompensoiva ja tasapainoileva toimijuus voi kehittyä haluksi pärjätä koulussa hyvin ja liialliseksi kiltteydeksi, jolloin lapsi haluaa myönteistä palautetta ympäristöltään. Lapsella tai nuorella aikuisella voi olla vaikea pitää kiinni omista rajoistaan. Hän voi miettiä liikaakin muita. Koulussa voi olla vaikeaa tunnistaa hyvin käyttäytyvän lapsen perheen alkoholi-ongelmia, ja ulkopuolelta ohjautuminen sekä itsensä väheksyntä saattavat aiheuttaa haasteita aikuisuudessa. (Paloheimo 1997.)

Kipuileva ja sietävä toimijuus rakentuu, kun pettymyksiä ja lapsen ohittamista tapahtuu paljon, eikä lapsi koe turvaa tai arvostusta riittävästi. Lapselle voi kehittyä yleinen alemmuudentunne vanhempien käytöksen takia. (Rauhala 1989, 151). Vanhemmuus ja koti näyttäytyvät lapsen kokemuksessa arvaamattomina. Lapsi kokee omat vaikutusmahdollisuutensa vähäisiksi ja vanhemman/vanhempien alkoholinkäytön emotionaalisesti ja tilallisesti rakentuvana osana kuormittavaksi. (Mt., 118.)

Lapsi pyrkii mukautumaan oman ikätason keinoilla ja etsii tukea esimerkiksi sisaruksistaan. Kipuileva ja sietävä lapsuus jää hiljaiseksi kärsijäksi, unohdetuksi lapseksi, jonka omat keinot on usein nujerrettu ja vanhempi ollut määräävässä asemassa. (Itäpuisto 2005; 2008; Pirskanen 2011.) Voi olla ettei toisestakaan vanhemmasta ole ollut riittävästi turvaa. Lapselle voi jäädä nuorena aikuisena reagoivia tapoja ja malleja, joissa menneisyys nousee ikään kuin esille uudelleen, aktivoituen lapsuuden tunnemuistoina. Näitä tunteita voi olla joskus vaikeaa paikallistaa sanallisesti, sillä ne voivat olla myös tunnemuistoja, joihin ei ole kielellisesti silloin jäsentynyt kuvaavia ilmaisuja. Sosiaalityössä tilanteita kehittelemällä pyritään muuttamaan ja jäsentämään suotuisamman lapsen sosiaalisen todellisuuden ja ympäristön rakentumiseen. (Rauhala 1989, 119.)

Rikottu ja pelokas lapsi on kohdannut joko yhden hyvin traumaattisen ja häntä rikkovan kokemuksen tai lukuisia erilaisia kokemuksia. Nämä ovat järkyttäneet häntä ja murtaneet turvallisuuden ja luottamuksen tunteen kodista ja perheestä. Jos kipua on tullut paljon kuten väkivallan kohteena olemista tai niiden näkemistä, lapsi voi haluta kovettaa itsensä. Lapsi voi saada myös mielenterveysongelmia traumaattisista kokemuksista, joita hän ei voi antaa anteeksi. Murtuva toimijuus on ollut jo pitkään haasteellisissa elämäkokemuksissa. Apua ei ole tullut eikä lapsi ole saanut kokea sosiaalista huolenpidon ja aidon välittämisen kokemuksia. Häntä on voitu kiusata lisäksi perheen ulkopuolella tai perheen ulkopuoliset ihmiset ovat vielä käyttäneet hänen haavoittuvuuttaan hyväksi. Murtuvassa toimijuudessa avun hakeminen voi näyttäytyä myös mahdollisuudelta uudelle alulle ja eheytymiselle. Sosiaalityössä häiriöitä pyritäänkin tunnistamaan ennalta, mutta myös korjaavia toimenpiteitä ja niiden pitkäaikaisia vaikutuksia kokijoidensa elämäntilanteeseen ja toimijuuteen tulee huomioida holistisesti. (Mt., 116.) Sosiaalityön haasteena on antaa lapselle riittävä tuki ja apu, mutta silti tukea myös vanhempia ja vanhemmuutta ja vuoroin asettaa rajoja vanhempien toiminnalle, kun siitä on lapselle haittaa (Holmila & Ilva 2010, 47). Situationaalisessa säätöpiirissä nämä kaikki osatekijät, yhteisön ilmapiiri ja toimintatavat vaikuttavat muutoksien mahdollisuudelle. (Mt., 117.)

Toimijuuteen nuoren aikuisen elämänmerkityksissä vaikuttaa joskus ratkaisevalla tavalla se, onko lapsuuden ongelmaan puututtu ja miten siihen on puututtu järjestelmätasolla. Erityisesti jos alkoholiongelma on ollut äidillä ja toista vanhempaa ei ole ollut saatavilla, on sijoituksen/huostaanoton kriteerit täyttyneet. Tämä voi johtua äidin sosiaalisesta huolenpitovastuusta ja isän poissaolevuudesta, jolloin tukiverkostoja ei ole ollut käytettävissä. Jos interventio on ollut onnistunut ja lapsi on löytänyt tukevia ihmissuhteita lastenkodin ja sijaisperheen avulla, näillä on hyvin myönteisiä merkityksiä toimijuuteen ja vahvistuvaan emotionaaliseen tunne- ja tahtotilaan toimijuudessa sekä omanarvon tunteen kasvussa. Aineistossa tuki näkyy esimerkiksi asianajona, yhteydenpitona ja asumisen ja elämäntaitojen ja hallinnan tukena. Muutoin kokemusten mielellinen raskaus voi jäädä päälle ja nuori syrjäytyä tai murtua kasautuvien elämänvaikeuksien alle silloin. Lapsen kokemuksen syrjäyttävät sosiaalityön pakkotoimet voivat vaikuttaa lapsen toimijuuden tunteeseen hyvin kielteisesti ja ahdistusta tuottaen, jolloin käsitys palvelujärjestelmästä muuttuu kielteiseksi rajoittaviksi toimiksi. (Rauhala 1989, 118.)

Autonomia vahvistaa lapsen, nuoren ja nuoren aikuisen toimijuutta vähitellen kasvavana elinpiirin laajentumisena sekä tietojen, taitojen, iän ja aseman mukaisena kyvykkyytenä. Lapsuuden tunnesidokset ja koetut alkoholihaitat perheessä vaikuttavat toimijuuteen tosin edelleen. Uhmakas toimijuus ottaa nuoruudessa muuttuneesta asemastaan irti sen mitä pystyy. Uhmakkuus voi kuitenkin kätkeä sisälleen paljon käsittelemätöntä kipua ja tuskaa, epävarmuutta ja itsestään huolenpidon ja riskien ambivalenssia eräänlaista jäljelle jäänyttä ahdistusmieltä. Päihteet voivat alkaa kiinnostaa ja tulevaisuus näyttäytyy kaukaisena, haaveet ja toiveet ovat sivussa ja tunteet möykkynä, jota haluaa paeta. Toimijuus tällöinkin kiinnittyy lapsuuden alkoholiongelmaisen perheen tunnesiteisiin ja päihteistä voidaan hakea apua käsittelemättömiin tunnekuormiin. Asema näyttäytyy reaalisina mahdollisuuksina määrittää itse omaa elämäänsä, mutta malleja kotoa voidaan myös toistaa tiedostamatta tunne- ja perheen toimintamallien siirtymistä riittävästi. (Mt., 150.)

Myös tieto ja yleinen elämän jäsentäminen vaikuttaa toimijuuteen. Nuoren kasvaessa ja tiedon ja toimintakyvyn lisääntyessä ymmärrys erilaisia elämäntilanteita ja avun saamisen mahdollisuuksista kasvaa (vrt. Holmila & Ilva 2010, 53–54). Sosiaalista tietoa ja liittymistä muihin avartavat kaverisuhteet ja kokemukset muista perheistä sekä alkoholitiedon jäsentäminen. Aseman muutos täysi-ikäisyyden merkityksenä ja itsenäistymisessä voi tuntua vapauttavalta kokemukselta, mutta se voi johtaa myös kriiseihin sekä ajelehtimisen tunteisiin. Etäisyys lapsuuden perheeseen ja sen ongelmiin voi tuoda itsenäisyyden tuntua ja lisätä emotionaalista turvallisuuden kokemusta. Nuori voi tehdä

autetusti asioita myös paremmin ja huolehtia omista oikeuksistaan esimerkiksi kouluyhteisössä ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kanssa, jos hän uskaltaa häpeältään ottaa apua vastaan ja keskusteluilmapiiri on joustava ja hyväksyvä (Suontausta-Kyläinpää 2010, 96).

Eheytyvä ja ymmärtävä toimijuus kuvaa tajunnallista ja situationaalista yhteisvaikutusta, jossa uudet merkityssuhteet jäsentyvät myönteisesti ja suotuisasti uudessa autonomisessa elämänvaiheessa. Nuori aikuinen osaa jäsentää itseään ja elämäkokemuksiaan vähitellen saaden sopivasti etäisyyttä ja myös ymmärrystä, miksi ja miten elämä on ohjautunut sillä tavalla ja miksi hän on tuntenut asioista näin. Jos jotkut asiat vieläkin vaikuttavat, niiden vaikutus vähenee uuden merkitystavan myötä. Korvaavat kokemukset omasta elämästä ja kollektiivisen tuen tekijät voivat luoda kiitollisuutta sekä auttamisenhalua ja itseään ja toisia kohtaan myötätuntoista asennetta. Negatiiviset elämäkokemusten vaikutukset lievenevät myönteisten merkityssuhteiden saadessa lisää tilaa uudessa elämäntilanteessa (Rauhala 1989, 152.)

Toimijuuden tilat ovat muuttuvia ja dynaamisia. Korvaavien kokemusten ja ymmärtämisyhteyksien myötä nämä jäsentyvät aina uudelleen elämäntilanteessa kietoutuvina merkityssuhteina. Joskus hyvin vaikeiden lapsuudenkokemusten jäsentyminen voi viedä pitkään, jopa koko elämän nähdä itsensä osana perhesuhteita, mutta myös uudenlaisten merkityssuhteiden kautta, mitkä selkeyttävät kokemuksia ja heijastuksia sen hetkiseen elämäntilanteeseen. Sosiaalityön rooli korostuu tällaisessa auttamistyössä, koska sosiaalityössä eteenkin katsotaan elämäntilanteen kokonaistekijöitä ja tuetaan yksilön, ryhmän ja yhteisön hyvinvointia, mutta työtä tehdään myös yhteistyönä muiden ammattilaisten kanssa kuten psykologien, lääkäreiden ja muiden erikoistyneiden kanssa. Ammattilaisten tulkinnat voivat tuoda lisää ymmärrystä tilanteeseen. Hyvässä tapauksessa tulevaisuus voi muodostua uusien mahdollisuuksien ja empaattisen kohtaamisen aluksi, mikä luo toivoa ja luottamusta. (Mt., 156–157.)

6.4 Yhteenveto

Toimijuus rakentuu tässä tutkimusasetelmassa sosiaalisesti ja tunnetason merkityksinä alkaen ensin lapsuuskokemusten ja lapsi-vanhempisuhteen kiintymyksestä ja hoivasta ja muuntuen yhä monimutkaisemmaksi sosiaalisten verkostojen ja perheen alkoholiongelman merkityssuhteiden verkostoksi. Alkoholinkäytön vaikutukset vaihtelevat sisarusiin ja lapsiin riippuen perhetilanteesta, alkoholiongelmiensa luonteesta, juovasta vanhemmasta/vanhemmista ja lapsen tai nuoren aikuisen iästä ja temperamentista ja elämänsuhteista kokonaisuutena. Sukupuolesta ei tämän tutkimuksen perusteella voi tehdä yleislettäviä johtopäätelmiä, koska miehet eivät osallistuneet tutkimukseen.

Toimijuuteen vaikuttavat tilanteissa sekä perhesuhteet, mutta myös muut sosiaaliset verkostot ja rakenteet. Perheiden moninaiset elämäntilanteet ja alkoholiongelmiensa vaihtelevat tavat luovat aineistoon hyvin erilaisia kokemuksellisia kertomuksia. Tutkijana olen etsinyt erilaisia piirteitä toimijuuden tiloista, ja elämäntilanteiden kokemuksellisuudesta ja rakentanut ilmiöstä kokonaisuuden, jonka esittelin edellisessä luvussa kuviossa 4. Alkoholiongelmat perheessä aiheuttavat riitoja perheessä, väkivallantekoja, lapsen tilan ylityksiä ja mitätöivää kohtelua sekä syyllisyyttä ja häpeää. Lapsi voi kokea osansa perheessä sisällä ja sosiaalisesti vaikutusmahdollisuuksiltaan heikoksi, mikä lisää huonommuuden ja alempiarvoisuuden tunteita. Sosiaalinen esille tulo ja avun hakeminen voi toteutua usein vasta teini-ikäisyyden kynnyksellä. Lukuisat pettymykset, sosiaalisen tuen puutteet, alkoholiongelma-vaikeneminen yhteisössä sekä ristiriitaiset haasteet selviytyä ympäristössä ja saada myönteisiä kokemuksia koulussa ja kaveripiirissä aiheuttavat toimijuuteen riittämättömyyden kokemuksia ja pahaa oloa. (ks. myös Holmila & Ilva 2010.)

Tässä tutkimuksessa teoriana on käytetty Rauhalan situationaalisuuden teoriaa ja erityisesti havainnointi psyykkis-henkisiä merkityssuhteita ja situationaalisuuden muodostama yhteisvaikutuksellista tilaa. Olen nimittänyt sitä toimijuuden tilaksi. Kokemuksena toimijuuden tila on kuitenkin hyvin syvälinen kokemus itsestä osana sosiaalista todellisuutta, arvokkuudentunnetta sekä toiminnan ja oman aseman kokemuksellisuutta suhteessa muuhun sosiaaliseen ympäristöön. Pienen lapsen maailma on kapeampi ja rajoittuu usein perhepiiriin ihmissuhteisiin ja toimintaympäristöön, kun taas isomman lapsen ja kouluikäisen lapsen toimintaympäristö ja ihmissuhteet laajentuvat usein päiväkotiin ja kouluun. Aikuisten kyky päiväkodissa ja koulussa tunnistaa, sanottaa alkoholiongelmia ja nostaa alkoholihaitat ja lasten arjen kokemukset, ja vanhemmuus keskusteluun vaikuttavat yleisten asenteiden muuttumisessa ja lapsen avun saamisen sekä häpeän

lieventymisessä omana eheytyksen tunteena sekä kavereiden tietoisuuden lisääntymisessä (Holmila & Ilva 2010, 58–59).

Rauhalan ihmiskäsitys antaa raamit soveltaa hänen antamaansa teoriatietoa, mutta empiria eri tieteenaloilla jäsentyy käytännön kokemuksista ja tutkimustiedosta, joita tutkija analysoi ja lajittelee teorian mukaan. Tutkijan ajattelun on hyvä olla Rauhalan ajattelun mukainen, jotta hän tavoittaa psyykkis-tajunnallista jäsentämisen tapaa ja ymmärtää tilanteiden vaihteluita sekä alkoholiongelmaisen perheen dynamiikkaa. Itselleni hahmottamista on auttanut se, että olen kokenut ja kuullut erilaisia näkökulmia alkoholiongelmista ja monisukupolvisista haasteista perheissä ja tutkijana luontaisesti omaan vahvan psyykkis-henkisen pohtivan luonteen. Se antaa minulle tutkijana varmuutta lähestyä näinkin sensitiivistä aihetta ja toimijuuden tilojen tasoja. Kiinnostukseni psykologiaan ja psykiatriaan myös heijastuu tutkimustuloksista, sillä olen lukenut lukiossa psykologiaa ja ajatteluni luontaisesti hakee sosiaalisuuden ja psyyken ymmärtävää yhdistelmää. Sosiaalityö antaa myös yhteiskunnallista ja palvelujärjestelmä kriittistä näkemyksellisyyttä.

Toimijuuteen vaikuttavat kiintymyssuhdeteorian mukaisesti erityisesti lapsuudessa perheen ihmissuhteet, kiintymys ja hoiva sekä huolenpito. Tämä kiintymyksellinen ja perhe-suhteiden tärkeys heijastui myös omassa aineistossani vahvana. Lapsi oppii myös tarkkailemaan perheen jäsenten mielialoja ja sopeuttaa toimintaansa siihen. Lapsi tekee paljon tunnetyötä, koska alkoholiongelmat perheessä vaikuttavat perheen dynamiikkaan, vanhempien väliseen vuorovaikutukseen, kireyteen, väkivallan uhkaan ja piinaavaan odotukseen, mitä seuraavaksi tapahtuu. Lapsi voi joutua esittämään myös ulkopuolella ja saillaamaan asioita, jotta toiminta ja toimijuus kaverisuhteissa, koulussa ja päiväkodissa ei häiriintyisi kovin paljoa perheen epävakaisissa olosuhteissa. (Myös Holmila & Ilva 2010). Tämä on haastavaa, kun unta, ruokaa, rauhallista palautumisaikaa ja vanhempien myönteistä vuorovaikutusta ei kovin paljon lapselle riitä. Silti lapsi haluaa kokea normaaliutta ja olonsa hyväksi, ja hän voi tuntea kateutta, surua tai vihaa omien vanhempiensa käyttäytymisestä ja muiden lasten tilanteita vertailemalla. Tunteiden ambivalenssit ovatkin hyvin yleisiä lapsella, ja ne siirtyvät myös nuoruuteen, jos apua ei saada riittävästi ja oikealla tavalla.

Jäsensin toimijuuden tilat lapsuudessa neljään kategoriaan joustava, kompensoiva, kipuilleva ja rikottu toimijuus. Toimijuuden tilojen kokemuksiin vaikuttaa hyvin paljon se, miten perheessä voidaan antaa lapselle myönteistä huomiota, hoivaa ja turvaa. Mitä enemmän lapselle tulee ristiriitaisia kokemuksia aikuisista tai toisesta aikuisesta kotona, jäsentyy hänen kokemuksensa toimijuudesta ja itsestään yhä kapea-alaisemmin ja olosuhteiden

armoilla ollen, jolloin tunne kyvyttömyydestä ja alemmuudesta voi murtaa lapsen. Pahimmillaan lapsen kaltoinkohteluun voi osallistua myös ulkopuolisia päihteidenkäyttäjiä. Sosiaalinen tuki auttaa lasta saamaan korvaavia kokemuksia, hoivaa ja huolenpitoa.

Myöhemmin lapsuudessa, nuoruudessa ja täysi-ikäisyydessä tieto ja laajentuneet kontaktit sekä palvelujärjestelmän ja kyvykkyyden mahdollisuudet antavat toimijuudelle uudenlaisia toteutumia. Lapsen toimintaympäristö laajenee kouluun ja hän oppii saamaan tietoa monin eri tavoin. Myös internetin käyttö antaa mahdollisuuksia jäsentää kokemuksia ja tietoa. Kaverit, harrastusmahdollisuudet ja sukulaisten luokse meneminen luovat toimijuuteen väljyyttä ja vaihtoehtoja. Alkoholiongelmainen perhe ja oma kokemus jäsentyy osaksi sosiaalista yhteisöä, jossa kokemus etäännyttyy ja jäsentyy osaksi moraalista ja keskustelevaa yhteiskunnallista ympäristöä. Kokemus voi tuottaa myös häpeää ja eristäytymistä tai halua suoriutua entistä paremmin perheen ulkopuolella, jolloin suotuisaa palautetta haetaan jopa omaa kipua peitellen. Myönteiset ihmissuhdemerkitykset ruokkivat kuitenkin myös pystyvyydenkokemuksia ja myönteistä sosiaalista liittymistä. Alkoholiongelmat perheessä heijastuvat silti kokemuksellisin muistoina ja toimintaan vaikuttavina ja aktivoituvina malleina aikuisuuteen asti.

Lapselle muodostuu sosiaalisen ympäristön laajentuessa myös ammattisanastoa lääkäreiltä, sosiaalityöntekijöiltä, terveydenhoitajilta ja kavereilta sekä muualta saamastaan tiedosta ja kokemuksista kuten kouluympäristöstä. Tieto siitä, mikä on oikein ja kohtuullista ja mikä taas ei voi jäsentyä näissä kohtaamisissa. Oman tilanteen tiedostaminen ja yleinen tunne siitä, että kavereille kertominen perheen alkoholiongelmosta voi tuottaa sosiaalista häpeää tai muuten leimata yhteisössä. Maineen varjelemiseksi ja kasvojen säilyttämiseksi lapsi tai nuori herkästi pitää asiat itsellään. Puhuminen ja keskusteluapu, sekä vertaissuhteet voivat olla kuitenkin merkittävässä asemassa tunteiden ja oman elämänhistorian käsitteilyssä.

Toimijuus ei muodostu niinkään tahdon ja järjen asioiksi, vaan tunneperäisiksi merkityssuhteiksi, koska ihmisten toimintatavat, sosiaalinen rooli ja tarpeet ovat hyvin ristiriitaisesti jäsentyviä. Toimijuus aikuisuudessa näkyy asemallisina uudenlaisina mahdollisuuksina. Toimijuuden tiloiksi nuorena aikuisena muodostui viisi kategoriaa lamautuva/reagoiva, kontrolloiva/selviytyvä, uhmakas/oirehtiva, murtuva/kestämätön ja eheytyvä/ymmärtävä. Eheytyminen voi tapahtua milloin vain psyykkis-henkisen ymmärryksen suhteutuessa rakentavammin ja vähemmän kipua ja tuskaa sisältävin merkityksin uudessa elämänvaiheessa. Sosiaalityöllä, ammattilaisten tuella ja avulla sekä keskustelevilla tavoilla voidaan auttaa eheytyemisessä sekä tukea muutosta palveluin ja kohtaamisin.

7 Pohdinta

Kun lähdin tähän tutkimusprojektiin olin innostunut, mutta alussa epävarma. Aihe puhuteli minua tiedon vähäisyyden vuoksi. Lapsi ja alkoholiongelmainen perhe voivat nostaa tunteita ja tutkijana astuin polulle, jossa tarvittiin sensitiivisyyttä, mutta myös uskallusta ja rehellisyyttä ilmiössä. Rauhalan (1989) holistisen ihmiskuvan käyttö oli myös uusi lähestymistapa kokemuksen tutkimuksessa ainakin itselleni, eikä minulla ollut esikuvia joiden jäsentelyyn olisin voinut tukeutua.

Tutkimuksena fenomenologinen lähestymistapa vaatii monen tiedon yhdistelyä sekä merkityssuhteiden sitomista toisiinsa. Kokemuksen tutkimuksessa ei riitä pintapuolinen ja erotteleva lähestymistapa, vaan siihen tulee sisällyttää ihmiskuva, lapsen asema, kasvuympäristö ja merkitys- ja kiintymyssuhteet eli koko lapsen situaatio. Tutkijana olen saanut perehtyä alkoholiongelmiin ilmiöinä noin 1,5 vuoden ajan lukemalla aktiivisesti kirjallisuutta sekä tekemällä kaksi opinnäytetyötä. Se on auttanut omien ja muiden elämäkokemusten lisäksi jäsentämään alkoholiongelmia ja perheen dynamiikan haasteita. Ajatteluni oli myös Rauhalan ajatteluun hyvin ominainen, minkä koin tutkimuksessa tärkeäksi.

Tutkimusaineisto on kerätty narratiivien eli tarinallisten kertomusten avulla 18–29-vuotiailta nuorilta aikuisilta. Kirjoitukset pohjautuvat lapsuuden merkityksien muisteluihin, joissa tutkijana olen perehtynyt sosiaalisen tuen ja toimijuuden rakentumiseen alkoholiongelmaisen perheen kontekstissa ja niiden vaikutusten tutkimuksessa. Tutkimusaiheena näitä molempia on tutkittu hyvin vähän ja erityisesti psyykkis-henkistä ja situationaalista tutkimusta ei liene ole tehty ollenkaan. Näitä merkityssuhteita olen tutkijana selvittänyt narratiiviaineistoa analysoiden ja etsinyt sieltä tunnemerksyksiä, ihmissuhdekuvauksia, sosiaalisen tuen tekijöitä, tiedon muodostumista sekä palveluiden ja elämäntilanteiden erityisiä tekijöitä. Havaintojen ja teorian yhdistelmänä sain vastattua kaikkiin neljään tutkimuskysymyksiini ja rakennettua ilmiöstä kokonaisuuden. Onnistuin mielestäni näinkin vaativassa fenomenologisessa tutkimusaiheessa hyvin ja tieto on ainutkertaista ja alkoholitutkimukselle kaivattua yhteiskunnallista tietoa.

Tutkimuksen aineistonkeruu tuotti muutamia yllätyksiä. Kirjoituspyyntöön tuli vastauksia vain kolme, mutta sain Varjomaailma.fi -sivustolta tarinallista lisäaineistoa valmiista blogikirjoituksista ja yhden sopivan lehtikirjoituksen löysin Helsingin Sanomista. Määrällisesti ja laadullisesti 11 tarinaa on toimiva ja sopiva pro gradu -tutkielmani aineistoksi. Ja aineistot ja tarinat vaihtelivat merkittävästi, joten erilaisia tarinoita ja lähestymistapoja

nousi. Ajattelen kvalitatiiviseksi tutkimukseksi aineistoni olleen kaikin puolin toimiva. Yksi asia toistui tutkimuksessa, mikä on ollut myös muissa päihdetutkimuksissa esillä (ks. esim. Roine & Pekkanen 2010, 249; Holmila & Ilva 2010). Tutkimukseni oli alun perin tarkoitus suunnata sekä nuorille miehille että naisille, mutta siitä tuli lopulta naiserityinen tutkimus.

Aineistosta nousi esille sosiaalisen tuen merkitys läpi elämänkulun kestävässä inhimillisessä tarpeena. Useimmissa aineiston tapauksissa isä oli juova henkilö perheessä, mutta vanhemmat joivat myös yhdessä. Kolmessa aineiston tapauksessa juova henkilö oli äiti. Äidin juominen johti myös useammin huostaanottoon kuin, jos perheessä juova henkilö oli isä. Hoivakulttuurin ja äidin perinteiset mallit toimivat lasta suojaavina tekijöinä, jos juova henkilö oli isä. Mikäli molemmat vanhemmat joivat, johti se myös useammin perhe-elämän kriiseihin ja sijoituksen tarpeeseen. Sosiaalisen tuessa myös sisarusten antama tuki, turva ja läsnäolo antoivat myönteisiä sosiaalisen tuen merkityksiä. Isovanhemmat kuuluivat lähiverkostoon, jolta sosiaalista tukea ja turvaa löytyi ainakin joissakin tapauksissa, kun kotona oli haasteita tai vanhempia ei ollut enää elossa.

Sukulaisten antama sosiaalinen tuki näyttäytyi myös aineistossa, mutta jäi tässä aineistossa kyselemisen asteelle eikä tuonut ongelmaan apua. Välittämisen osoituksena se kuitenkin antoi lapselle myönteisiä tunnemerkitsejä. Mikäli aineisto olisi ollut isompi, olisi sukulaisten rooli lapsen tukemisessa voinut näyttäytyä eri tavalla. Harrastukset, koulurakennus turvapaikkana sekä kavereiden ja kavereiden perheiden antama tuki ja lepopaikka olivat tutkimuksessa myös lasta tukevia ja vahvistavia sosiaalisia tuen verkostoja. Lapsella on aineiston perusteella luontainen tarve sosiaaliselle huomiolle ja kohtaamiselle, joista muodostuu merkityssuhteiden verkostoja tunnetason kiintymyksenä ja tajunnallisina sekä elämäntilanteen kokonaisuuksina. Jos lapsella ei ole käytössä sosiaalista tukea joko perheen sisällä tai ulkopuolella, heikentyvät myös hänen selviytymisensä ja toimijuutensa mahdollisuudet.

Sosiaalisen verkoston ei tarvitse olla laaja, vaan yksikin luotettava aikuinen tai lapselle tuttu turvapaikka merkitsee lapselle hyvin paljon. Turvallinen aikuinen voi olla vaikka kaupan kassa tai naapuri. Myös internet -palvelut on koettu tärkeiksi verkostoitumisen ja avun saamisen paikaksi isommilla lapsilla, minkä vuoksi ne tässä aineistossa on lajiteltu lähiverkostoon kuuluviksi. Turvallinen ja sujuva arki, hetkittäiset irtiotot, itsensä ilmaisu ja iloiset sekä myönteiset kokemukset auttavat lasta jaksamaan alkoholiongelmaisen perheen tilanteessa ja toimivat näin myös sosiaalisen tuen muotoina. Kouluun kaivattiin lisää

avoimuutta ja yhteisöllisyyttä, jotta häpeä, leimaantumisen tunne ja kavereiden menettämisen pelko vähentyisivät.

Avoin puhe alkoholiongelmista toisi myös lapsille ja nuorille aikuisille rohkeutta puhua asioista ja hakea apua ja taas vastaavasti ammattilaisille kyvykkyyttä toimia lapsilähtöisesti. Alkoholiongelmien ovat kansallisesti merkittävä ja laaja ilmiö, joten niistä tulisi käydä keskustelua ja erityisesti lapsen huomioimisesta järjestelmässä. RATAS -yhteistyömalli on tutkijan koostama näkemys empiiristä havainnoista, miten lapsilähtöisyyttä ja palveluita voitaisiin kehittää aineistohavaintojen pohjalta. Lapsi tarvitsee kuitenkin aikuista tueksi ja sanoittamaan alkoholiongelmaisen perheen haastavia perhesuhteita ja niiden heijastuksia hänen elämäänsä sekä asianajoa, koska hänen asemansa on haastava monin tavoin sekä perheessä että julkisten palveluiden pirstaleisessa järjestelmässä.

Jos perheessä alkoholiongelmien tuottavat vakavan uhkan lapsen kehitykselle ja kasvulle, tulee lapsen sijoitus aiheelliseksi. On tärkeää, että ihmiset lapsen lähiympäristössä ja sukulaisuussuhteissa uskaltavat tehdä lastensuojeluilmoituksen, koska se voi muuttaa lapsen elämän myönteiseen suuntaan. Lapsi voi tosin hetkellisesti tuntea turvattomuutta elämäntilanteen muutoksessa sijoituksen alkuvaiheessa ja sijoituksien mietinnässä tuleekin asioita miettiä lapsen kiintymyssuhteiden ja elämäntilanteen mukaisesti sekä herkästi hänen toiveitaan kuunnellen. Joskus turvattomuus ja sopeutuminen voi viedä pari vuottakin, mutta jos lapsella on pysyviä, turvallisia ja empaattisia aikuisia ympärillä, hän kyllä sopeutuu uuteen tilanteeseen.

Lastensuojelussa on tärkeää pitää yhteyksiä lapseen myös sijoituksen jälkeen ja tarjota hänelle psykososiaalista tukea muutoksissa. Seuranta on tärkeää myös silloin, jos lapsi itse on ollut yhteydenottajana palvelujärjestelmässä. Aikuisten kautta tapahtuvat vakuutetut muutokset, voivat olla joskus väliaikaisia ja johtaa lapsen tilanteen vaikeutumiseen. Sijoitus ja huostaanotto voivat vakavissa alkoholiongelmissa parhaimmillaan tuoda elämään uusia ihmissuhteita ja pieni lapsi voi tuntea saavansa monia äitejä ja isejä tai sisarusia. Tässäkin suhteessa näkyy, miten lapsi rakentaa uusia merkityssuhteita aktiivisesti kiintymyksellisten tunteiden ja ihmissuhteista saamansa välittämisen kokemusten avulla. Mikäli sijoituksia, elämäntilanteita ja traumoja kertyy useita, voi lapsi kärsiä uusista menetyksistä ja pettymyksistä paljon. Sosiaalityössä tuleekin käyttää aikaa tutustua lapseen ja hankkia tietoa, jotta lapsen psyykkis-henkinen ja tilanteen muutos toteutuisi mahdollisimman suotuisasti sijoituksissa. Sisarussuhteita tulisi, mikäli ne ovat kiinteät ja hyvät, vaalia sijoituksissa mahdollisuuksien mukaan kuten myös lapsi-vanhempisuhteita (Rauhala 1989.)

Palvelujärjestelmään kaivattiin lapsilähtöisenä toimintana riittävää tietoa lapsesta, ymmärrystä lapsen kokemuksellisuudesta ja tunteista, erityistä alkoholitietoutta ja osaamista sekä tietoa perheen sosiaalisista riskeistä. Matalan kynnyksen palveluiden kehittämiseksi nähtiin tarvetta, jolloin toimintaa tulisi kehittää entistä yhteisöllisempään suuntaan ja lähellä lapsen luonnollisia toimintaympäristöjä. Tutkijana kiinnitin erityisesti psyykkishenkisiin merkityksiin ja elämäntilanteen rakenteellisiin ja sosiaalisiin puoliin, jolloin tuen tarpeena nousi erityisesti psykososiaalisen avun ja tuen muodot sekä jalkautuva sosiaalityö. Lastensuojelun toiminnasta näkyi aineistossa joissakin kohti kielteisiä merkityksiä perheissä, jolloin lasta saatettiin pelotella ja uhkailla sosiaalityöntekijöillä. Lapsen avunhakemisen väheksynnän muotoina perheissä todentuivat myös negatiivinen aikuisvalta, joka näkyi lapsen aseman ja voimattomuuden korostamisena sekä esimerkiksi halventavana nimittelyinä. Näitä psyykkisen kaltoinkohtelun muotoja tulisi myös tunnistaa sosiaalityössä. Samoja alistamisen ja väheksynnän muotoja voi esiintyä myös muissa voimakkaita ilmiöissä kuten uskonnollisissa ilmiöissä tai muissa alisteisissa sosiaalisissa asemassa. (Paloheimo 1997.)

Lasten suojelun toimintaa tulisikin tämän vuoksi mieluummin kehittää ennaltaehkäisevään ja lasta ja perhettä tukevaan toimintaan kuin korjaavaan työhön. Näin myös lapselle jää paremmin mahdollisuuksia rakentaa myönteisiä merkityksiä lapsuudessa saadun sosiaalisen tuen ja avun kautta. Myönteiset merkitykset ja oikea-aikainen tuki heijastuivat myös aikuisuuden toimijuuteen, kun taas elämänkatkokset tai tunnistamattomuus näkyivät lapsessa ja nuorena aikuisessa pettymyksen ja irrallisuuden tunteina tai kapinointina/oirehdintana tai murtuvana toimijuutena. Järjestelmän kykyä tunnistaa ja puhua alkoholisioista sekä avun ja tuen luonnollisuus osana lapsen toimintaympäristöjä korostui vahvasti. Tuen muotoja yleisenä kaikille suunnattuna informaationa sekä erityisen tuen palveluita tulisikin kunnissa kehittää mahdollisuuksien mukaan.

Psykoterapia, koulunkäynnin ja harrastuksien mahdollistaminen ja sosiaalinen hyväksyvä ilmapiiri sekä keskusteleva vertaisuus ja sosiaalityön apu muiden ammattilaisryhmien rinnalla korostui elämäntilanteiden positiivisina muutosvoimina. Koulussa ja päiväkodissa olisi hyvä kokeilla uudenlaisia avauksia alkoholiongelmien käsittelyssä esimerkiksi tiedotuksen, taiteen, draaman tai muiden sopivien keinojen ja ammattilaisten yhteistyön avulla. Sektorirajoista tulisi edetä lapsilähtöiseen yhteisöllisyyteen. Aineistosta nousivat erityisenä kehittämiskohteena koulun kyvyttömyys tunnistaa ja auttaa lapsia joiden perheissä on alkoholiongelma. Myös päihdehuollon näkymättömyys aineistossa herättää kysymyksiä siitä, onko päihdehuollossa huomioitu riittävästi lapsi vanhemman

alkoholiongelman rinnalla ja hänen oikeutensa apuun ja tukeen. (myös Itäpuisto 2005, 2008; Holmila & Ilva 2010.) Päivähoidostakaan ei ollut mainintoja puuttumisessa, mutta tätä voi selittää myös lapsen muistiin pohjautuvat havainnot. Ehkä toisessa aineistossa olisi voinut tulla näistä molemmista mainintoja.

Psykoterapia varhaisessa teini-iässä on ollut merkittävä avunlähde vielä tutkimukseen osallistuneilla, mutta se on poistettu lapsilta 2000-luvun alussa. Näyttää, että järjestelmässä ei tällä hetkellä huomioida kunnolla, miten vakavaa psyykkis-henkistä kuormitusta alkoholiongelmat saattavat lapsille aiheuttaa perheessä ja miten syvästi ne vaikuttavat nuoren aikuisenkin elämään ja toimijuuteen ainakin hetkittäin. Lapsi voi olla hyvin kuormittunut tunnetasolla silloinkin, kun hän ei oirehdi julkisesti esimerkiksi koulussa.

Yhden vaihtoehdon voivat tarjota uudenlaiset psykologian ja sosiaalityön erityisasiantuntijuuden muodot ja yhteistyö sekä jalkautuva sosiaalityö, joka toimii eri organisaatioiden kanssa kasvun, päihde- ja mielenterveysongelmien ja lapsen suotuisan kehityksen alueilla. Myös sosiaalityön koulutusta ja tutkimusta tulisi kehittää lapsen toimijuuden, sosiaalisen tuen ja palvelujärjestelmän sekä päihde- ja mielenterveysongelmien suuntaan, koska nämä ovat yleisiä sosiaalisia ongelmia. Mikäli päihdehuolto jäsentyy vain lääketiedekeksiksi, voi se kapeuttaa näköaloja ja auttamisen muotoja yksilökeskeisiksi lähestymistavoiksi, ja näin kaventaa lapsen mahdollisuuksia saada tukea vanhempien päihdeongelmissa. Rauhalan ihmiskäsityksen käyttö ja lapsilähtöisyys ammattiryhmien toimintakehyksenä voi olla yksi vaihtoehtoinen tapa palveluiden kehittämisessä. (Rauhala 1989, 126.)

Lapsella on myös tarve tuttuihin ja turvallisiin sekä jatkuviin aikuiskontakteihin sekä ennakoitavuuteen. Lapsi voi uskaltaa tutun aikuisen seurassa kertoa asioistaan paremmin kuin tuntemattoman vasta tapaamansa aikuisen seurassa. Alkoholiongelmaisen perheen lapsi tarvitsee vakuuttelua, etteivät vanhempien alkoholiongelmat ole hänen vikansa. Monisukupolviset ongelmat ja laajentuvat eristäytymisen ja suvun dynamiikan haasteet voivat lisätä hiljaisuuden kulttuuria ja lapsen syyllisyyden tunteita.

Toimijuus muodostuu näiden kaikkien tekijöiden vaikutuksessa ja ihmissuhteisiin liittyvinä emotionaalisen merkityssuhteina sekä elämäntilanteen antamina mahdollisuuksina tai rajoituksina, joihin kuuluvat myös palvelurakenteet. Toimijuuden tila on tunnekokemus, johon yhdistyy eletty elämänhistoria ja sosiaalisen tuen ja tiedon rakentuminen elämänymmärryksen muodossa. Toimijuuden tiloiksi alkoholiongelmaisen perheen lapsuudessa hahmotin neljä tilaa: joustavan/turvallisen, kompensoivan/tasapainoilevan,

kipuilevan/sietävän ja rikotun/pelokkaan empiriaan, teoriaan ja kiintymyssuhteiden tietoon peilaten. Pienellä lapsella korostuvat psyykkiset reaktiot spontaaneina ympäristön ihmissuhteiden vaikutuksina, kun taas myöhemmin elämäkulussa myös henkiset jäsenyykset oman elämän tulkinnassa vahvistuivat (Rauhala 1989).

Toimijuuden tiloja nuorena aikuisena olivat: lamautuva/reagoiva, kontrolloiva/selviytyvä, uhmakas/oirehtiva, murtuva/kestämätön ja eheytyvä/ymmärtävä. Nämä pohjautuvat empiriaan ja teorian yhdistelmään, joiden tulkinnassa tutkijana olen käyttänyt osittain kiintymyssuhdeteoriaa sekä sosiaalityön, psykiatrian ja psykologian jäsenyyksiä laajan kirjallisuuden lukemisen lisäksi. Lamautuvassa/reagoivassa toimijuuden tilassa perheessä koetut asiat heijastuivat vielä aikuisuudessakin ja vaikuttivat toimijuuteen kivuliaina muistikuvina. Silloin henkilö ahdistui esimerkiksi riitelevästä pariskunnasta menettäen täysin kykynsä keskittyä muuhun. Kontrolloivassa/selviytyvässä toimijuuden tilassa nuori aikuinen halusi toimia toisin kuin mitä hänen perheessään ja muodosti näin toimijuuttaan arvopohjalta. Oma uusi elämäntilanne, itsenäinen asema ja esimerkiksi oma vanhemmuus näyttäytyi erontekona aikaisempaan ja ohjautui toimintaan tietoisina ja arvopohjaisina valintoina. Selviytyminen saattoi näkyä myös haluna auttaa, osallistumisena vertaistoimintaan ja muina myönteisinä sosiaalisen liittymisen ja kiitollisuuden kokemuksina. Selviytyminen saattoi johtaa myös liialliseen itsenäiseen selviytymiseen, jolloin toimintamallista tuli liian kuormittavaa. (Mt., 1989.)

Uhmakkaassa/oirehtivassa toimijuuden tilassa nuori aikuinen alkoi oirehtia usein täysikäisyyden kynnyksellä ja siihen saattoi kuulua päihteidenkäyttöä ja elämäntilanteen sekä tunteiden käsittelyn ongelmia. Nuori aikuinen ei ollut voinut käsitellä kodissaan kohtaamia asioita riittävällä tavalla, jolloin lohdutusta etsittiin huolettomuudesta ja heittäytymisestä. Nuori aikuinen saattoi hetkellisesti joutua ajalehtimisen tilaan, mikä saattaa pitkään jatkuessa muuttua syrjäytymisuhkaksi. Murtuvassa/kestämättömässä toimijuuden tilassa elämäntilanteen riskit kasautuville ongelmille ei löytynyt riittävästi voimia kannatella, eikä henkilö saanut ulkopuolelta tai pystynyt ottamaan vastaan tukea ja apua. Ongelmat perheessä olivat voineet kestää pitkään, ehkä jopa lapsuudesta saakka ja taustalla saattoi olla monia traumaattisia elämäkokemuksia.

Eheytyvä ja ymmärtävä toimijuuden tila voi rakentua näiden sisälle ja päällekkäin tiedon, tunteen, ammattilaisavun ja sosiaalisten korvaavien kokemusten yhdistelmänä. Se rakentuu elämänmerkityksien uudelleen tulkinnan kautta ja kehittyen vähitellen tasapainoiseksi ja myönteiseksi opituksi elämäntavaksi. Elämään syntyy uudenlaista toivoa ja

omat kokemukset ja historia näyttäytyvät uudessa valossa. Henkilö vapautuu itsesyytöksestä ja arvottomuudentunteista ja laittaa rajoja kohtelulle. Hän myös hahmottaa kollektiivisesti alkoholiongelmia ilmiönä, jolloin saa etäännytettyä kipeät asiat, jolloin niitä voi käsitellä joko itse tai ammattilaisavun sekä vertaisten kanssa. Kokemusten kautta nuori aikuinen oppii suhtautumaan itseensä myötätuntoisemmin ja halu pitää itsestään ja toisista huolta kasvaa.

Olen oppinut tämän tutkimusprosessin myötä paljon ja jälleen kerran kuten kandidityönikin aikoihin voin sanoa, että olen hieman muuttunut tämän tutkimusprosessin myötä. Jos jostain koontina voisin jäsentää vielä lopuksi, niin alkoholiongelmaan kansallisena ongelmana ja erityisesti lapsen näkökulmasta voitaisiin kiinnittää enemmän huomiota ja käyttää rohkeammin ihmiskäsitystä tutkimuksessa. Aluksi olin itsekin epäileväinen tutkimusasetelmasta ja Rauhalan teorian käytöstä, mutta loppujen lopuksi tämä jäsentämistapa on ollut erittäin toimiva ja antoisa. Sanoisin, etten ottaisi enää lähestymistapaa näin erityisessä aineistokokonaisuudessa, koska tämän lähestymistavan avulla olen voinut jäsentää lapsuutta, elämäntulkua ja kokemuksellisuuden rakentumista moniulotteisesti psyykkisen elämän mittaisena kokemuksena mutta myös situationaalisena yhteiskunnallisena kokemuksellisenä ilmiönä.

Jatkotutkimusaiheena voisi olla tarpeen selvittää lapsen toimijuuden kokemuksia miehien kertomana. Tässä tutkimuksessa aineistoa ei valitettavasti miehiltä tullut. Toimijuuden tiloista ja siihen liittyvistä tunnemerkityksistä ja aseman kokemuksellista muutoksista olisi mielekästä kuulla myös muista ikäluokista ja haavoittuvissa ihmisryhmissä kuten uskontojen uhrien näkökulmasta ja muissa sosiaalisesti haastavissa elämäntilanteissa esimerkiksi sukupuolivähemmistöjen kokemuksina. Päihdetyön palveluiden rakentumista voisi myös olla tarpeen selvittää lapsilähtöisenä toteutumana Suomessa sekä psykososiaalisten tukimuotojen vaikuttavuutta esimerkiksi lasten vertaistoiminnan tutkimuksessa toiminnallisina ja sosiaalisen tuen merkityssuhteiden analyysina. Tutkimustyötä ja tarvetta tutkimukselle olisi hyvin paljon tässä aihepiirissä.

Jos joku jäi miettimään minun kohtaloani alun johdannon tekstissä, että olen yksi heistä, jotka ovat kohdanneet perheen tai tuttavapiirin alkoholiongelmia, niin lohdutuksen sana, olin jo hieman vanhempi törmätessäni alkoholiongelmiin muille aiheutuviin haittoihin. Näiden kokemusten kautta kuitenkin ymmärrän perheiden monimutkaisia tilanteita. Ihminen on yllättävän sinnikäs, jokainen meistä. Haluankin lopettaa pro gradu -tutkielmani kiitoksiin ja Lauri Tähkän Palavaa vettä –laulun sanoihin ”Onko olemassa palavaa vettä, jonka alla sydän tuntee, että kivi sydämessä sulaa rintaan?” Näin itse tunsin, kun tein tätä

tutkimusta. Sain jakaa hetken kanssanne, jossa kipeät tunteet ja arkaluontoiset aiheet jäsentyivät yhteiseksi osaksi tarinaamme. Siksi haluan vielä erityisesti kiittää rohkeita kirjoittajia.

Ohjaajaani Tarja Orjasniemeä kiitän ohjaajanani toimisesta näissä kahdessa opinnäytetyössäni. Loputon innostuksesi ja välitön asenteesi yllättää aina positiivisesti. Olet antanut minun kasvaa tutkimusprosessissa ja ajatuksellisen vapauden, mutta myös tukenut ja rohkaissut sopivasti kriittisillä hetkillä. Kanssasi on ollut ilo työskennellä. Perheelleni kiitokset ymmärryksestä, tuesta ja pitkämielisyydestä sekä lukuisista keskusteluista, joiden kautta olen voinut peilata ajatuksiani ja saada ymmärrystä muista näkökulmista. Lapsille kiitos, että sain kauttanne palauttaa mieliin, miltä lapsuus tuntuu juuri nyt koettuna. Lapin yliopistoa kiitän opetuksesta ja näköalojen laajentamisesta, ilman tätä pohjaa ei olisi syntynyt yhteiskuntatieteellistä loogista ajattelua ja tutkimusmahdollisuutta ylipääntään. Yliopiston logoa mukaillen liekki lumikiteen sisällä jää lämmittämään tutkijan sydämeen.

Lähteet

- Alanen, Leena 2001: Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiologia ja sukupolvijärjestys. Teoksessa Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen iän sosiologiaa. Vastapaino. Tampere, 161–186.
- Alasuutari, Pertti 2011: Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. Tampere.
- Arramies, Mika & Hakkarainen, Tuulikki 2013: Viimeinen pisara. Toipumisen avaimet – tietoa alkoholismista ja läheisriippuvuudesta. Avominne kustannus.
- Autonen-Vaaraniemi, Leena 2008: Kodin tila, valta ja miesten käytännöt. Teoksessa Sevón, Eija & Notko, Marianne. Perhesuhteet puntarissa. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki, 188–205.
- Bäckgren, Noona 2018: ”Pienenä hain äitiä baarista” – Viisi huostaan otettua nuorta kertoo, miten lastensuojelu muutti heidän elämänsä”. Helsingin Sanomat 3.12.2018.
- Caan, Woody 2013: Alcohol and the family. *Contemporary Social Science* 8(1), 8–17. Viitattu 27.9.2018.
- Contractor, Laila F.M & Celedonia, Karen L. & Cruz, Mario & Douaihy, Antoine & Kogan, Jane, N. & Marin, Robert & Stein, Bradley D. 2012: Mental Health Services for Children of Substance Abusing Parents: Voices from the Community. *Community mental health journal* 48(1), 22–28. <https://link.springer.com.ezproxy.ulapland.fi/content/pdf/10.1007%2Fs10597-010-9357-6.pdf>. Viitattu 3.4.2019.
- Cleaver, Hedy & Unell, Ira & Aldgate, Jane 2011: Children’s Needs – Parenting Capacity Child abuse: Parental mental illness, learning disability, substance misuse, and domestic violence. 2nd edition. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/182095/DFE-00108-2011-Childrens_Needs_Parenting_Capacity.pdf. Viitattu 3.4.2019.
- Eskola, Jari 2018: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 209–231.
- Forsberg, Hannele 2018: Lasten tunteet, perhesuhteet ja koti. Teoksessa Eerola, Petteri & Pirskanen, Henna (toim.): Perhe ja tunteet. Gaudeamus, 31–47.
- Goffman, Erving 2012: Vuorovaikutuksen sosiologia. Suom. Kaisa Koskinen. Vastapaino. Tampere.
- Goodin, Robert E. 1985: Protecting the Vulnerable. A Reanalysis of Our Social Responsibilities. The University of Chicago Press.
- Helavirta, Susanna 2012: Koti lastensuojelun olevien lasten kuvaamana ja moraalisten kannanottojen kohteena. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi Leena (toim.): Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Vastapaino. Tampere, 147–167.
- Hellsten, Tommy 1991: Virtahepo olohuoneessa. Läheisriippuvuus ja sisäisen lapsen kohtaaminen. Kirjapaja.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009: Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Ensimmäinen painos 1997. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Hokkanen, Liisa 2013: Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa Laitinen; Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. Tampere, 55–86.
- Holmila, Marja 2001: Perhe, päihteet ja sukupuoli. *Yhteiskuntapolitiikka* 66(1), 1–8.

- Holmila, Marja & Bardy, Marjatta & Kouvonen, Petra 2008: Lapsuus päihdeperheessä ja kielteisen sosiaalisen perimän voittaminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 73(4), 421–432.
- Holmila, Marja & Ilva, Minna 2010: Näkymätön uhri vai pätevä toimija? Vanhempiansa päihteidenkäytöstä kärsivien lasten mielipiteitä ja selviytymiskeinoja. Teoksessa Roine, Mira & Ilva, Minna & Takala, Janne (toim.): *Lapsuus päihteiden varjossa*. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännössä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57. Helsinki, 46–59. https://lasinen-lapsuus.fi/sites/default/files/pdf/lapsuus_paihteiden_varjossa._vanhempien_paihteidenkaytosta_karsivat_lapset.pdf. Viitattu 8.5.2019.
- Holmila, Marja & Raitasalo, Kirsimarja 2008: Lapsuudenkodin alkoholin liikakäytön vaikutukset. Teoksessa Moisio, Pasi & Karvonen, Pasi & Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (toim.): *Suomalaisten hyvinvointi 2008*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki, 294–307.
- Holmila, Marja & Itäpuisto, Maritta & Ilva, Minna 2011: Invisible victims or competent agents: Opinions and ways of coping among children aged 12–18 years with problem drinking parents. Viitattu 28.9.2018.
- Holmila, Marja & Raitasalo, Kirsimarja & Autti-Rämö, Ilona & Notkola, Irma-Leena 2013: Päihdeongelmaisten äitien lapset. Teoksessa (toim.): Warpenius, Katariina & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer. *Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy. Tampere, 36–46.
- Holmila, Marja & Thom, Betsy 2017: Harms to children; manifold, serious and long lasting. *Drugs, education, prevention and policy*. 24 (1), 1–2.
- Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja 2002: Paha ihmisyyden ja ammatillisen auttamisen haasteena. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. PS-kustannus. Jyväskylä, 8–17.
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna 2017: Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi 3372017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 18.1.2019.
- Itäpuisto, Maritta 2005: Kokemuksia alkoholiongelmaisen vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Kuopion yliopiston julkaisuja E. *Yhteiskuntatieteet* 124. Kuopion yliopisto.
- Itäpuisto, Maritta 2008: *Pullon pohjimmaisat*. Lapsi, perhe ja alkoholi. Kirjapaja. Helsinki.
- Itäpuisto, Maritta 2013: Päihdehoidon lapsi- ja vanhemmuussensitiivisyys. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (5), 533–543.
- Itäpuisto, Maritta & Selin, Jani 2013: Miten palvelut vastaavat päihteiden käyttäjän läheisten avuntarpeisiin? Teoksessa Warpenius Katariina & Holmila Marja & Tigerstedt, Christorffer (toim.): *Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki, 138–145.
- Juhila, Kirsi 2006: *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina*. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.
- Jussila, Juhani 1998: Tieteellisen terminologian käyttö ja tekstin ymmärrettävyys. Teoksessa Eskola, Jari (toim.): *Kirjoituksia tieteellisestä kirjoittamisesta*. TAJU Tampereen yliopiston julkaisujen myynti. Tampere, 45–59.

- Juvonen, Tarja 2013: Nuorten aikuisten autonomisen toimijuuden jännitteinen rakentuminen ammatillisen etsivätyön kontekstissa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino, 327–356.
- Jämsä, Päivi 2018: Vuorovaikutus ikääntyvän naisen päihdesosiaalityössä. Kandidaatin - tutkielma. Lapin yliopisto. Rovaniemi. file:///C:/Users/paivi/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/Jamsa_kandi_tutkielma_vuorovaikutus%20(1).pdf#page=1. Viitattu 2.2.2019.
- Järventie, Irmeli 2006: Teorioiden ja metodien lapset: oikean ja väärän tuloksen dilemma tutkimuksessa. Teoksessa Järventie, Irmeli & Lähde, Miia & Paavonen, Juulia (toim.): Lapsuus ja kasvu ympäristöt – tutkimuksen kuvia. Helsinki University Press, 15–40.
- Kallandt, Mirjam 2002: Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityis-tilanteissa. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kallandt, Mirjam (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Werner Söderström Osakeyhtiö. Helsinki, 198–233.
- Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna 2018: Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. United Press.
- Kananoja, Aulikki 2017a: Sosiaalityö ammattina. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen & Marjamäki (toim.): Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy. Helsinki, 27–32.
- Kananoja, Aulikki 2017b: Asiakastyön yleiset lähtökohdat sosiaalialalla. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen & Marjamäki (toim.): Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy. Helsinki, 173–192.
- Kippola-Pääkkönen, Anu 2018: Vertaistuen hyödyt ja haasteet kuntoutuksessa. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapland University Press. Rovaniemi, 174–191.
- Kiviniemi, Kari 2018: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 73–87.
- Koponen, Anne 2005: Haavoittuva lapsi. Sikiöaikana alkoholille altistuneiden lasten elämä. Kotu-tutkimuksia 4/2004. Kehitysvammaliiton tutkimusyksikkö Kotu. Helsinki.
- Koski-Jännes, Anja 2006: Viettelyksiä ja yleisiä uskomuksia – addiktiot kasvu ympäristön riskitekijöinä. Teoksessa Järventie, Irmeli & Lähde, Miia & Paavonen, Juulia (toim.): Lapsuus ja kasvu ympäristöt – tutkimuksen kuvia. Yliopistopainokustannus. Helsinki University Press, 260–276.
- Kotiranta, Tuija & Virkki, Tuija 2011: Toimijuus ja sosiaalisen toiminnan teoria. Teoksessa Kotiranta, Tuija & Niemi, Petteri & Haaki, Raili (toim.): Sosiaalisen toiminnan perusta. Gaudeamus Helsinki University Press, 113–132.
- Kukkola, Jani 2014: Millaisin ehdoin kokemus voi olla tutkimuskohteena mahdollinen? Mielenfilosofisia lähtökohtaetoja kokemuksen tutkimukselle. Teoksessa Kouvisto, Kaisa & Kukkola, Jani & Latomaa, Timo & Sandelin, Pirkko (toim.): Kokemuksen tutkimus IV. Annan kokemukseksi mahdollisuuden. Lapin yliopisto-kustannus. Rovaniemi, 31–56.
- Kuusinen-James, Kirsi & Seppänen, Marjaana 2018: Sosiaalityö valinnanvapauden edessä. Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli &

- Romakkaniemi, Marjo (toim.): Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2018. Unipress, 66–86.
- Kyrönlampi-Kylmänen, Taina 2007: Arki lapsen kokemana. Eksistentiaalis-fenomenologinen haastattelututkimus. Väitöskirja. Acta Universitatis Lapponiensis 111. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.
- Laine, Timo 2018: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 29–50.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula 2008: Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & Nurmi, Kari E. (toim.) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 106–151.
- Laitinen, Merja & Niskala, Asta 2013: Sosiaalityön suhde asiakkuuteen. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. Tampere, 9–16.
- Laitinen, Merja & Väyrynen, Sanna 2011: Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus. Jyväskylä, 163–187.
- Lindh, Jari & Hautala, Sanna & Romakkaniemi, Marjo 2018: Sosiaalityön asiantuntijuus heikoimmassa asemassa olevien kanssa tehtävässä työssä. Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.): Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2018. Unipress, 39–65.
- Lapin sairaanhoitopiiri 2018: Matti Virtasen juhlaseminaari 2.11.2018. Lapsen ääni aikuisten maailmassa – Lapsi päihdeperheessä. Lapin keskussairaala. Rovaniemi. Lastensuojelulaki. (13.4.2007/417).
- Malinen, Ben 2003: Häpeän monet kasvot. Kirjapaja Oy. Helsinki.
- Mattila, Kati-Pupita: Lapsen vahvistava kohtaaminen. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka 2018: Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 51–72.
- Mäkelä, Pia & Österberg, Esa 2006: Alkoholinkulutus kasvaa – Lisääntyykö hyvinvointi? Teoksessa Kautto, Mikko (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2006. Stakes. Helsinki, 306–328.
- Mäkelä, Pia 2018: Miten käyttötavat ovat muuttuneet. Teoksessa Mäkelä, Pia & Härkönen, Janne & Lintonen, Tomi & Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina (toim.): Näin Suomi juo. Suomalaisten muuttuvat alkoholikäyttötavat. Terveystien ja hyvinvoinnin laitos, 26–38. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136800/THL_TEE029_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Mäkelä, Rauno 2010a: Avun hakeminen perheessä ilmenevään alkoholiongelmaan. Teoksessa (toim.) Seppä, Kaija & Alho, Hannu & Kiianmaa, Kalervo. Alkoholiriippuvuus. 1. painos 2010. Kariston Kirjapaino Oy. Hämeenlinna, 78–79.
- Mäkelä, Rauno 2010b: Perhe ja alkoholiongelman hoito käytännössä. Alkoholiriippuvuus. 1. painos 2010. Duodecim. Helsinki, 79–80.
- Mäkelä, Rauno 2010c: Perheen sisäinen keskustelu alkoholiongelmosta – suoraan asiaan. Alkoholiriippuvuus. 1. painos 2010. Duodecim. Helsinki, 76–77.

- Mäkelä, Rauno 2010d: Sukupolvien perinteet ja tämän päivän kokemukset alkoholista. *Alkoholiriippuvuus*. 1. painos 2010. Duodecim. Helsinki, 74–75.
- Mäkelä, Rauno & Fagerström, Katarina & Niskasaari, Marja 2009: Perhe ja päihteet. Teoksessa Larivaara, Pekka & Lindroos, Sirpa & Heikkilä, Taina (toim.): *Potilas, perhe ja perusterveydenhuolto*. Duodecim. Jyväskylä, 228–239.
- Niemelä, Pauli 2009: Ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.): *Sosiaalityö ja teoria*. PS-kustannus. Jyväskylä, 213–236.
- Niemelä, Pauli 2011: Sosiaalityö hyvinvointietiikan toteuttajana. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. PS-kustannus. Jyväskylä, 13–43.
- Niemi, Petteri 2008: Priorisoinnin eettisestä perustasta sosiaalialalla. Teoksessa Niemi, Petteri & Kotiranta, Tuija (toim.): *Sosiaalityön normatiivinen perusta*. Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus. Helsinki, 100–145.
- Niemi, Petteri 2013: Hyvä, paha valta. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Vastapaino. Tampere, 31–54.
- Notko, Marianne & Sevón, Eija 2018: Konfliktit lasten perhesuhteissa. Teoksessa Eerola, Petteri & Pirskanen, Henna (toim.): *Perhe ja tunteet*. Gaudeamus, 67–87.
- Ojaniemi, Pekka & Rantajärvi, Kaisa-Maria 2010: Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli 2010 (toim.): *Asiakkuus sosiaalityössä*. Gaudeamus Helsinki University Press, 219–244.
- Orford, Jim & Guillermina, Natera & Velleman, Richard & Copello, Alex & Bowie, Nadia & Bradbury, Colin & Davies, Jill & Mora, Jasmin & Nava, Adriana & Rigby, Kate & Tiburcio, Marcia 2001: Ways of coping and the health of relatives facing drug and alcohol problems in Mexico and England. Research report. *Addiction* 96, 761–774.
- Orford, Jim & Guillermina, Natera & Copello, Alex & Atkinson, Carol & Mora, Jazmín & Velleman, Richard & Crundall, Ian & Tiburcio, Marcela & Templeton, Lorna & Walley, Gwen 2005: Coping with alcohol and drug problems: The experiences of family members in three contrasting cultures. Routledge. London.
- Orford, Jim & Velleman, Richard & Guillermina, Natera & Templeton, Lorna & Copello, Alex 2013: Addiction in the family is a major but neglected contributor to the global burden of adult ill-health. *Social science & medicine* 78(1), 70–77.
- Orjasniemi, Tarja & Kurvinen, Anne 2017: Häpeän päivät ja pelon yöt – Lapsuuden kokemuksia ongelmajuovista vanhemmista. *Janus* 25(2), 127–143.
- Paavilainen, Eija & Åstedt, Päivi 1999: Lasten psyykinen pahoinpity perheväkivallan osana. Teoksessa Paunonen, Marita & Vehviläinen-Julkunen, Katri (toim.): *Perhe hoitotyössä*. Teoria, tutkimus ja käytäntö. WSOY, Porvoo, 233–246.
- Paloheimo, Martti 1997: Suomalaisen lapsuuden haavat. Miten sinua kohdeltiin. Kirjapaja. Helsinki.
- Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja 2011: Arvojen ja etiikan dilemma sosiaalityössä. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. PS-kustannus. Jyväskylä, 7–10.
- Perttula, Juha 2014: Fenomenologia aikuisen kehityksessä. Teoksessa Koivisto, Kaisa & Kukkola, Jani & Lomaa, Timo & Sandelin, Pirkko (toim.): *Kokemuksen tutkimus IV. Annan kokemukselle mahdollisuuden*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 73–90.

- Peltoniemi, Teuvo 2003a: Päihdeperhe on kansanterveysongelma –Lasinen lapsuus -gallupin tuloksia. Teoksessa Utoslahti, Kirsi & Peltoniemi, Teuvo (toim.): Pikkuai-
kuisia. Kirjoituskilpailun kertomuksia ja tutkimustietoa Lasinen lapsuus -hank-
keesta. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 42. Gummerus. Jyväskylä, 164–167.
- Peltoniemi Teuvo 2003b: Lapsen elämä päihdeperheessä. Teoksessa Utoslahti, Kirsi &
Peltoniemi, Teuvo (toim.): Pikkuai-
kuisia. Kirjoituskilpailun kertomuksia ja tut-
kimustietoa Lasinen lapsuus -hankkeesta. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 42.
Gummerus. Jyväskylä, 168–171.
- Peltoniemi Teuvo 2003c: Päihdeperheiden lapset auttamisjärjestelmissä. Teoksessa Utos-
lahti, Kirsi & Peltoniemi, Teuvo (toim.): Pikkuai-
kuisia. Kirjoituskilpailun ker-
tomuksia ja tutkimustietoa Lasinen lapsuus -hankkeesta. A-klinikkasäätiön ra-
porttisarja nro 42. Gummerus. Jyväskylä, 172–185.
- Pirskanen, Henna 2011: Alkoholi, isyys ja valta. Ongelmajuovat isät miesten elämäntari-
noissa. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 53/2011. Väestöliitto. Hel-
sinki.
- Pirskanen, Henna & Kallinen, Kati 2018: Jännitteisten vanhempi-lapsisuhteiden tun-
nesidokset. Teoksessa Eerola, Petteri & Pirskanen, Henna (toim.): Perhe ja tun-
teet. Gaudeamus, 241–257.
- Pohjola, Anneli 2010: Asiakas sosiaalityön subjektina. Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli
(toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus Helsinki University Press, 19–74.
- Pohjola, Anneli 2015: Yhteisöt ja yhteisöllisyys monimuotoisena ilmiönä. Teoksessa
Väyrynen, Sanna & Kostamo-Pääkkö, Kaisa & Ojanen, Pekka (toim.): Sosiaali-
työn yhteisöllisyyttä etsimässä. United Press Global, 15–34.
- Polkinghorne, Donald E. 1995: Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa
Hatch, J. Amos (toim.): Life History and Narrative. Routledge. London, 5–23.
- Polkinghorne, Donald E. 2006: Keynote speakers. International Journal of Qualitative
Studies on Health and Wellbeing. 1(1), 9.
- Portelli, Alessandro 2006: Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa Fin-
gerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.):
Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214. Suomalaisen
Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 49–64.
- Päihdehuoltolaki (17.1.1986/41).
- Pösö, Tarja 2008: Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraalit. Teoksessa Sevón,
Eija & Notko, Marianne (toim.): Perhesuhteet puntarissa. Helsinki University
Press/Palmenia, 93–107.
- Pösö, Tarja 2012: Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teok-
sessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi Leena (toim.): Kiistanalainen
perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Vastapaino. Tampere, 75–97.
- Raitasalo, Kirsimarja & Holmila, Marja 2014: Alkoholin käyttötapojen periytyminen ja
vanhempien kasvatuskäytännöt. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvo-
nen, Sakari (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin
laitos. Helsinki, 196–204.
- Raitasalo, Kirsimarja & Holmila, Marja & Jääskeläinen 2016: Vanhempien päihdeongel-
mista aiheutuvat haitat lapsille. Teoksessa Raitasalo, Kirsimarja & Holmila,
Marja & Tigerstedt, Christoffer (toim.): Sukupolvien sillat ja kasvamisen kari-
kot. Teema 25. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. [https://www.jul-
kari.fi/bitstream/handle/10024/131418/URN_ISBN_978-952-302-738-
1.pdf?sequence=1](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131418/URN_ISBN_978-952-302-738-1.pdf?sequence=1). Helsinki, 83–96.
- Rauhala, Lauri 1989: Ihmisen ykseys ja moninaisuus. Sairaanhoitajien koulutussäätiö.
Helsinki.

- Rauhala, Lauri 2005: Ihminen kulttuurissa – kulttuuri ihmisessä. Yliopistopaino. Helsinki.
- Roine, Mira 2010: Työkaluja lasten kohtaamiseen tarvitaan. Teoksessa Roine, Mira & Ilva, Minna & Takala, Janne (toim.): Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännössä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57. Helsinki, 38–45. https://lasinenlapsuus.fi/sites/default/files/pdf/lapsuus_paihteiden_varjossa._vanhempien_paihteiden_kaytosta_karsivat_lapset.pdf. Viitattu 8.5.2019.
- Roine, Mira & Ilva, Minna 2010: Joka neljännessä suomalaisperheessä käytetään lasten näkökulmasta liikaa päihteitä. Teoksessa Roine, Mira & Ilva, Minna & Takala, Janne (toim.): Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännössä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57. Helsinki, 26–37. https://lasinenlapsuus.fi/sites/default/files/pdf/lapsuus_paihteiden_varjossa._vanhempien_paihteidenkaytosta_karsivat_lapset.pdf. Viitattu 27.1.2019.
- Roine, Mira & Ilva, Minna & Takala, Janne 2010: Johdatus lapsuus päihteiden varjossa -raporttiin. Teoksessa Roine, Mira & Ilva, Minna & Takala, Janne (toim.): Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännössä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57. Helsinki, 10–14. https://lasinenlapsuus.fi/sites/default/files/pdf/lapsuus_paihteiden_varjossa._vanhempien_paihteidenkaytosta_karsivat_lapset.pdf. Viitattu 26.4.2019.
- Roine, Mira & Pakkanen, Emilia 2010: Varjomaailma – verkkopalvelusta apua vanhempien päihteidenkäytöstä kärsiville lapsille ja nuorille. Teoksessa Joronen, Katja & Koski, Anna (toim.) Tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen kouluuyhteisössä. Tampere University Press, 236–251.
- Roosa, Mark W. & Dumka, Larry & Jenn-Yun, Tein 1996: Family Characteristics as Mediators of the influence of Problem Drinking and Multiple Risk Status on Child Mental Health. *American Journal of Community Psychology*. 24(5), 607–624.
- Salmi-Niklander 2006: Tapahtuma, kokemus ja kerronta. Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.): Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 199–220.
- Satka, Mirja 2010: Varhainen puuttuminen ja sosiaalityö. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli 2010 (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus Helsinki University Press, 181–218.
- Savolainen, Katri 2011: Sosiaalityö toivon luoja. Yhteisösuuntautunut toimintakulttuuri mielenterveyden edistämiseksi. Teoksessa Ruuskanen, Petri T. & Savolainen, Katri & Suonio, Mari (toim.): Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. Unipress, 147–171.
- Sevón, Eija & Notko, Marianne 2008: Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Sevón, Eija & Notko, Marianne (toim.): Perhesuhteet puntarissa. Gaudeamus Helsinki University Press, 13–26.
- Sinkkonen, Jari 2001: Lapsen puolesta. WSOY. Helsinki.
- Sinkkonen, Jari 2015: Lapsen kiintymyssuhteet tavanomaisissa ja poikkeavissa olosuhteissa. Teoksessa Sinkkonen Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.): Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Kustannus Oy Duodecim. Helsinki, 23–39.
- Sorjonen, Emma 2010: Minusta tulee ihminen suhteessa sinuun. Teoksessa Perttula, Juha & Pietiläinen, Asser & Salonen, Toivo & Sorjonen, Emma & Tökkäri, Virpi

- (toim.): Ihmistyminen. Suhteisuusteoreettisia punoksia. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.
- Staton-Tindall Michele & Sprang, Kinny & Clark, James & Walker, Robert & Carlton, Craig 2013: Caregiver Substance Use and Child Outcomes: A Systematic Review. *Journal of Social Work Practice in the Addictions*. Routledge. Vol. 13, 6–31.
- Suontausta-Kyläinpää, Sirku 2010: Yhteistyö kouluyhteisössä ja koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. Teoksessa Joronen, Katja & Koski, Anna (toim.): Tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen kouluyhteisössä. Tampere University Press, 95–116.
- Syrjäntikka, Heli 2012: Avun ja tuen neljä ulottuvuutta päihteen käyttäjän läheisen kertomana. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampere, Tampereen yliopisto.
- Taitto, Annikka 2002: Huomaa lapsi. Päihdeongelma perheessä. LK-kirjat. Jyväskylä.
- Takala, Janne & Roine, Mira 2013: Nuorten kokemuksia aikuisten alkoholinkäytöstä. Teoksessa Warpenius, Katariina & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (toim.): Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki, 24–35.
- Talentia 2017: Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf. Viitattu 1.1.2018.
- Taskinen, Anna 2016: Nuoren toimijuus vanhempien päihdeongelman ja lähisuhdeväkivallan läheisyydessä. Modaliteettianalyysi nuorten kirjoituksista Varjomaaailma-internetsivustolla. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Taskinen, Sirpa 1999: Lasten pahoinpitely. Teoksessa Paunonen, Marita & Vehviläinen-Julkunen, Katri (toim.): Perhe hoitotyössä. Teoria, tutkimus ja käytäntö. WSOY, Porvoo, 211–232.
- Taylor, Andy & Toner, Paul & Templeton, Lorna & Velleman, Richard 2008: Parental Alcohol Misuse in Complex Families: The Implications for Engagement. *The British Journal of Social Work* 38(5), 843–864. Viitattu 13.12.2018.
- Templeton, Lorna & Sipler, Ed 2014: Helping children with the steps to cope intervention. *Drugs and Alcohol Today*. 14(3), 126–136. Viitattu 28.4.2019.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018: Maailman terveystajajärjestö WHO. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/yhteistyö/kansainvalinen/who>. Viitattu 17.10.2018.
- Tinnfält, Agneta & Fröding, Karin & Larsson, Madelene & Dalal, Koustuv 2018: ”I feel It in My Heart When My Parents Fight” *Child and Adolescent Social Work Journal* 35, 531–540.
- Toivio, Timo & Nordling, Esa 2013: Mielenterveyden psykologia. 3. uudistettu painos. Bookwell Oy. Porvoo.
- Tulensalo, Hanna 2015: Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä. Li-sensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Ensi painos 2002. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. Luc Finna-tietokanta. Verkkojulkaisu ISBN 978-952-04-0011-8. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789520400118>.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2018: Eettinen ennakoarviointi ihmistieteissä. <http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarviointi-ihmistieteissa>. Viitattu 10.12.2018.

- Ulvinen, Veli-Matti 2014: Syrjäytymisen ja hyvinvoinnin kokemuksen tutkimuksesta. Teoksessa Koivisto, Kaisa & Kukkola Jani & Latomaa, Timo & Sandelin, Pirkko (toim.): Kokemuksen tutkimus IV. Annan kokemukselle mahdollisuuden. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 91–111.
- Unicef n.d.: YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf. Viitattu 2.2.2019.
- Valtioneuvosto 2019: Lapsen aika. Kohti kansallista lapsistrategiaa. Valtioneuvoston julkaisu 2019:4. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161441/VN_2019_4_Lapsen_aika.pdf?sequence=4&isAllowed=y. Viitattu 28.4.2019.
- Velleman, Richard & Templeton, Lorna J. 2016: Impact of parents' substance misuse on children: An update. *BJ Psyc Advances* 22(2), 108–117.
- Virtanen, Ira A. 2018: Tunteista viestiminen miesten ystävyys-suhteissa. Teoksessa Eerola, Petteri & Pirskanen, Henna (toim.): *Perhe ja tunteet*. Gaudeamus, 261–297.
- Warpenius, Katariina & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer 2013: Johdanto. Teoksessa Warpenius, Katariina & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (toim.): *Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki, 5–10.
- Warpenius, Katariina & Tigerstedt, Christoffer 2013: Miten alkoholitutkimus käsitteellistää haitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle? Teoksessa Warpenius, Katariina & Holmila, Marja & Tigerstedt, Christoffer (toim.): *Alkoholi- ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki, 11–21.
- Werner, Anne & Malterud, Kirsti 2017: How can professionals carry out recognition towards children of parents with alcohol problem? A qualitative interview study. *Scandinavian Journal of Public Health* 45(1), 42–49.

LIITE 1 Kirjoituspyyntö.

Hei Sinä 18–29-vuotias.

Oletko elänyt lapsena perheessä, jossa on ollut alkoholiongelma? Kirjoita minulle perheen ulkopuolisesta tuesta ja avusta tai yksin selviämisen kokemuksista lapsuudessasi. Olen Päivi Jämsä Lapin yliopiston opiskelija ja teen pro gradu -tutkielmaa aiheesta alustavalla työnimellä ”Lapsen toimijuuden rakentuminen alkoholiongelmaisessa perheessä”.

Jakamalla kokemuksiasi annat tärkeää tietoa lapsen selviytymiskeinoista ja perheen ulkopuolisen tuen ja avun merkityksestä. Osallistumisellasi on merkitystä! Kirjoituspyynnön julkaisemiseen Päihdelinkin-keskusteluissa on A-klinikkasäätiöltä saatu tutkimuslupa. Lisää tietoa saat tutkimuksesta sivulta: <https://www.a-klinikka.fi/tietopuu/tutkukset/4021>. Voit myös olla yhteydessä tutkijaan alla olevan sähköpostiosoitteen kautta.

Voit esimerkiksi miettiä, minkälaisia muistikuvia ja tilanteita nousee mieleesi, kun ajattelet selviytymistäsi päiväkodissa, koulussa, vapaa-ajalla ja perheen ulkopuolisissa toimintaympäristöissä? Oliko ympärilläsi välittävää ja turvallista aikuista perheen ulkopuolella? Miten kohtaamiset lisäsivät jaksamistasi tai selviytymistäsi tunteen ja toiminnan tasolla?

Mitä tukea tai apua olisit kaivannut, mutta et sitä saanut lapsuudessasi? Olisiko jonkun viranomaisen tai muun henkilön pitänyt huomata tilanteesi ja puuttua siihen? Miten kokemukset tuesta ja avusta tai niiden vaille jäämisestä ovat vaikuttaneet elämäsi muotoutumiseen? Lapsuutesi muistot voivat koskea esimerkiksi vapaa-ajan toimintaa, harrastuksia, koulu- ja päiväkotijärjestelmää, sosiaali- ja terveydenhuoltoa, lastensuojelua, erilaisia yhteisöjä, naapureita, sukulaisia, tuttavaperheitä, toisia lapsia ja muita Sinulle merkittäviä ihmisiä.

Pääosassa on sinun tarinasi ja kokemuksesi. Anna tunteidesi ja kokemustesi tulla esiin juuri sellaisella tavalla kuin Sinulle parhaalta tuntuu. Voit luottaa siihen, että tekstejäsi luetaan ja käsitellään arvostavalla tavalla. Tutkija on sitoutunut vaitiolovelvollisuuteen ja tutkimusaineiston keruussa sekä käsittelyssä toimitaan tietosuojan huomioiden. Sähköpostiosoitteet hävitetään heti, kun nimimerkillä olevat kirjoitukset on siirretty muistitikulle. Koko tutkimusaineisto hävitetään tutkimuksen päätyttyä.

Valmiit kirjoitukset pro gradu -tutkielmaa varten voit lähettää minulle nimimerkillä joko sähköpostina pjamsa@ulapland.fi tai kirjeenä ohjaajani Tarja Orjasniemen osoitteeseen:

Tarja Orjasniemi/YTK, PL 122, 96101 Rovaniemi. Laita kirjeeseen lähettäjän paikalle kirjeen vasemmalle puolelle ”Tutkimus Lappi”. Nimimerkin lisäksi toivoisin, että laitat ikäsi ja sukupuolen. Tämä auttaa aineiston analysoimisessa.

Aineistonkeruu kestää yhden kuukauden 16.11. – 15.12.2018. Valmis pro gradu -tutkielma ilmestyy julkisena ja kaikkien luettavana aineistona internetissä hyväksymisen jälkeen todennäköisesti v. 2019 aikana. Tutkimusaineistosta voidaan käyttää jotain lyhyitä lainauksia, mutta ne on muotoiltu siten, ettei yksittäisiä vastaajia voida niistä tunnistaa.

Jään odottamaan malttamattomana postianne. Mikäli sinulla herää kysymyksiä tai jokin askarruttaa, laita minulle sähköpostia, niin vastaan sinulle mahdollisimman nopeasti. Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista, eikä vaikuta mitenkään muihin A-kliinikkasäätiön palveluihin.

Ystävällisesti,

Päivi Jämsä, Lapin yliopisto